DOÇ.DR.ŞAHİN FİLİZ

Bireysel Dindarlık mı Kamusal Dinsellik mi?

"BAŞÖRTÜSÜ" SÖYLEMİNİN DİNSEL TEMELSİZLİĞİ VE İSLAM FELSEFESİ AÇISINDAN ELEŞTİRİSİ



Yeniden
Anadolu Ve Rumeli
Müdafaa-i Hukuk
Yayınları

Doç. Dr. ŞAHİN FİLİZ

Bireysel Dindarlık mı Kamusal Dinsellik mi?

"BAŞÖRTÜSÜ" SÖYLEMİNİN DİNSEL TEMELSİZLİĞİ VE İSLAM FELSEFESİ AÇISINDAN ELEŞTİRİSİ

YENİDEN
ANADOLU VE RUMELİ
MÜDAFAA-İ HUKUK
YAYINLARI

Doç. Dr. **Şahin FİLİZ**
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Felsefesi Anabilim Dalı Başkanı

Bireysel Dindarlık mı Kamusal Dinsellik mi?
"BAŞÖRTÜSÜ" SÖYLEMİNİN
DİNSEL TEMELSİZLİĞİ
VE
İSLAM FELSEFESİ AÇISINDAN ELEŞTİRİSİ

Yayın hakları/copyright:
Yeniden Anadolu Ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk yayınları
ISBN: 978-9944-0219-1-3
Dizgi: Yeniden Anadolu Ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk
Kapak: Barış Yetkin
Baskı ve cilt: Ufuk Matbaacılık (0212) 544 92 30
1. basım: Ocak 2008
2. basım: Şubat 2008
3. basım: Şubat 2008
4. basım: Şubat 2008

Prof. Dr. Çetin Yetkin yönetiminde
YENİDEN
ANADOLU VE RUMELİ
MÜDAFAA-İ HUKUK
YAYINLARI
Gürsu Mahallesi, 308.Sokak, No.15, Deniz Villa, D.1
Konyaaltı – Antalya
Tel. (0242) 228 94 18; faks (0242) 228 94 19
mudafaaihukuk@superonline.com

İÇİNDEKİLER

Sunuş, 5

İnsan Felsefesi Ve Kadın, 7

Başörtüsü Söylemi Karşısında
Kadın Ne Kadar İnsan, 17

İki Farklı "Avret", İki Farklı "Avrat",
İki Farklı "Kadın", 34

Başörtüsünün Dayandırıldığı Dinsel Gerekçeler, 45

Neden Örtünme, Neden Başörtüsü, 65

Örtünme Ve Başörtüsünün Hükmü, 76

Sınır Tanımayan Örtünme Sınırlı Giysiye Karşı, 82

Başı Örtmemek Ya da Çıplaklık, 93

Dindarlığın Siyasallaşmasından
Siyasalın Dinselleşmesine, 97

SUNUŞ

Uzun süredir yaptığımız geniş kapsamlı araştırmaların işaret ettiği üzere, şimdiye kadar başörtüsü, genellikle konjonktürel bir sorun olarak ele alınmıştır. Başörtüsü söylemi, kadının örtünmesiyle ilgili olarak siyasal, sosyal ve hukuksal bir sorunun odağına yerleştirilmiş; yapısal anlamda, bilimsel ve felsefi düzlemde irdelenmesi gereken bir konu olarak incelendiği ciddi bir suretle vaki olmamıştır. Yapısal düzlemde sorunsallığı, onun teolojik bir postülat olarak farz olduğu ve dinin kesin bir emri hüviyetini taşıdığı iddiasıyla sonuçlandırılmış sayılarak; asıl sorunsallığının siyasal, sosyal ve hukuksal bağlamda çözüm beklediği noktasında düğümlenmiştir.

'Tesettür', 'örtünme', 'çıplaklık', 'namus', 'dindarlık', 'özgürlük', 'kadın hakları', 'iffet' gibi iki ucu keskin tüm kavramlar, bu konjonktürün dayatmasıyla başörtüsü ile ilintilendirilmiş; öyle ki başını örtmek iman-küfür ilişkisinde kırmızı çizgiyi belirleyen bir uygulama olarak telakki edilmiştir. Oysa başörtüsü, yüklenen siyasal, sosyal ve hukuksal anlamları dışında, teolojik ve antropolojik olarak yalnızca bedenin bir parçası olan baş'ın örtülmesi anlamına gelmektedir ve dinimizce farz olduğu kesin olarak söylenemeyecek bir uygulamadır. Ama bu başörtüsü söylemi, *tüm bedenin örtülmesi, iffet ve namusun korunması, kadının kutsanması ya da aşağılanması* ve *özgürleştirilmesi*nden tutun, inanıp inanmamada bir ölçüt sayılmaya kadar vardırılmıştır. Kadının avreti ve mahremiyetini dile getiren biricik simge sayılmış; diğer yandan da, "cariyeler" bu 'namus ve iffet simgesi'ne -belki

de daha az kadın addedildikleri için- layık görülmemişlerdir.

Başörtüsünün dinimizde kesin bir farz ya da dini bir zorunluluk olduğunu veya, başörtüsü örtmemenin hangi fıkhi (hukuki) ya da kelami (teolojik-inançsal) cezayı gerektirdiğini bir türlü telaffuz edemeyenler, bu sorunu bir kat daha sorun yapmaktan başka bir anlam taşımayan dışsal koşullara bağlı çözüm önerilerinde bulunmaktadırlar. Oysa çözüm, başörtüsünün İslam dini için zorunlu bir emir olup olmadığını kelam ve felsefe açısından irdelemekle mümkün olacaktır. Sonuç olarak bu söylemin dinsel herhangi bir temele dayanmadığını kanıtlamak kolaylaşacaktır.

İslam felsefesi açısından başörtüsü söylemini ele almak, başörtüsünü konjonktürle örülmüş ve kutsallaştırılmış siyasal ve sosyal truva at'ından çıkarıp, kendi yapısal sorunsallığını tartışmaya açmak olmalıdır.

İNSAN FELSEFESİ VE KADIN

Sokrates'ten sonra insanı ve onun varoluş tarzını düşünce ve eylemin temeline yerleştiren felsefe, Descartes'ın yerinde deyimiyle, "medeniyetin ölçüsüdür". İslam Felsefesi de, bir bilim ve felsefe disiplininin bitişmesinden oluşan İslam düşüncesi ve tarihinin özel ve özgün adıdır. İslam Felsefesi, İslam Düşüncesi Tarihi içinde, IX.-XIII. Yüzyıllar arasında yaklaşık dört yüzyıllık bir medeniyetin dile getirilişidir. Bu medeniyette de, tıpkı Batı'da olduğu gibi, belki ondan daha çok, insan odak alınmış; din bile, "nasılsa, öyle" yaratılan, var olan insan ve insan sorunu çevresinde biçimlenmiş, biçimlendirilmiştir. İnsanın kendi varlık özelliğinden başlayarak din, Tanrı ve Tanrısal buyruklar, *insan için, insana göre ve insandan dolayı* belirlenmiştir. XIII. Yüzyılda ise, insan kendinden, dolayısıyla Tanrı'sı ve dininden kopartılmış; tıpkı, Tanrı'nın insanın belirlemesine bıraktığı doğa gibi, insan da kendisini, felsefesiz bir tarihin betimlediği mevhum, yarı-insan-yarı erkek bir tanrıya ve onun yukarıdan belirlemelerine bırakmıştır. Artık bu yüzyıldan sonra felsefesiz bir din, felsefesiz bir tanrı ve nihayet felsefesiz bir insan vardır. Düşüncenin ve bilimlerin temeli olan felsefe, İslam dünyasında dinsizliğin kaynağı olarak suçlanmıştır. Oysa asıl sorun, felsefesiz bir dinin, varlığını, tüm insani yapı ve özelliklere dayatmasıdır.

Sokrates ve Marcus Aurelius'un ortak kanaatlerine göre insanın gerçek doğasını ya da özünü bulmak için, her şeyden önce onun varlığından tüm dış ve rastlantısal özellikleri kaldırmamız gerekir. İnsana dışarıdan gelen şeylerin tümü boş ve değersizdir. İnsanın özü, dış koşullarla değil, yalnızca kendisine verdiği değere dayanır. Zenginlik, sınıf, toplumsal ayrıcalık, toplumsal ve düşünsel yetiler, tüm bunlar önemsizdir. Tek başına önem taşıyan şey, ruhun içsel tutumu, eğilimidir. Bu içsel ilkeyi kimse etkileyemez.[1] Cinsiyet bile kendi özünde taşıdığı anlamın ötesinde tanımlandığında, dışsal koşul ve belirlenim olur. Kadın, bu bağlamda başörtüsüyle tanımlanan dışsal bir özelliğe dayalı bir nesne haline gelir.

Erkek merkeze alınarak insanın totolojik bir tanımı yapılmaya başlamıştır: *İnsan erkektir; erkek de insandır.* Stoacı kuramda insanın temel erdemi sayılan mutlak bağımsızlığı, Hıristiyan kuramda onun temel eksikliği ve yanılgısı şekline dönüşmüştür.[2] İslam dini açısından da durum XIII. Yüzyıl öncesinden beri böyledir. Tek bir farkla ki, "özgürlük" ne zaman söz konusu edilse, Müslüman kadının en az diğer kadınlar kadar hak ettiği bu erdemi, onun temel eksikliği ve yanılgısı olarak değerlendiren görüşler güçlenmiştir. Kadın, bu tarihten itibaren "insana en yakın varlık" payesi ile ödüllendirilmiş; insanın bizzat kendisi olan erkeğe, "itaat ve mahkumiyeti" oranında, kendisine lütfedilen bu payenin en büyük "ödülü" olan "başörtüsü"nü almaya "hak" kazanmıştır.

---

[1] Ernst Cassirer, İnsan Üstüne Bir Deneme, çvr. Neola Arat, YKY., İst. 1997, s. 21

[2] Ernst Cassirer, İnsan Üstüne Bir Deneme, s. 22

Bu sözde hak, onun mahkumiyet ve mahrumiyetini daha da artırmanın, teolojik manivelası haline getirilmiş; din namına reva görülen bu kısıtlamalar, insani sınırı zorladığı ölçüde kadının ödülü olarak gösterilmiştir.

Peki acaba, kadını kadın olarak tanımlarsak, onu, doğasına aykırı özelliklerle mi tanımlamış oluruz? Böyle yaparsak, kadını, fiziksel nesneler gibi araştırmış ve belirlemiş olur muyuz?

Kuşkusuz Kur'an kadın ve erkeklerden ayrı ayrı söz eder. Ancak bu, her iki cinsin rolleri gereği bir tasnifen öteye geçmez. Oysa İslam düşüncesi tarihinde kadınla ilgili bu ayrım, ontolojik ve kategorik bir belirlenime işaret etmeye başlamıştır. "İnsan" kavramı, genelde erkek merkezlidir. Erkek, kendi öz koşulları çerçevesinde araştırılmış; kadın da dış koşullar açısından, en fazla da erkek dolayımında araştırılmış, hatta araştırılmamış, çoğu zaman da araştırılmaya değer kabul edilmemiştir. Bu nedenle kadının ne kadar insan olduğu sorunu varlığını hep sürdürmüştür. Çünkü kadın, insana en yakın nesne olarak görülür olmuştur.

İnsanın doğasını Sokrates'e göre, fiziksel nesnelerin doğasını araştırdığımız yolla bulamayız. Buradan hareketle şu temel soruyu sorabiliriz: "Kadın"ın neredeyse tesettür, örtünme ve başörtüsü ile özdeşleştirilmesi, acaba onu fiziksel bir nesne düzeyine indirger mi?

Sorunun yanıtı, açıktır: İndirger. Çünkü kadın, kadın olarak değil, "avret ve cinsellik" olarak tanımlandığında, bu tam da fiziksel bir nesne yerine konmuş olmasıdır. Fiziksel nesneler, nesnel özellikleri aracılığıyla be-

timlenebilirler. Ama insan ancak düşüncesi ve bilinçliliği aracılığıyla betimlenebilir ve tanımlanabilir.

"Başörtüsü" ve "örtünme" kavramlarını bir an için unuttuğumuzu varsayalım. Ortada, Müslüman kadın adına ne kalacaktır? Kalan acaba, "başörtüsüz avret ve mahremiyet" mi? Eğer öyleyse, kadın, "avret ve mahremiyet"ten mi ibaret olacaktır? Ya ruhu, bilinci, kısacası, insan olarak varlığı? Başörtüsü, insanlar arası doğrudan doğruya iletişim için nesnel bir araç mı, yoksa engelleme ya da sınırlamayı belirleyen bir sembol mü?

Sokrates'e göre ancak insanlarla doğrudan doğruya ilişki kurarsak, insanın özyapısının içyüzünü kavrayabiliriz. İnsanı anlamak için onunla gerçekten karşılaşıp yüz yüze gelmek zorundayız. Bu nedenle Sokrates felsefesinin ayırıcı özelliği, yeni bir nesnel içerik değil, düşüncenin yeni bir etkinliği ve işlevidir. Sokrates'e değin düşünsel bir monolog olarak kavranılmış olan felsefe, Sokrates'te bir diyaloga dönüşmüştür. İnsan bilgisinin doğasına ancak diyalog yolu ya da diyalektik düşünce aracılığıyla erişebiliriz.[3]

Acaba başörtü söylemi, insanlar arası ya da en azından, cinsler arası iletişime nasıl bir etkide bulunmaktadır? "Avret ve mahremiyet"in başörtüsüyle temsili, diyalogdan çok monoloğu mu doğurmaktadır?

Bu soruların olası yanıtları üzerinde durmayı sonraya bırakıp, İslam felsefesinde insanın temelde kendi özyapısının özellikleri doğrultusunda, tüm hakikati kuşatılarak ve hatta cinsiyet ayrımı yapmadan nasıl tanım-

[3] Ernst Cassirer, a.g.e., s. 19.

landığını; onun fiziksel bir nesne gibi değil, kendi doğasına has bir şekilde araştırıldığını Ebu Hayyan Tevhidi (ö. 1023)'nin Nuşecani'den aktardığı sözlerde görelim:

"Karakter ve kendine özgü doğası bakımından bir şahıs, ruhi olarak tek bütün bir varlık (zat), nefis olarak bir töz (cevher), akıllı bir varlık olarak bir ilah, birlik'te bütün, çokluk'ta bir, duyudur (deneysel) olmak bakımından geçici (fani), bölünmez benlik (nefis) olmak bakımından kalıcı (baki), hareket eden varlık olmasıyla cansız (ölü), sürekli mükemmeli araması yla hep canlı (diri), gereksinimli olduğu için eksik, talepkar olmakla kusursuz, görünüşü heybetsiz, evrenin özü...onda her şeyden bir öge vardır."[4]

Tevhidi'nin hocası ve ünlü İslam filozoflarından Ebu Süleyman es-Sicistani (ö.1000)'nin ifadesi, İslam'ın insan tanımına uygun düşen yukarıdaki görüşü tamamlar niteliktedir. Sicistani'ye göre insan, hayvanlarda birbirinden farklı biçimlerde bulunan bütün özellikleri kendisinde bulundurmakla birlikte, onlarda bulunmayan bir takım üstünlüklerle donatılmış bir varlıktır. Ona göre insan, *yararlı ve zararlı durumları temyiz eden akıl ve düşüncesi, düşünce ile akıldan elde etmiş olduğu şeyleri ortaya koymak bakımından mantığı ve nefs gücü* ile *doğada var olan formların benzerlerini elleri ile yaparak sanatları yaratması* olmak üzere üç bakımdan diğer varlıklardan üstündür. Sicistani, insanın hem etkileyen hem etkilenen bir varlık olduğuna dikkati çeker. Bilgiyi üretmesi ve onu kullan-

[4] Ebu Hayyan et-Tevhidi, el-Mukabesat, Tahkik ve Şerh: Hasan es-Sendubi, Kahire 1929, s. 375.

ma yeteneği akıl ve mantığına, sanatları üretmesi de doğaya bağlıdır.[5]

İnsan, düşünen, akıl ve mantığını kullanma yeteneğini ortaya koymaya uygun yaratılışta bir varlıktır. İslam Rönesans'ı dönemindeki insan felsefesine ait olan ilk metinlere örnek sayabileceğimiz bu fragmanlarda kadın-erkek, avret-mahremiyet, örtü-başörtüsü gibi, insanı dıştan ve zoraki kuşatan dışsal ve fiziksel özelliklere değil, özyapısal varoluş doğasına vurgu yapılmaktadır.

"İslam Rönesansı" ya da "Farabicilik Çağı"nda[6] insan, kendi varoluş tarzı ve tüm yapıp-etmeleriyle, doğasına sadık kalınarak tanımlanmıştır. Erkek-kadın ayrımı kategorik değildir. Bu ayrım, daha sonraki dönemlerde tözsel düzlemde yapılmış; her ikisi de ayrı bir varlık alanına ait olarak belirlenmiştir. Oysa Türk filozofu Farabi'nin[7] adıyla ünlenen tarihsel kesitte kadın-erkek, işlevsel düzlemde belirlenmiştir.

Kadın ve erkeğin, ontolojik ve kategorik eşitliği ilkesini İslam filozofları, doğrudan doğruya Kur'an'ın açık ya da kapalı sözlerinden almışlardır. Kur'an, kadını, ayrı anarken bunu tözsel değil, işlevsel anlamda belirlemiştir. Kur'an'a göre kadın ve erkek arasında yalnızca işlevsel tasnife dayalı ayrım, İslam Skolastiği'nin yoğunlaştığı ve İslam Rönesansı'nın sönmeye başladığı XIII.

---

[5] İsmail Taş, Ebu Süleyman es-Sicistani ve Felsefesi. Körmen Y., Konya 2006, s. 193.

[6] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Şahin Filiz, İlk İslam Hümanistleri Ihvanı-ı Safa'nın İnsan Felsefesi, 11 Eylül Y., Konya 1998.

[7] Bkz. Şahin Filiz, Farabi, İnsan Yayınları, İst. 2005.

Yüzyıldan itibaren, tözsel, kategorik ve ontolojik ayrıma dönüşmüştür.

Kur'an'ın ilgili ayetlerine bakalım: *"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten (benlik, töz, zat, öz) yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize saygısızlıktan sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'ın ve yakınların haklarına riayetsizlikten sakının".*[8]

"Tek bir nefis" (nefsun vahide), ne erkek ne de dişidir. Çünkü ondan erkekler ve kadınlar türetilmiştir. Çift kutuplu bir cinsiyet özelliği taşıyan tek nefs, Kur'an'ın kadın ve erkeği ontolojik olarak eşit gördüğüne ilişkin en açık kanıtlardan biridir. İslam öncesi Arap toplumu, bu ayrımı ontolojik olarak yapıyor; kadınları insan tanımı içinde görmüyordu. İslam bu ilkel ve klanik bakışı kökünden değiştirdi. Hz. Ömer'in bu konuda ne kadar açık yüreklilikle itirafta bulunduğunu; kadınları insandan bile saymadıkları günleri hatırladığını hemen belirtelim.

"Kadınlar sizin, siz de kadınların örtüsüsünüz"[9] ayeti, erkekle kadının ahlaki ve insani yönden birbirini tamamladıklarını; *"kadınlar erkeklerin benzerleridir (birbirinin yarısıdır)"*[10] hadisi de, varoluşsal birlikteliği teyit etmektedir.

---

[8] Kur'an-ı Kerim, 4 Nisa 1.
[9] Kur'an-ı Kerim, 2 Bakara 187.
[10] Ebu Davud, Taharet, 95; Tirmizi, Taharet, 82; Darimi, Vudu, 75; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI/256.

Bu denli açık ifadeleriyle Kur'an, erkek ve kadınları her durum ve iş konusunda teker teker anmakta ve insan tanımının, ancak ikisinin bütünlüğü göz önüne alınınca, mümkün olabileceğine işaret ederek, detaylandırmaktadır: *"Doğrusu **erkek ve kadın** Müslümanlar, **erkek ve kadın** müminler, Allah'a boyun eğen **erkek ve kadınlar**, (O'na) gönülden bağlanan **erkek ve kadınlar**, oruç tutan **erkek ve kadınlar**, iffetlerini koruyan **erkekler ve kadınlar**, Allah'ı çok anan **erkekler ve kadınlar**, işte Allah bunların hepsine bağışlanma ve büyük ödül hazırlamıştır."*[11]

Günümüze kadar kadın üzerinde odaklanan *avret ve mahremiyet, iffet ve namus* gibi kavramların bu ayet ışığında hiç değilse salt kadınları bağlamadığı açıktır. Özellikle başörtüsü simgesiyle kutsallaştırılan /nesneleştirilen "kadın" kategorik ayrımının, bu ayetle kökten çeliştiğini görmekteyiz. Daha ilerisini bile bu ayete bakarak söylemek mümkündür. Ayet, İslam'ın köklü devrimiyle yıktığı Cahiliye dönemine ait kadını aşağılayıcı ontolojik ayrımı, İslam Rönesansı'ndan sonra yeniden hortlatan çağdaş entegrismis'in işlevsel ayrımını da temelden reddetmektedir. Yani kadın, sadece varlık tarzı bakımından "insan"lığa katılmıyor, aynı zamanda, başta inanç ve ibadetleri olmak üzere, tüm yapıp-etmelerinde kısacası işlevselliğinde de "insan"lığa erkek kadar katılmaktadır. Ahzab 35. ayet bu gerçeğe işaret etmektedir.

Kadınların düşüncede düşünüldüğü ve betimlendiği gibi yalnızca tözsel eşitliği değil, işlevsel eşitliğini vurgulayan söz konusu ayetler, bazı hadislerle de des-

[11] Kur'an-ı Kerim, 33 Ahzab 35.

teklenmekte; detaylandırılmaktadır. Her türlü meşru ilişki ve iletişimi, erkeklerle cinsel "ihtilat" (karışma, katılma)'ı önleyici kutsal bir simge olarak yorumlanan başörtüsü, kadınların Hz.Peygamber dönemindeki temel insani haklarına ve özgürlüklerine, yine din adına kota koymanın belirleyici unsuru olmuştur. Oysa Hz. Peygamber döneminde kadınlar arzu ettikleri takdirde savaşa katılabilmekte[12], erkeklerle birlikte tavaf edebilmekte[13] ve erkeklerin yaptığı hemen her işi yapabilmekteydiler.

Ancak durum sonraları gittikçe kadın aleyhine değişmeye başladı. En temel nedenler arasında, İslam öncesi Arap toplumunun, Müslüman olduktan sonra inançları paralelinde sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düşünce ve yaşam biçimlerini aynı hızda değiştirememiş olmaları; bunu da, Kur'an tefsirlerine, özellikle de Hz. Peygamber'den naklettikleri binlerce hadis arasına uzanan geleneksel mirasa nüfuz ettirmiş bulunmalarıdır.

Kadın, "fitne ve fesadın kaynağı", "bedeninin tümü avret", "cinsel cazibe ve bozgunculuğun asıl nedeni" olarak görülmüş; varlık olarak tümü; sesi, yürüyüşü, bakışı, giysisi, oturuş ve kalkış biçimi, parfüm sürünmesi özetle bedeninin ve eylemlerinin tümü "avret" sayılmıştır. Ama her nedense cariyelerde bu avret söylemi unutulmuştur. Çünkü hür kadınlar erkekten sonra insan; ca-

[12] Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, VI/2707, Bab: 63, Hadis no: 93.
[13] A.g.e., Kitabu'l-Hacc, IV/1550, Bab: 64, Hadis no: 99.

riyeler de hür kadınlardan sonra insan olma sırasına alınarak tanımlanmışlardır.

Yüce Tanrı'nın her insan yaratılışına yerleştirdiği örtünme duygusu ve dürtüsü, teolojik ve felsefi temelinden oynatılarak, başörtüsüne indirgenmiş; Kur'an'da çıplaklık, "avret-i muğallaza"ya (arka ve ön) dikkat etmemek; bedenin bu kısımlarını örtmemek iken, başörtüsü söylemi, başı ve saçı da bu kısımlara dahil etmiştir. Başörtüsü söylemi, bedenin ön ve arka kısımlarını örtmenin doğal ve dinsel gereğini gölgeleyecek kadar, örtü ve örtünmenin yerini tutar olmuştur.

Başörtüsü söylemi, yalnız bedenin esaslı kısımlarını (avret-i muğallaza) örtmenin yerini tutmakla kalmamış, neredeyse kadının, hatta İslam dininin **non que non'u (olmazsa olmaz'ı)** haline getirilmiştir. Başörtüsü, inanç bakımından kelime-i şehadet; ibadet bakımından namaz ve oruç mertebesine yükseltilmiş; erkek ya da kadının ne kadar Müslüman olduğu, ne kadar örtündüğünden çok, başörtüsü söylemine ne kadar destek verdiği ile ölçülmeye başlamıştır.

Acaba başörtüsü söyleminde, bugüne dek yüklenen anlamların antropolojik kökenlerini var mıdır? Başka bir deyişle, başörtüsünün, sanıldığı oranda inançsal ve eylemsel değeri, kendi özyapısından mı, yoksa dış koşulların biçimlendirmesinden mi kaynaklanmaktadır? Ya da, başörtüsü söyleminin vurgusuna neden olan gerekçenin, Arap yaşam tarzı ve geleneği ile ilgisi var mıdır?

Veya kadın İslam'dan önce ne kadar insandı? İslam Rönesansı'ndan sonra ne kadar insan oldu? Kadın ile

"insan" arasındaki uçurum nasıl oluştu? Bu uçurumun dini gerekçesi başörtüsü ile mi sembolize edilmektedir?

BAŞÖRTÜSÜ SÖYLEMİ KARŞISINDA KADIN NE KADAR İNSAN?

Batı Aydınlanma çağının fikirleri ve sanayi medeniyeti ile modernliğin tanımını ve liderliğini üstlendikçe, Doğu toplumları iktidarsızlaşmış ve kendi yerlerini ve tarihlerini Batı modeline göre belirlemek zorunda kalmışlardır. Modernliğin karşısında özellikle İslam toplumları kendi yapısal ve içsel süreçlerini yenileyemedikleri için, kültürel şizofreni yaşamaya başlamışlardır. Kadın, İslam ve modernlik arasındaki uzlaşmaz görünen simgeyi oluşturması bakımından odak noktasını teşkil etmiştir.[14]

Bizce kadın sorunu, İslam düşüncesinde insan felsefesinin başarılıp başarılmadığı probleminin doğal bir sonucudur. Görünürde, modernlik ile İslam arasındaki çatışmanın ve uzlaşmazlığın simgesi olarak ortaya çıkan kadın, salt kadın olmanın ötesinde, iki medeniyetin insan sorununa yaklaşım tarzlarındaki değişimlerde düğümlenen insan sorunu çevresinde değerlendirilmelidir. Batı'da özellikle Ortaçağ'da din ve kilisenin kadını aşağıladığına ilişkin yaygın bir kanaat vardır ve bu kanaat, genellikle doğrudur. Ancak, yine Batı'da, kadın "sorununu" insan felsefesi içinde ele alan ciddi düşünürler de

[14] Bkz. Nilüfer Göle, Modern Mahrem, Metis Y., İst. 1994, s. 13, 14.

yok değildir. Diyalojik ortam Batı'da kadınla ilgili önyargı ve suçlamaların karşısına çıkarılabilecek insani söylemleri de beslemiştir. XIII. Yüzyıl Batı için Ortaçağ ve Skolastik zihniyetten çıkışı ifade ederken, İslam dünyası için Rönesans'tan Skolastisizm'e düşüşü temsil etmektedir. Kadın, İslam dünyasında insan felsefesinin konusu olarak araştırılmak yerine, 'serapa cinsellik timsali bir çeşit varlık' olarak görülmüştür.

O gün bugündür Müslüman kadın, baştanbaşa mahrem ve avrettir. Köylerde ve yarı-kentli bölgelerde de 'avrat'tır. Kadın olması, başörtüsünde kümelenen gizlenme ve saklanmanın, kontrol altında tutmanın kimi zaman özgürlüğe, kimi zaman da sınırlı bir yaşama layık görülen sakıncalı bir insan gibi muamele görmesine neden olmuştur. Kur'an'a ve Hz.Peygamber'e yabancı olan bu görüş, İslam öncesi tanınan kadın haklarını da tehlikeye sokmuştur. Kadın sadece fiziksel görünüşüyle değil, niyetiyle de okunan riskli bir cinstir. Hatta o bir "**yaratık**"tır. Örneğe bakalım:

"Dansöz gibi süslenip, çıplak, dekolte giysilerle üniversiteye gelen genç kız tahsil yapma isteğinde ne derece samimidir? Tahrik edici giysisi, ojeli tırnakları, rujlu dudaklarıyla, oynak hareketleri, iç gıcıklayan gülüşü, isterik teşviklerle dolu gamze işaretleri ile nasıl bir tahsil amaçlıyor? Teneffüslerde kantinde erkeklerle birlikte oturup tatlı sohbetlere dalan, canı istediğinde dersten kaçan, asistanın dikkatini çeken, hocaya cilve yapmaya kalkışan, üniversiteyi bar, eğlence yeri gibi kullanan genç kız hangi ilmi tahsil etmek için gidiyor üniversi-

teye? Yoksa avlanmak için mi gidiyor üniversiteye, kızları avlamak için bekleşen erkeklerin bulunduğu ortama?"[15]

"Başörtülü-başörtüsüz herkese özgürlük" söyleminin arkasında yatan bu ilkel mantığı ve şark kurnazlığını bir yana bırakalım. Hatta bu alıntıda tüm üniversiteli erkek öğrencilere ve özellikle kız öğrencilere yönelik aşağılayıcı ve tahkir edici ifadelerin hukuki sorumluluğu da bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Ancak bizim üzerinde durmak istediğimiz nokta bunlardan farklıdır.

Bu yazıya göre üniversiteye giden kız öğrenciler, baştanbaşa cinsellik ve şuhlukla tanımlanmaktadır. Tek amaçları, cinselliklerini her fırsatı değerlendirmenin şeytani bir aracına dönüştürebilmektir. Çünkü niyetleri de öyledir. Hatta erkekler de sırf bu yüzden üniversitede bulunmakta, kendilerine cinsellikleri dışında sunabilecek hiçbir insani özellikleri olmayan, tahsillerini bile buna endeksleyen kızları beklemektedirler.

Örtünme de yetmez. Kantinde, derste ya da başka bir yerde, erkeklerle en masum, en medeni ve sosyal ilişkileri bile tehlikelidir. Şimdi bu mantık ve zihniyetin beslediği başörtüsü söylemi, acaba, kadını ya da kızı insan olarak görmekte midir? Yanıtına açıklıkla evet diyemeyeceğimiz bu soru, "herkese özgürlük" söyleminin içinde gizlediği şark kurnazlığının boyutlarını da sormamızı gerektirmez mi? Bu art niyetli ve çağdışı görüşlerin İslam'la ve bir ahlak anıtı olan Hz.Peygamber'in sünnetiyle uzaktan yakından bir ilişkisi olduğunu söylemek, en ciddi iftira olur.

---

[15] Abdurrahman Kasapoğlu, Kadın Modernizm Örtünme, s. 98.

Başörtüsü iddia ve söyleminin arka planında kadın, bambaşka bir varlıktır. İnsan felsefesinin konusu olarak araştırılmış olsaydı, şöyle denmezdi:

"...fakat meselenin ağırlığı ve sorumluluğu ile günümüzde 'kadın' denen yaratığın ne hale getirildiği üzerinde çok düşünmek..."[16]

Demek ki başörtüsü ve örtünme, Kur'an ve Hz. Peygamber'in yücelttiği ama bu zihniyetin aşağıladığı "kadın denilen yaratığın" simgesi olmaktadır. Dr. Perran şunları ileri sürer:

"İslam'da kadın mukaddes yolda nadiren ilerlemiştir. Bu tip çok az kadınla karşılaşıyoruz. Onlar için bu çok zordur. En azından erkekler böyle düşünür. Erkekler her yerde ön plandadır. Şan, avantaj ve egemenliğin tümü onlardadır. Her şeyin kendi üstünlük ve avantajlarına katkıda bulunmasını sağlamışlardır; her şeyi kendilerine mal etmiş ve tekelleştirmişlerdir. Mukaddeslik, hatta cennet bile onlar içindir."[17]

Bu tür tutucu kısıtlamalara ve cinsiyeti yüzünden küçümsenmesine karşın Müslüman kadın, en azından teoride, manevi olarak Allah katında erkekle eşit tutulur. Aslında manevi yaşamı tam olarak uygulamasını ve erkekler kadar takva sahibi olmasını engelleyebilecek kadar büyük hiçbir engelin bulunmadığını biliyoruz.[18]

---

[16] Necdet Kutsal, Kadının Değeri Ölçüsü Örtüsü, (Sadık Albayrak'ın) Takdim Yazısı, s. 9.

[17] Margareth Smith, Bir Kadın Sufi : Rabia, çvr. Özlem Eraydın, İnsan Y., İst. 1991, s. 175.

[18] Geniş bilgi için bkz. Margareth Smith, Bir Kadın Sufi : Rabia, s. 175.

Kadının İslam'daki yerini belirlemede, Kur'an'ın eşitlikçi görüşü ve Hz.Peygamber'in açıkça bilinen medeni düşünce ve tavrı değil, kadına ve onun insanlığına karşı geliştirilen yapay gelenek baskın rol oynamıştır. Bu geleneği besleyen, sürdüren ve ayakta tutan faktörler, ya hadis ya da Kur'an tefsiri formuna sokularak etkin kılınmıştır.

"Erkekler kadınlara itaat ettiklerinde mahvoldular"[19] sözü, Hz. Peygamber'e isnat edilmiştir. Hadis formatında günümüze kadar gelen başka bir sözde ise, *"kadına itaatin pişmanlık olduğu"* haber verilmektedir.[20] Buna göre, itaat edecek olan kadındır. Tersi, kadına bir paye vermek ve erkeği ezmektir. Oysa bu mantık, erkek neyi emrederse kadının onu şeksiz şüphesiz yapmasını amirdir. İtaat, kadın mevzubahis olunca da mutlak; erkek mevzubahis olunca da mutlaktır. Tek fark, her iki durumda da itaat eden, kadındır. Kadın, neye, kime, neden ve nereye kadar itaat edeceğini sorgulayamaz. Çünkü o, *daha az insandır*.

Acaba, kadının erkekten kalır yanı nedir? Neden daha az insan olarak görülmektedir? Gerekçesi, Kur'an'da ve Hz.Peygamber'in uygulamalarında bulunamayınca, başörtüsü söylemince Kitab-ı Mukaddes devreye sokulur:

"Ebu Hureyre'den: Kadınlar hakkında birbirinize (siz erkekler birbirinize) iyilik tavsiye ediniz. Kadın kısmı, eğe kemiğinden yaratılmıştır. Eğe kemiğinin en eğri tarafı üstüdür.

---

[19] Ramuzu'l-Ehadis, V/455, Hadis no: 4.
[20] Ramuzu'l-Ehadis, I/275, Hadis no: 7.

Bunu düzelteyim derken kırarsın; kendi haline bırakırsan eğri olmakta devam eder. Binaenaleyh kadınlar hakkında birbirinize iyilik tavsiye ediniz."[21]

Bu sözde hadis, bütünüyle Kitab-ı Mukaddes'ten aktarılmıştır. Bu teolojik bir plagiarizme en iyi örneklerden birini oluşturur.[22] Diğer bir nokta, kadın her an erkeğin gözetimi, terbiyesi ve denetimi altında olmaya mahkum ikincil bir varlıktır. Nedeni, erkeğin sadece bir kaburga kemiğinden yaratılmış olmasıdır. O, erkeğin önemsiz bir parçasından var edilmiştir. Bu söz, Kur'an'a tamamen ters düşer. Kur'an'da ise yaratılışın, erkek için de kadın için de tek bir nefisten olduğu gerçeğini bu noktada yeniden hatırlamakta yarar vardır.

Kadın, erkeğin ancak küçük bir parçasının eseri ise, hareket ve davranışlarını hep ona göre, onun için ve ondan dolayı ayarlamak zorundadır:

"Hz. Peygamber bir gün mescitten çıkıyordu. Yolda erkeklerle kadınlar karışık vaziyette idiler. Peygamber: Ey kadınlar, biraz yavaşlayın. Yolun kenarından yürüyün. Bunu duyan kadınlar, yol kenarında duvarlara yapışarak gitmeye başladılar. Öyle ki omuzları duvara yapışmıştı."[23]

Hz. Peygamber'e fütursuzca nispet edilen bu söz, erkek elinden çıkma sözde bir hadistir. En kutsal davranışlarında bile kadınların varlığı adeta sorgulanmaktadır. Çünkü kadın, yine Peygamber'in adı kullanılarak

---

[21] Buhari, el-Camiu's-Sahih, Nikah 79-80, İst. 1315.
[22] Bkz. The Holy Bible, Thomas Nelson Publishers, Nashville, Tennessee 1989, Genesis 2/18-25, s. 2.
[23] İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte Muhtasarı, X/234.

nakledilen bir sözde bütünüyle, tüm varlığıyla salt *avret*tir; cinsel varlıktır ve evden dışarı çıkması bile doğru değildir. Eğer dışarı çıkarsa, ona ancak şeytan eşlik eder.[24]

Kadınların insan olduğunu kabul etmemek için onu, Kur'an'ın verdiği temel insan haklarından yoksun bırakan bu yapay gelenek, bazı tasavvufi eserlerde de sürdürülmüştür. Hala da sürdürülmektedir. Zamanının kadınları hakkında acı bir dille konuşan Takıyüddin Huni (ö. 1426), *" İnsanlığın en ikiyüzlüleri kadınlardır. Zekalarının, dinlerinin ve kanaatlerinin zayıflığından ötürü imanları noksandır"*,[25] demektedir.

Bir başka örnek: *"Cehenneme baktım ve cehennem ehlinin çoğunun kadın olduğunu gördüm. Cennete baktım. Cennet ehlinin pek azının kadın olduğunu gördüm.."*[26] Hz. Peygamber'e saygısızlık pahasına nispet edilen daha buna benzer pek çok söz vardır. Öyle ki, İslam dünyasında kadını aşağılayan görüşler, gittikçe herhangi bir dini kaynağa referans vermeye gerek duyulmadan genel kabul düzeyinde kesin yargılara dönüşmüştür. Bu yargılar Türk din anlayışını da etkilemiş; kadına değer atfeden Türk kültürü, kadın düşmanlığını savunan dogmalarla gölgelenmiştir. Buna en çarpıcı örnek, XII. Yüzyılda Yusuf Has Hacib'in kaleme aldığı Kutadgu Bilig'de yer alan

---

[24] Bkz. Tirmizi, Rada 18 (1173).

[25] Kelabazi, et-Taarruf, s. 20 (aktaran: Margareth Smith, Bir Kadın Sufi: Rabia, s. 173).

[26] Kutu'l-Kulub, s. II/238 (aktaran: Margareth Smith, Bir Kadın Sufi: Rabia, s. 172).

akıl ve din-dışı kadın aleyhtarı görüşlerdir. Yusuf Has Hacib şunları söylüyor:

"Kadını baş boş bırakma, kapıyı kapalı tut; insana her türlü uygunsuzluk kadından gelir." (Beyit no: 1303)

"Ey dost, arkadaş, sana kesin bir söz söyleyeyim; bu kızlar doğmasa, doğarsa yaşamasa daha iyi olur." (Beyit no: 4511).

"Eğer dünyaya gelirse, onun yerinin toprağın altı veya evinin mezara komşu olması daha hayırlıdır." (Beyit no: 4512).

"Kadını evden dışarı bırakma; eğer çıkarsa doğru yoldan şaşar." (4518).[27]

Bu sözler, hadis formunda intikal eden kadın aleyhtarlığını kutsallaştırma çabalarının yargı kalıbına girdiği görüşleri yansıtmaktadır. Buna benzer bir çok örnek vermek mümkündür, ancak sorunun aydınlatılmasında bu kadarı kafidir.

Kadın, varlık tarzından, din ve Tanrı ile olan ilişkisine kadar bu yapay gelenek tarafından hırpalanmıştır. Varlığı, insan varlığı olarak tanımlanmadığı gibi, dini ve imanı da sorgulanmıştır. Bu tespitler, başörtüsü söylemi ve bu söylem üzerinde, Tanrı ve dini bile gölgeleyecek kadar ısrar edilmesindeki mantık örgüsünü ve zihin anatomisini ortaya koymak açısından son derece önemlidir.

---

[27] Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig, Hazırlayan: Reşit Rahmeti Arat, TTKY., Ank. 1994 (aktaran: Şahin Filiz, Kutadgu Bilig Etiğinde İnsan Eleştirel Bir Yaklaşım, S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:2, Sayı:14, Konya 2002, s. 251-270).

Sorumuza gelelim. Gerçekten, varlık alanında bir kaburga kemiğinden ibaret görülen kadının, tıpkı insanlığı gibi, aklı ve dini de mi eksiktir?

"Ebu Said el-Hudri'den: Bir Kurban veya Ramazan Bayramı'nda Peygamber musallaya çıktı. Kadınlara rastladı ve onlara: "Ey kadınlar topluluğu! Sadaka verin. Zira, cehennem halkının çoğunun sizler olduğu bana gösterildi", buyurdu. Onlar: "Neden, ya Rasulallah?" diye sordular. Peygamber: "Çünkü siz çokça lanet eder ve kocalarınıza küfran-ı nimet (nankörlük) edersiniz. Kendini denetleyebilen dikkatli ve tedbirli bir erkeğin aklını, sizin kadar aklı ve dini eksik hiçbir kimsenin çelebileceğini görmedi", buyurdu. Onlar: "Nedir dinimizin ve aklımızın eksikliği ya Rasulallah?" dediler. Hz. Peygamber: "Kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısı değil midir? Onlar "Evet" dediler. Peygamber,"bu aklınızın eksikliğinden. Kadın hayız (adet) gördüğü zaman namaz kılmaz ve oruç tutmaz değil mi?" buyurdu. Onlar: "Evet" deyince, Peygamber, "işte bu da dininizin eksikliğindendir," yanıtını vermiştir.[28]

Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e karşı devrim olarak berkitilen bu yapay gelenek, şaşırtıcı biçimde hemen her hadis külliyatında eksiksiz biçimde yazıya geçirilmiştir. Buradaki diyaloga dikkat edersek şunları görürüz. Kadınların sadaka verebilmeleri için, kocalarının kazançlarından başka kendileri ekonomik güç ve özgürlüğe sahip olmaları gerekir. Oysa, kurgulanan kadın tiplemesinde, mirastan erkeğe nispetle yarı yarıya pay sahibi olan ka-

[28] Buhari, Hayz, 6; Zekat, 44; Muslim, İman, 132; Ebu Davud, Sünnet, 15; Tirmizi, İman, 6; İbn Mace, Fiten 19; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/67, 373.

dının, kocası gibi geçim için çalışmasının gerekli olmadığı ve ekonomik sorumluluğun da erkeğe ait olduğu yazılır. Hele kadın, kocasının izni olmadan dışarı bile çıkamadığı tezini dikkate alırsak, bir kadının kendi inisiyatif ve tasarrufunda sadaka verebilecek bir ekonomik güce sahip olması düşünülemez. Bunu her İslam ilmihalinde ya da dini eserlerde bulmak mümkündür. O takdirde, ikisinden biri yanlıştır. Ya kadın da çalışıp kazanmak ve kendi kazancından sadaka vermek zorundadır, ya da buradaki emir yanlıştır. Çalışıp kazanma zorunluluğu olmayan kadına, sadaka vermediği gerekçesiyle cehennemin yolunu gösteren bu hadis, temelden yanlış olmalıdır.

Çokça lanet etmek ve nankörlükte bulunmak, kadından sadır olduğunda, küçük ahlaki kusurlar olmaktan çıkmakta, kişiyi cehennemlik yapmaktadır. Hatta bir cinsi çoğunluk itibarıyla cezalandırmaktır. Bu ise İslam'ın adalet anlayışıyla bağdaşmaz.

Hayız görmek, Tanrı'nın kadınlara verdiği bir ceza olamaz. Kadın bundan dolayı dinen eksik sayılırsa bu açıkça insanüstü bir adaletsizlik değil, insanın insana reva gördüğü bir nefretin sonucu olabilir. Hz. Peygamber'in yaratılıştan gelen kadınlara özgü bu hali, eksiklik saymasını düşünmek insafsızlık ve mantıksızlık olur.

Şahitlik, İslam öncesi insan bile sayılmayan kadına tanınmış henüz başlangıç noktasındaki haklar manzumesindendir. Bu yüzden aklının eksik olduğunu iddia etmek, kadını ilkel anlayışa geri sürmek anlamına gelir. Buradaki diyalog asılsız, mantıksız ve maksatlı bir karşıt

cins düşmanlığını, hem de Hz.Peygamber'in dilinden ortaya koymaktadır.

"Kadın mademki hemen her yönden eksik, kusurlu ve riskli bir varlıktır, o halde onu denetim ve gözetim altında bulundurmak gerekir" şeklindeki görüş, asırlardır yaşamaktadır. Bugün de aynı görüş, akademik düzeyi ve ciddiyeti hiçe sayarcasına etkinliğini hem de bazı akademik çevrelerde devam ettirmektedir. Bir profesör örtünün, dolayısıyla başörtüsünün neden gerekli olduğunu kurmaca bir psikolojik değerlendirme yaparak şöyle savunuyor:

"Bir defa her kadının erkeği yoktur. Sonra, 'ruha malik olmak' kolay bir şey değildir. Kadın heyecanlarıyla yaşar. Kalpler değişkendir; aynı noktada durmaz. Kadının ruhu bendsiz bir nehirdir. O nehre malik olabilmek için onu bendlemek lazımdır. İşte bu örtüdür."[29]

O halde, "en zararlı fitne"nin kadın olduğunu yapay gelenek yerleşik bir yargı haline getirmiştir. Hz. Peygamber'in ağzından uydurulan ama başörtüsü davasına dayanak teşkil eden kadın karşıtı söylemlere ilişkin bir diğer örnek de şudur:

"Üsame ibn Zeyd'in aktardığına göre Peygamber şöyle demişti: 'Size, benden sonra kadından daha zararlı bir fitne bırakmadım'.[30]

Şu durumda kadın, Peygamber'in vefatından sonra yine onun bıraktığı kötü bir miras ya da zararlı bir mal olmaktadır. Bu "en zararlı fitne" kaynağı ile tenhalarda

---

[29] Bekir Topaloğlu, İslam'da Kadın, Nesil Y., İst. 1995, s. 187.

[30] İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte Muhtasarı, Akçağ Y., Ank. 1990, X/97

konuşmak, hatta sadece oturup konuşmak bile din bakımından sakıncalı görülmüştür.[31]

Kadınlar, başta erkekler için *ayartıcı ve fitneci varlıklar* olarak görülmekle kalmayıp, kendi aralarında da birbirleri için fitne nedenidirler. Yusuf Has Hacib'in, kadının sözlerini hatırladığımızda, Türk kültüründeki kadının seçkin imajını bile yerle bir eden sözde dini referanslarını görebiliyoruz:

"Ebu Alkame oğlu Alkame'nin anası şöyle anlattı: 'Abdurrahman kızı Hafsa (saçlarını gösteren)[32] *ince bir başörtüsüyle Peygamber'imizin eşi Aişe'nin yanına girince, Aişe, ince başörtüsünü yırtıp Hafsa'ya kalın bir başörtüsü giydirdi."*[33]

İslam hadis literatürünün en ciddi kaynaklarında yer alan bu sözlerde açıkça kadınların başları ve saçları birbirlerine de mahrem kabul edilmektedir. Kadın özde, varlık olarak kötülüğün ve fitnenin kaynağı diye tanımlandığında, erkeklerle sosyal ilişkilerini engellemek üzere öne sürülen başörtüsü, hemcinslerinden de korunmaya hizmet etmektedir. Bu ise, hem kadın tanımının hem de başörtüsü söyleminin ne denli akıl, bilim, din ve medeniyet dışı olduğunu göstermektedir.

Deyim yerindeyse, kadının her parçası gibi, sesi de haram mı helal mi yolunda tartışmaların konusu yapıla-

---

[31] Bkz. Muslim, Fedail 76, (2326). Ebu Davud, Edeb 13 (4818, 4819).

[32] Parantez içi ek, zaten uydurma olan orijinal metne sonradan yerleştirilmiştir.

[33] İmam Malik, Muvatta, çvr. M. Büyükçınar ve Diğerleri, Beyan Y., İst. 1994, Giyim-Kuşam Kitabı, IV/268, Bab: 4, Hadis no: 6.

cak kadar ileri gidilmiştir. Bu görüşte olanlara göre -ki çoğunluktadır- günlük konuşmaları, bir dizi sınırlamalar dahilinde sakmcasızdır. Kur'an okusa bile, musiki tarzında olursa, kadın sesini dinlemek caiz olmaz; şarkı, türkü söylerken kadın sesini dinlemek doğaldır ki zaten caiz olamaz,[34] tartışmaları bile uzun uzun yapılmıştır.

Başörtüsü bağlamında kadın odaklı tartışmalar, İslam düşüncesi içinde insan felsefesi yöntemi dışında geliştiği için, artık kadın *eşek ve kara köpek*le bir tutulur olmuştur: *"İnsanın (doğal olarak erkeğin-ş.f.) namazını eşek, kadın ve kara köpek bozar. Abdullah b. Es-Samit dedi ki: Ey Ebu Zer, Neden kara köpek de, kırmızı ya da küçük köpek değil? Ebu Zer: Ey kardeşimin oğlu, bunu Peygamber'e ben de sordum. Demişti ki: "Kara köpek, şeytandır."*[35] Hadis sahteciliği ile bazı kayıtlarda kadının niteliğine de işaret edilmiştir: *"Hayızlı kadın ve kara köpek namazı bozar".*[36] Kendi cinslerinin, hem de Hz. Peygamber'in adı kullanılarak bu derece aşağılanıp tahkir edilmesi, raviler (hadis rivayet edenler) arasında bile dayanılmaz noktalara gelmiş[37],

---

[34] Bkz. Vehbe ez-Zuhayli, el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletuhu, Dımeşk 1989, I/595; Muhammed Ali es-Sabuni, Ravaiu'l-Beyan bitefsiri Ayati'l-Ahkam mine'l-Kur'an, Ty., II/166-167.

[35] Vehbe ez-Zuhayli, el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletuhu, I/764 (Bu hadis, Buhari dışında diğer hadis kitaplarında da geçmektedir).

[36] Sünen-i Ebu Davud, Kitabu's-Salat, III///, Bab: 109, Hadis no: 109, 703.

[37] Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in, kadınların geceleyin mescide gitmelerine engel olmayınız, onlara izin veriniz şeklindeki rivayetine oğlu Mücahid karşı çıkınca, " Ben, Hz. Peygamber onalar izin veriniz buyurdu diyorum, sen onlara izin vermeyiz deyip duruyorsun", diyerek onu azarlamışın. Bu rivayet için bkz. Sünen-i Ebu Davud, Kitabu's-Salat, II/401, Bab:52, Hadis no: 568; 567.

Aişe uyurken Hz. Peygamber'in onu rahatsız etmeden başlattığı namazına devam ettiği yine bizzat kendisi, hem de kadınları köpekle bir tutan rivayetlere isyan ederek[38] bildirmiş ise de, bu kafa karışıklığı sonuçta kadının insani varlığını yadsıyan inanç ve kanaatlerin bugüne kadar kuvvetlenerek intikalini engelleyememiştir. Çünkü Hz.Peygamber'in kadınlara devrin niteliğinde tanıdığı insan olma ve insan gibi yaşama hakkı[39], ibadet hakkı[40] birbiriyle çelişkili rivayetler ve bu rivayetlerin sonuna kadar savunucusu olanlarca hazmedilememiştir.[41] Kadınların mescitlere yani camilere bile gitmelerini onların doğal hakkı gören Peygamber'in bu geleneği, ülkemizde bile hala hazmedilebilmiş değildir. Atatürk 2 Şubat 1923'de İzmir'de halk ile yaptığı konuşmasında bu

---

[38] Bkz. Sünen-i Ebu Davud. Kitabu's-Salat. III/86, Bab: 111, Hadis no: 711; Aişe'nin **kara köpek** nitelemesine isyanı hakkındaki rivayet için bkz. Sünen-i Ebu Davud, Kitabu's-Salat, III/88, Bab: 111, Hadis no: 712.

[39] Kadının dışarı çıkmasın izin veren rivayet için bkz. Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Mütercim: Mehmet Sofuoğlu, Ötüken Y., İst. 1987, Kitabu't-Tefsir, X/ 4678, Bab: 245, Hadis no: 316.

[40] Kadınların gece-gündüz mescitlere gelmelerine salık veren, cemaate katılmalarını teşvik eden öteki rivayetler için bkz. Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ebvabu Sıfati's-Salat, II/844, Bab: 81, Hadis no: 118; Kitabu's-Salat, I/468, Bab: 13, Hadis no: 24, Kitabu'l-Iydeyn, II/937, Bab: 20, Hadis no: 28; Sünen-i Ebu Davud, Kitabu's-Salat, IV/272, Bab:239-241, Hadis no: 1143; A.g.e., IV/270, Bab: 239-241, Hadis no: 1141.

[41] Hz. Peygamber'in açık iznini doğrudan yok sayamayan bazı raviler, mescit ve camilere süslenerek, koku sürünerek giden kadınlara öfke duymuşlar, bu öfkelerini de Peygamber'in eşi Aişe'ye söylemişlerdir. Bkz. Sünen-i Ebu Davud, Kitabu's-Salat, II/402, Bab: 53, Hadis no: 569.

hazımsızlığı bir an önce Türk ulusunun aşması gerektiğine işaret etmişti. Atatürk'ün bu sözleri günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Atatürk'ün Hz. Peygamber'in uzak vizyonunu dile getiren bu ileri görüşlülüğü, henüz ülkemizde tam olarak anlaşılmış değildir.[42]

İslamiyet kadını cehaletten ve insanlık dışı konumdan kurtarmaya dönük devrim yaratırken, kadınların bu konumunu hazmedemeyen söz konusu öfke, çağlar boyunca şekil ve içerik değiştirerek şiddetlenmiştir: Adı, kadını tüm insani ve sosyal haklarından dolaylı ama etkili bir biçimde yoksun bırakan *başörtüsü söylemi.*

"Tesettür, haya ve namusu korur. Tesettüre riayet etmemek, cinsel serbestiye, bu da fuhuş ve ahlaksızlığa, bu da kapitalist ekonomik sistemin ürettiği kozmetik sanayiin gelişip serpilmesine yol açar....

Açılan kadınlar hayvani hislerle, kapanın kadınlar da insani hislerle meşgul olurlar....

Kadının güzelleşme isteği ve eğilimi çevre faktörüne bağlıdır. Yaratılışındaki diirtü değildir. Örtünmemek, bedeni her erkeğe peşkeş çekmektir."[43]

Ayrım çok açıktır. Örtünenler ve örtünmeyenler. Bu tip ayrım, ne İslam öncesi Cahiliye döneminde ne de İslam'ın ilk asırlarında vaki değildir. Örtünmenin ala-

---

[42] Atatürk'ün kadının örtünmesi ve örtünme şekli hakkındaki görüşlerini içeren tam metin için bkz. Sadi Borak, Atatürk'ün Resmi yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleyişleri, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Araştırma Yayınları, Ankara 1980, s. 162 vd.

[43] Abdurrahman Kasapoğlu, Kadın Modernizm Örtünme, Esra Y., Konya 1994, s. 9-12, 30.

met-i farikası, bu görüşe göre, başörtüsüdür. Örtünmemek de başörtüsü takmamaktır. Çünkü, kadın ya da erkek, Tanrı'nın yaratılışlarına ve doğalarına yerleştirmiş olduğu temel örtünme duygusunu zaten taşımaktadır. Adem ile Havva'nın, açılan kaba avret yerlerini örttüklerine ilişkin ayet bu hakikati vurgulamıştır.

"Şeytan kendilerinden gizlenmiş olan ayıp yerlerini onlara göstermek maksadıyla Adem ve eşine vesvese verdi. 'Rabiniz, birer melek ya da ölümsüz kişiler olursunuz diye bu ağaca yaklaşmanızı size yasakladı. Ben ikinize de öğüt veriyorum' diye yemin etti. Sonuçta şeytan onları ayartarak yasak meyveye yönlendirdi. Adem ile eşi, yasak meyveden tadar tatmaz ayıp yerlerinin (sev'at) farkına vardılar. Derhal cennet yapraklarıyla oralarını (ağır avret kısımlarını) örtmeye koyuldular..."[44]

Örtünme duygusuna her iki cinsin de aynı tepkiyi vermiş olmaları bu yaratılış gerçeğini kanıtlamaktadır. Yoksa, **Havva başını da örttü** kaydı mutlaka belirtilmiş olurdu. Başörtüsü söylemlerine Sümerler'e, Hititler'e ve İsrail oğullarına kadar tarih biçenler, ellerinin altındaki bu ayette, özellikle başörtüsünün neden belirtilmemiş olduğunu görmezden gelmektedirler.

Bugün kadın ve örtünme, kadının temel hakları, toplum içindeki yeri ve rolü bakımından, eskiye nazaran fevkalade gerileme ve kısıtlama ile karşı karşıya kaldığımızı görüyoruz.

İslam öncesi, hatta ilk İslam çağlarında yaşayan özgür Arap kadınının durumunun günümüz Müslüman

[44] Kur'an, 7 A'raf 20-22.

kadınından daha bağımsız, daha saygın olduğu ve bugünkü hor görülen yerinin İslam çağının ikinci ve üçüncü yüzyıllarından beri hüküm sürdüğü kuşku götürmez.

Ebu'l-Ferec (ö. 967) Kitabu'l-Eğani adlı eserinde İslam'ın doğuşunu hemen izleyen dönemde ve İslam çağının ilk devirlerinde kadınların durumu ve kişiliğini açık bir biçimde ortaya koyar.

Süyuti'nin topladığı hadislerde Ömer'in sabah ve akşam namazlarında mescitte erkeklerle beraber bulunan eşi ile ilgili bilgiler buluyoruz.

Öyleyse İslam devrinin başlarında kadınların durumu bugünküne göre çok saygındı. Yabancılarla bir araya geliyor, kocalarını özgürce seçebiliyor, evliliğin eşit bir tarafı olabiliyor, rahatça dolaşabiliyor ve mescitte erkeklerle birlikte ibadet edebiliyorlardı.[45]

Ancak, tüm bedensel ve ruhsal varlığı ile cinsel anlamda avretten ibaret görülen kadın, sosyal statü söz konusu olunca, iki tip kadına, iki farklı varlığa ayrılmaktadır.

Bu anlamda, avret olmanın, örtünme ve mahremiyetin nesnesi sayılmanın biricik ölçütü kadın olmak mıdır?

[45] Margaretha Smith, Bir Kadın Sufi: Rabia, s. 154, 166-167.

İKİ FARKLI 'AVRET', İKİ FARKLI 'AVRAT', İKİ FARKLI 'KADIN'

Hür kadın ile cariye kadın kategorisi İslam kaynaklarında ve özellikle İslam fıkhında, örtü, örtünme ve başörtüsü sorunu çevresinde belirginleşmektedir. İki farklı kadın, iki farklı avreti ve dolayısıyla iki farklı muameleyi doğurmaktadır. Hür kadın örtülü ve başörtülü olmakla yükümlü iken, cariye sınıfına giren kadın bu yükümlülükten muaftır. İlk bakışta, yükümlülükten muafiyet, bir ayrıcalık ve şans gibi görülebilir. Ancak durum bunun tam tersidir. Örtünmemek, örtünmeye layık görülmemek demektir. Başörtüsü cariyeye yasaktır. Çünkü cariye hür kadın statüsünde değildir. Örtünme ve başörtüsü takma, bir ayrıcalıktır. Aynı ayırım bugün de teorik anlamda geçerliliğini korumaktadır.

El-Mer'e fi'ş-Şi'ri'l- Cahili (Cahiliye Şiirinde Kadın) adlı eserinde Dr. Ahmed Muhammed el-Hufi (Kahire 1997, s.369-376) Arap şiirinden hareketle, Cahiliye dönemi kadınlarının açıklık ve örtünme konusundaki tutumlarını tasvir etmektedir.

Hufi'ye göre, Cahiliye döneminde Arap kadını ne tamamen kapalı, ne de bütünüyle açıktır. Açık kadınlar olduğu gibi, örtülü kadınlar da vardır. Bazı şiirlerden, baş ve yüz örtüsünün hürleri cariyelerden ayırt eden bir özellik olduğu; acı, hüzün ve ağıt yakma gibi durumlarda yüzlerin ve başların açıldığı nakledilmektedir. Bu yüzden, savaşta yenileceklerini ve esir düşeceklerini an-

layan hür kadınlar, kendilerine tenezzül edilmez düşüncesiyle cariyelere benzemek için yüzlerini ve başlarını açarlar ve bu şekilde kaçmaya hazırlanırlardı.[46]

Örtünme ve başörtüsü bu tarihsel malumata göre, kadınların toplumsal statüleriyle doğrudan ilgilidir. Kadının örtünmesini ve başörtüsü takmasını amir hüküm, dini bir esastan çok, İslam öncesi sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel koşullardan kaynaklanmaktadır. Yani, tam anlamıyla bir geleneksel pratiktir.

"Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve (öteki) bütün mümin kadınları (toplum içine çıktıklarında) dış kıyafetlerini üzerlerine almalarını söyle: bu, onların (temiz kadınlar olarak) tanınmalarını ve rahatsız edilmemelerini temin eder. Ama unutma ki Allah çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır."[47]

Örtünme, İslam öncesinde kadınlar için hürlük ya da cariyelik konumlarını belirleyen bir simgedir. Bu ayette, Peygamber eşlerinin, kızlarının ve İslam'ı kabul etmiş tüm mümin kadınların, dışarıya çıktıklarında dış giysilerini üzerlerine almaları emredilmektedir. Çünkü kadın dışarıya dış elbisesini almadan çıktığında, cariye sanıp rahatsız ediliyordu. Toplumsal bir kategori olarak yerleşik uygulamanın kurbanı cariyenin dezavantajlarıyla sokakta karşılaşılmaması için bu ayetin uyardığı bildirilmektedir.[48]

---

[46] İ. Hakkı Ünal, Hadislere Göre Kadının Örtünmesi, ss. 54-55 (İslamiyat IV, 2001, sayı:2 içinde).

[47] Kur'an, 33 Ahzab 59.

[48] Bkz. Konyalı Mehmet Vehbi Efendi, Hülasatu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, XI/4467.

Kur'an, bu ayette aslında yerleşik toplumsal bir yara olan cariyelik geleneğini yıkmak için, kadınların kıyafetlerine çeki-düzen vermelerini istemiştir. Eğer böyle bir ayrımın bulunmadığı bir topluma seslenmiş olsaydı, güçlü olasılıkla özellikle dış elbise giyerek dışarı çıkılması emredilmezdi. Çünkü ayetin illeti (inişine dayanak teşkil eden neden) ortadan kalkmış olurdu.

Bazı Kur'an yorumcuları (müfessirler), bu ayete dayanarak kadının kimliğini gizlemesi ve ayak takımının tacizleri sırasında tanınmamaları için çarşaf giyineleri gerektiği hükmüne varmışlardır.[49] Oysa dış elbiseyi çarşafla tefsir etmek son derece yersizdir. Çünkü ayette dış elbise, zaman ve koşulların belirlediği, örf ve geleneğin hoş gördüğü elbise tarzı olmak bakımından kişinin kendi seçimine bırakılmıştır.

Örtünmenin tarzı ve başörtüsünün dini bir temele dayanıp dayanmadığına ilişkin ayrıntıları daha sonraya bırakalım.

Fahreddin er-Razi (ö. 606/1209) 24 Nur 31. ayette geçen "ziynetlerini göstermesinler" kısmını tefsir ederken şu görüşü savunur: *"İslam bilginleri, ayetteki 'kendiliğinden görünen yerler dışında ziynetlerini göstermesinler' ifadesinin sadece hür kadınlarla sınırlı olduğu konusunda uzlaşmışlardır. Zaten ifadeden bu anlamın kastedildiği açıktır. Çünkü cariye, bir maldır. Dolayısıyla alınıp satılırken ihtiyatlı olunması gerekir. Bu da ancak ona iyiden iyiye bakılmasıyla*

[49] Bkz. A.g.e., XI/4467; IX/3718 (Vehbi Efendi Nur Sresi 31. ayeti tefsir ederken de çarşafın tesettür tarzı olduğu sonucunu çıkarmaktadır.)

olur. Oysa hür kadınlar için böyle bir durum söz konusu değildir."[50]

XIII. yüzyılda yaşayan çok önemli bir Kur'an yorumcusu, ayetin yorumundan cariyelerin "mal" olduğu sonucunu rahatlıkla çıkarabilmektedir. İslam'ın gelişinden itibaren yüzyıllar geçtiği halde, kaldırılmak istenen bu meş'um gelenek, klasik tefsirlerle yaşatılmıştır. Ancak cariye olmamak ve cariyelikten kurtulmak için, kadın olmak hatta Müslüman kadın olmak bile yetmemiştir. Çünkü cariyelerin Müslüman olup olmamaları fark etmemektedir. Günümüzde bile bu ilkel sosyal sınıfın varlığını, teorik düzlemde hem de İslam'a dayanarak savunanlar hayli fazladır. Örneğin çağdaş İslam fıkıhçılarından Vehbe ez-Zühayli, cariyelerin hür kadınların statüsünde olmadıklarını ve avret mahallerinin diğer kadınlardan farklı olarak, aynen erkeklerinki gibi, diz kapağı ve göbek arası yer olduğunu söylemiştir.[51] Cariyenin avretinin göbek ile diz kapağı arasında olduğu şu rivayete dayandırılır: *"Peygamber buyurmuştur: Biriniz kölesini veya cariyesini ya da işçisini evlendirdiği zaman, artık onun göbeğinin altına ve dizinin üstüne bakmasın"*[52] Demek ki, efendi, evlendirinceye kadar cariyesinin istediği her yerine bakabilmekteydi. Böylece, örtünme konusunda

---

[50] Fahreddin er-Razi, Mefatihu'l-Gayb, ty., XIII/2006 (Aktaran: Mustafa Öztürk, Klasik Tefsirlerdeki 'Tesettür' Formu Üzerine, İslamiyat IV, 2001, sayı:2, s. 82).

[51] Vehbe ez-Zuhayli, el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletuhu, Beyrut 1989, I/584-593.

[52] Muhammed b. Muhammed b. Süleyman er-Rudani, Cem'u'l-Fevaid, çvr. N. Erdoğan, İst. ty., s. 118.

cariyelerin hür kadınlardan farklılığı İslam öncesinden gelen bir geleneğin devamı olarak sürmüştür.[53]

Cariyelik geleneğine bağlı olarak Kur'an'ın o zamanki örfe dayanarak yaptığı kılık-kıyafet düzenlemesinin geçerliliğini koruması, bu geleneğin yaşatılması ya da yaşatılmaması ile doğrudan ilgili bulunmaktadır.

Dini literatürde yer alan rivayetler, başörtüsü söylemiyle cariye ile hür kadın arasındaki ayrımı kökleştirmiş; bu sosyal ve sınıfsal ayrım günümüzde başörtüsünün dini gerekçesine temel oluşturmuştur.

İbn Ömer'e göre, satışa çıkarılan cariyenin hürmeti (dokunulmazlığı) olamaz. Çünkü o bir maldır; dolayısıyla göğsüne, karnına, arkasına, bacaklarına bakmak ve dokunmak caizdir.[54] Alınıp satılan mal olan cariyelerin, kadın olmaları, hele "örtünmeyi hak edecek hür kadın" statüsüne yükselmeleri mümkün değildir. Ömer'in, huzuruna gelen dış giysili (cilbablı) cariyeyi, hür kadınlara benzeme hakkı olmadığı gerekçesiyle, başına vurarak dövdüğü ve başını açtırdığı rivayet edilmiştir. Halifeliği döneminde cariyelerin başlarını örtmelerini yasakladığı da gelen haberler arasındadır. Ebu Musa el-Eş'ari'nin de cariyesini cilbab (dış elbise) giydiği için dövdüğünü yine başka bir rivayetten öğreniyoruz.[55] Neredeyse tüm rivayetler bu yöndedir.[56]

---

[53] İ. Hakkı Ünal, Hadislere Göre Kadının Örtünmesi, s. 61.

[54] Muhammed b. Devvas Kal'aci, Mevsuatu Fıkhı Abdillah b. 'Umer, Beyrut 1986, s. 598.

[55] Bkz. İbn Ebi Şeybe, II/331; Abdurezzak, III/135-136; Said b. Mansur, Sünen, Beyrut 1995, II/7.

[56] Bkz. Rudai, I/199; İbn Ebi Şeybe, I/91.

Cariyelere reva görülen sözde dini gerekçelere dayalı bu muamele, İslam rasyonalizmi ve sağduyulu akademik bir ciddiyetle eleştirilecek yerde, savunulmuş; hürlükleri hangi gerekçeye bağlı olarak belirlendiği meçhul bulunan kadınların taciz edilmemesi için cariyelik bir araç olarak meşrulaştırılmıştır.[57] Bu yaklaşıma göre, *hür* kabul edilen kadınlar dışında herkes birbirinin, cariye olarak tuttuğu kadınına rahatlıkla sarkıntılık edebilir sonucu çıkarmak için kafa yormaya gerek kalmamaktadır. Bu ise, İslam'la ve Peygamber'in yaşam felsefesiyle esastan çatışır.

Bu arada köleler de ihmal edilmemiştir. Tıpkı cariyeler konusunda olduğu gibi, köleler konusunda da akıl almaz rivayetler, Hz. Peygamber'in ağzından aktarılırken hiçbir kayıt ve ölçü tanınmamıştır. Köleler de cariyelerin erkek versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır:

"Hz. Peygamber, kızı Fatıma'ya bir köle getirdi. Bu köleyi ona hibe etmişti. O sırada Fatıma'nın üzerindeki elbise, kendisini tam olarak örtebilecek nitelikte değildi. Peygamber: Bunda senin için bir beis yok (sıkılma), içeri gelen sadece baban ve kölendir" demiştir.[58] Aişe'nin saçını tararken kölesinin ona baktığı bildirilmiştir. Kimisine göre, kölenin, sahibesinin saçlarına bakamayacağı iddia edilmiş, bazı

---

[57] Bkz. İ. Hakkı Ünal, Hadislere Göre Kadının Örtünmesi, s. 61 vd.

[58] Ebu Davud, es-Sünen, Libas 32, Hadis no: 4106 (II/460); F. Er-Razi, Mefatihu'l-Gayb, XXIII/20006-07; Kurtubi, el-Cami, XII/155; İbn Kesir, Tefsir, III/286; Süyuti, ed-Durru'l-Mensur, V/43; Kasımi, Mehasinu't-Te'vil, XII/4592. (Aktarım: Mustafa Öztürk, Klasik Tefsirlerdeki 'Tesettür' Formu Üzerine, s.82).

rivayetlere göre köleye mahrem olmadığı belirtilmiştir.[59] Maverdi'ye göre de, *erkek köle sahibesine haram, cariye ise efendisine helaldir. Çünkü bir kadının cinselliğinden yararlanmak, ancak onun sahibi için söz konusudur. Oysa erkek kölenin sahibesinin cinselliğinden yararlanma hakkı yoktur. Cariyenin ferci (dişilik organı) ise efendisinin malıdır.*[60]

İnsan aklını, insaf ve iz'anını darmadağın eden bu yargılar, kadın cinselliğinin hangi boyutlarda din adına sömürüldüğünü; bu sömürge zihniyetinin günümüzde başörtüsü şeklinde nasıl tecelli ettiğinin yapay geleneksel art alanını oluşturmaktadır.

Deyim yerindeyse, kadın ve örtünme konusunda birbiriyle bu kadar çelişen, insan akıl ve havsalasını bu denli dumura uğratan; kadını insandan aşağı, cariyeyi de kadından aşağı gören bu bir yığın rivayet keşmekeşi, İslam'ın kadına bakışını gölgelemiştir. Bu çelişkili ve onur kırıcı rivayetler, zaman zaman fark edilip yumuşatılmaya çalışıldıkça iş daha da karmaşık bir hal almış, çığırından çıkmıştır. Cariyelerin neden örtünmeleri gerekmediği sorusu, *efendilerine hizmet için sık sık dışarı çıkmak zorunda kaldıklarından onları örtünme zahmetinden kurtarmak içindir*, gibi, özrü kabahatinden büyük, mantıksız, insafsız ve cahilce yorumlar yapılmıştır.

Eğer kadınların *saçından tırnağına kadar avret* sayıldıkları için örtünmeleri farz kılınmış olsaydı, bu da sırf kadın veya Müslüman kadın olmalarına bağlı bulunsay-

---

[59] Kütüb-i Sitte ve Şerhi, Çağrı Y., İst. 1992, Kitabu'l-Libas, X-IV/358-359, Bab: 32.

[60] Maverdi, Nuket, IV/94. (Aktaran: Mustafa Öztürk, a.g.m., s. 82).

dı, hür kadınlar için ayrı, cariyeler için ayrı avret-mahremiyet ölçüsü konulabilir miydi?

Acaba cariyelerin varlığı ve cariyelik kurumunun devamı, hür kabul edilen kadınlar ya da bu sınıfa girmeyi hak kazanan kadınlar karşılığında topluma sunulan kurbanlar mıdır?

Başörtüsüyle ilgili olduğu iddia edilen 24 Nur 31. ayet inmeden önce, Ebu Zekeriya el-Ferra (ö.207/822)'ya göre kadınlar, İslam öncesi dönemde başörtülerini arkalarına salıverirler ve ön taraflarını (boyun ve yakalarını) açarlardı. Bunun üzerine Müslüman kadınlar tesettürle emir olundular.[61] Başka bir rivayette, *"kadınlar başörtülerini (aslında örtülerini-ş.f.) yakalarının üzerine kadar örtsünler"* (24 Nur 31) ayeti indiğinde, *"Ensar kadınlarının başları üzerinde adeta kargaları andıran (siyah) örtüler olduğu halde evden dışarı çıktıkları"*[62] öne sürülmektedir.

'Kurga başlı' kadınlar arasında cariyelere yer verilmemiştir. Ayrıca, kelimenin tam anlamıyla kaba avret yerlerini örtecek, hatta cenazeleri defnedecek zorunlu örtü veya giysinin bile güç-bela tedarik edildiği Hz. Peygamber döneminde, kara çarşafın farz olduğu yanılgısına iten bu rivayetler, rastlantısal değildir.

Kadını neredeyse salt kadın olduğu için insanlık onurunu hazmedemeyen, canı sıkılınca onu cariye sınıfına dahil ediveren sığ dünya görüşü, insanın Kur'an'da belirtilen fıtri örtünme duygunsunu istismar ederek, ka-

---

[61] İbn Hacer, Fethu'l-Bari, Daru'l-Fikr, ty., VII/490.

[62] Bkz. Ebu Davud, Libas, 29; İbn Hacer, Fethu'l-Bari, VIII/490 vd.; Scharanguri, Bezlu'l-Mechud, XVI/489.

dını ardı arkası gelmez *örtünme emri* adı altında dini bir sıkıyönetime tabi tutmuştur. Örtünme, gittikçe çarşaf koşuluna, çarşaf da, tek göz dışında peçe ile birlikte tüm vücudun tepeden tırnağa örtülmesi talimatına bağlanmıştır. Asırlar geçtikçe bu keyfi yorumlar, artık dinin, Kelime-i Şehadet'i bile gölgede bırakan bir emri olarak insanların zihinlerine kazınmıştır.

"Hür-cariye" ayrımını savunmak, örtüden çarşafı, örtünmeden de tek göz dışında tüm bedenin kapatılmasını anlamak ve bunu iman-küfür çizgisi olarak belirlemek, "örtülü ya da örtüsüz, başörtülü ya da başörtüsüz herkese özgürlük" iddia ve istemini inandırıcılıktan uzaklaştırmaktadır. Örtünmemekten kasıt, başörtüsüzlük olarak bilinmekte ve çıplaklık başörtüsüzlükle özdeşleştirilmektedir. Hatta öyle ki, başörtüsü, karma eğitimi onaylamamanın bir simgesidir. Başı örtünemek, her türlü ahlaksızlık ve fuhşa davetiye çıkarmaya aday olmak anlamına gelecek şekilde yorumlanmıştır:

Örnek verelim:

"Türkiye'de ilk karma eğitim veren kuruluşlar Köy Enstitüleri'dir. Bu, kızlı-erkekli eğitimin ilk meyvelerini Eşref Edip açık bir dille ortaya koyar: Köy Enstitüleri ki orada kız ve erkek çocuklar bir arada bulundurulуyorlar, her türlü rezaletler oluyor, sık sık idarecilere içkili, danslı ziyafet veriliyor, mumlar söndürülüyor, diploma yerine kucaklarında bir piçle evlerine dönenler oluyordu. Kız-oğlan karışık olduğu için sevişmeler, fuhuş ve rezaletler tabii hale gelmişti. Çok kızların

diploma yerine bir piç ile evlerine döndükleri teyit edilmiştir."[63]

Karma eğitim yapmak, başörtüsü örtmemek bu sonuçlara götürdüğüne göre, "özgürlük verilen taraf", özgürlüğü olan tarafa nasıl davranacağını önceden bilmektedir. Bir eylemi, dini ve ya din-dışı gerekçeye dayanarak yapma talebi, başkalarını karalama ve iftira ile besleniyorsa, o eylem ya da amel, İslam'a mal edilebilir olmaktan çıkmıştır. Başörtüsü özgürlüğü, başörtüsüzlük özgürlüğünü, din ve tanrı adına denetlemek ve kontrol etmek özgürlüğü olarak anlaşılıyorsa, özgürlük istemi, bedel olarak ötekinin özgürlüğünü almak demektir.

"Hür kadın-cariye kadın" ayrımı ile ilgili olarak İslam'la temelden çelişen bu rivayet ve görüşler, kadını tesettürlü olduğu için hür değil, hür olduğu için tesettürlü; cariyeyi, tesettürsüz olduğu için cariye değil, cariye olduğu için tesettürsüz saymaktadır. Yani işlevsel değil, ontolojik bir tasnif esas alınmaktadır. Kadın hürse, kadındır. Kadın cariyeyse cariyedir.

1980'li yıllardan sonra "İran Devrimi"nin de etkisiyle, siyasal dinci akımlar, başörtülü olmayan kadınları ve kızları, bazen doğrudan, çoğunluk da dolaylı şekilde cariye olarak adlandırırlardı. Bu tasnifin klasik tarihsel arka planını ayrıntısıyla görmüş olduk. "Başörtüye özgürlük" söylemi, başörtüsüzlüğü içten içe cariyelik olarak telakki etmektedir.

Zamanla sırf başörtüsüyle te'vil ve temsil edilen örtünme acaba, İslam'da hangi dini gerekçelere dayan-

[63] Abdurrahman Kasapoğlu, Kadın Modernizm Örtünme, s. 98-99.

maktadır? Bu gerekçeler varsa, bağlayıcılığı nedir? İddia edildiği kadar bu gerekçeler güçlü müdür? Farz mıdır? Sünnet midir? Yapılmadığı takdirde cezası var mıdır? Yoksa sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel kodlar üzerinde mi temellenmektedir? Veya geleneksel bir uygulamadan mı ibarettir?

Örtünme, kadın bedeninin avret olmasıyla mı, yoksa kadının sosyal statüsüyle mi ilgilidir? Eğer ikincisiyse, sosyal statülerin değişmesi ya da bir sınıftan öbürüne geçme, örtünmeyi etkiler mi? Eğer birincisiyse, cariyeler kadın değil midir?

Biz öteki soruların olası yanıtlarını araştıralım.

BAŞÖRTÜSÜNÜN DAYANDIRILDIĞI DİNSEL GEREKÇELER

Kur'an kronolojisini araştıran ilim adamlarına göre, 24. Nur suresi, Hicret'in beşinci yılının son aylarında indirilmiş medeni bir suredir.[64] Siyer ve iniş nedenleri (Esbab-ı Nüzul) ile ilgili bilgilerden, başörtüsüne gerekçe teşkil ettiği öne sürülen 33. Ahzab ve 24. Nur surelerinin hemen hemen aynı zaman diliminde ve aynı atmosfer içinde indiği anlaşılmaktadır. Çünkü 33. Ahzab suresi, Hicret'in beşinci yılı Şevval ayında başlayan Hendek/ Ahzab gazvesinin (savaşının) hemen ardından inmeye başlamış ve surenin tamamlanması yaklaşık dokuzuncu yıla kadar sürmüştür. 24. Nur suresi ise, Hendek Gazvesi'nden kısa bir süre önce veya sonra vuku bulan Beni Mustalik Gazvesi'ni takiben inmiştir. Vahyin başlangıç tarihi olan Miladi 610 yılı ise bu iki surenin iniş zamanı arasında on yedi yıllık bir zaman diliminin bulunması, örtünme ile ilgili ayetlerin oldukça geç bir dönemde indiğini göstermektedir.[65]

Bu sureler içinde özellikle kadının örtünmesi ve başörtüsü kullanmasına gerekçe olarak gösterilen iki ayete bakalım:

---

[64] M. Zeki Duman, Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları, ss. 40-41, (İslamiyat IV, 2001, sayı:2 içinde).

[65] Mustafa Öztürk, Klasik Tefsirlerdeki 'Tesettür' Formu Üzerine, ss 69-88, (İslamiyat IV, 2001, sayı:2 içinde).

"İnanan erkeklere söyle, gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler ve iffetlerini korusunlar; temiz ve erdemli kalmaları bakımından en uygun davranış tarzı budur. (Ve) Şüphesiz Allah onların (iyi ya da kötü) işledikleri her şeyden haberdardır.

İnanan kadınlara söyle, onlar da gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler; iffetlerini korusunlar; (örfen) görünmesinde sakınca olmayan yerleri dışında cazibe ve güzelliklerini açığa vurmasınlar; ve bunun için başörtülerini (yani genel örtülerini-ş.f.) yakalarının üzerine salsınlar."[66]

"Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve (öteki) bütün mü'min kadınlara (toplum içine çıktıklarında) dış kıyafetlerini (cilbablarını) üzerlerine almalarını söyle: bu, onların (temiz kadınlar olarak) tanınmalarını ve rahatsız edilmemelerini sağlar. Ama (unutma ki) Allah, çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır."[67]

"Cilbab" kavramı, kadınların örfe göre üzerlerine aldıkları herhangi bir dış elbise değil, başörtüsü üzerine alınan ve tüm vücudu örten örtü[68]; hatta çarşaf olarak tefsir edilmiştir. Başörtüsü üstüne yeniden bir dış örtü zorlama bir yorumdur. Kaldı ki cilbab, zamanın ve koşulların belirlemesine bırakılmış bir giyim tarzıdır ve Kur'an'da çarşafı ima eden hiçbir belirti de bulunmamaktadır.

---

[66] Kur'an, 24 Nur 30-31.
[67] Kur'an, 33 Ahzab 59.
[68] Bkz. Bekir Topaloğlu, İslam'da Kadın, s. 194-195.

Örfen onaylanmayan yerlerin örtülmesi ve iffetin korunması, Nur suresinin 30. ayetinde de geçtiği gibi her iki cinsi de bağlayıcı bir kapsamdadır.

"Mü'min erkeklere söyle, gözlerini çeksinler...ve ferclerini (ön ve arkalarını -ş.f.) korusunlar." Bu ayet, başkalarının ferclerine ve avret yerlerine bakmayın emrini de içeren bir anlam taşımaktadır.

Ferc, avret, sev'e (çoğulu sev'at)' den maksat, kadın ve erkeğin genital organları ve makatlarıdır.

"Mümin kadınlar, ziynetlerinden görünen kısmından başkasını açmasınlar." Buradaki ziynet, bazen, kadının açması uygun olmayan yerleri, bazen de kullandığı süs, takı ve çeşitli ziynet eşyası şeklinde yorumlanmıştır.[69]

İslam öncesi Araplar, en mahrem yerlerini (ferclerini dahi) örtmeden ibadet etmeyi doğru bir davranış saydıklarından, örtünme emirleri ile kadının başörtüsü ya da çarşafa bürünmesi anlamında değil, her iki cinsin de ağır avret yerlerinin (avret-i muğallaza) kapatılması gereği üzerinde durulmuştur ki, farz ve doğru olan örtünme de budur.

İbn Abbas ve Mücahid'den aktarıldığına göre, Cahiliye dönemi Arapları, içerisinde günah işledikleri elbiseyle tavaf etmenin doğru olmayacağı düşüncesiyle Kabe'yi çırılçıplak tavaf ediyorlardı. İbn Abbas'tan gelen bu konudaki rivayete göre o, şöyle demiştir: *"Vaktiyle kadın beyti çıplak olarak tavaf eder. Buna kim ödünç bir tavaf elbisesi verecek? Derdi. Onu fercinin (cinsel organının) üzerine koyar:*

---

[69] Bkz. M. Zeki Duman, Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları, ss. 40-41.

'Bugün bir kısmı yahut hepsi görünür ama görünen kısmını helal etmem!' derdi.[70] Allah onların bu çarpık uygulamaları nedeniyle mü'minlere, *"Ey Adem oğulları! Mescide her gittiğinizde ziynetinizi (elbisenizi) üzerinize alınız"*,[71] demiştir.[72]

Nur Suresi 30 ve 31. ayetlerde, *"kadınlar ziynetlerini göstermesinler"*, (la yübdine ziynetehunne) ifadesindeki *ziynet*, ayıp yerler, gizli görkem ve güzellikler; örfen de gösterilmesi uygun olmayan kısımlara işaret etmektedir. *"Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar"* (ve'l-Yadribne bi *humur*ihinne ala cuyubihinne) ifadesinde geçen "başörtüsü" (humur), esasen başörtüsü anlamında değildir. Sözcük, "örtmek, gizlemek, evinden dışarı çıkmamak, utanmak, sarhoş etmek" anlamındadır. Ayette başörtüsü olarak çevrilen himar/humur, genel anlamda "örtü"dür. Özellikle ve kesin olarak başörtüsü değildir. Başörtüsü anlamı, örften çıkarılan bir anlamdır. Örften çıkarılan ve örfen yaygın bir anlamın, başörtüsünü farz kılması ise mümkün değildir. Kaldı ki, İslam öncesi Arap kadınları, başörtüsü bir yana, ağır avret mahallerini ve göğüslerini bile örtmekte gevşek davranıyorlardı. Başörtüsünün göğüsleri, gerdanı, boyun ve kulakları örtecek şekilde sıkıca başa sarılması yolundaki görüşler, ayette açıkça zikredilmeyen kişisel yorumlardan ibarettir.[73] Başlarının

---

[70] Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi, A. Davudoğlu, Sönmez Neşr., İst. 1980, Kitabu't-Tefsir, XI/516, Bab: 2, Hadis no: 3028.
[71] Kur'an, 7 A'raf 31.
[72] M. Zeki Duman, A.g.m., A.yerler.
[73] Nisaburi (Tabrie tarihi'nin Kenarında) XVIII/78. (Aktaran: M. Zeki Duman, A.g.m., ss. 44-45).

üzerindeki örtü, açık göğüslerini örtmeye hizmet etmiyordu. Burada örtülmesi hedeflenen ve istenen bölge, baş değil, göğüslerdir ve göğüsler ise, ferc kadar ağır avret bölgesi içindedir. Kaldı ki, başın örtülmesi bu denli kesin bir farz ve dinin vazgeçilmez bir emri olsaydı, "baş" (Ra's) ve "saç" (şa'r) sözcüklerinin ayetlerde geçmesi gerekirdi. Kur'an, pek çok konuda ayrıntılı olarak sözcük zenginliğini sergilemekten kaçınmazken, böylesine ciddi olduğu iddia edilen bir farzın en önemli bu iki sözcüğünü neden telaffuz etmekten kaçınmış olsun? *"Bir sivrisineği bile örnek vermekten çekinmeyen Tanrı"*[74], neden 'baş' ve 'saç' sözcüklerini örnek vermemiştir? Demek ki Kur'an, başın örtülmesini, başı şu ya da bu şekilde örtmeyi tamamen kadınların kendi iradelerine ve yaşadıkları sosyo-kültürel çevrelerinin koşullarına bırakmış olmaktadır. Bunun adı ise, gelenektir.

Ağır avret yerlerinin örtülmesini ihmal pahasına günümüzde, el ve yüz dışında, başörtüsü başta olmak üzere kadının tüm bedeninin örtülmesi gerektiğini dinin kesin bir farzı olarak savunanlar çoğunluktadır. Erkek-kadın cemaatle namaz kılarken bile, ağır avret yerleri açılan erkeklerin bu durumunu görmemeleri için kadınlara onlardan önce secdeden kalkmamaları yönünde uyarıların yapıldığı Peygamber dönemi gözümüzün önünde dururken, *"başörtüsüz namaz kılan bir kadının namazını Allah kabul etmez"*[75] rivayetine dayanarak başörtü-

---

[74] Kur'an, 2 Bakara 26: " Bakın, Allah, bir sivrisineği (hatta) Ondan daha küçük bir şeyi örnek getirmekten kaçınmaz."

[75] İbn Mace, Tahare 132. (Aktaran: Bekir Topaloğlu, İslam'da Kadın, s. 196)

sünü namazda bile kesin bir hüküm sayanlar bulunmaktadır. Bu görüş, İslam dininin temel esprisine uymadığı gibi, Peygamber dönemi toplumsal yapısına, sosyal ve tarihsel gerçeklere de aykırı düşer.

Transparan ve yarı çıplak giyinenlere Hz. Peygamber'in "doğru dürüst giyinin" ikazı bile, bedenin esas örtülmesi gereken yerlerini görmezden gelme pahasına, başörtüsü emri olarak yorumlanmıştır.[76]

Başın örtülmesini farz sayan yorumlar, "*görünen yerler hariç*" (illa ma zahara minha) ifadesinden, el ve yüzler dışında tüm bedenin örtülmesinin cumhura göre gerekli olduğu yorumunu da, neredeyse tüm geleneksel rivayetlerin bir araya toplandığı İbn Kesir'in tefsirinden almışlardır. Hemen herkes, aynı şeyleri tekrarlayıp duran birkaç kaynaktan hareketle bu yorumları yapınca, cumhurun kavli gibi bir yanıltmaca ortaya çıkmaktadır. Bu tefsir, bugün bile örtünme ve başörtüsü konusundaki pek çok klasik literatürün birkaç ana kaynağından birisidir. Dinsel, tarihsel ve toplumsal bakımdan birbirine zıt pek çok rivayetin —içlerinde örtünme emrini takip eden günlerde Ensar kadınlarının siyah çarşaflar geçirerek başları karga başı gibi olduğu rivayeti de dahil— bu tefsirde yer aldığını biliyoruz.[77] Zaten yanlışlık da buradadır.

---

[76] Ebu Davud, Libas, 31; Mevdudi, el-Hicab, s. 421; Bağavi, Mikatu'l-Mesabih, II/881. (Aktaran: Bekir Topaloğlu, İslam'da Kadın, s. 196.

[77] Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir el-Kuraşi, Tefsiru Kur'ani'l-Azim, Mektebetu Dari's-Selam, Riyad, ty., III/378-380.

Göğüsleri örtmek için mutlaka "hımar" (başörtüsü) kullanmanın gerekmediğini çağdaş İslam düşünürlerinden Muhammed Esed şöyle açıklığa kavuşturmaktadır:

"Hem İslam'dan önce, hem de İslam'dan sonra Arap kadınlarının kullandıkları geleneksel başörtüsüdür. Klasik Kur'an yorumcularına göre, bu başörtüsü kadınlar tarafından İslam öncesi dönemde az-çok süs giysisi olarak kullanılır ve uçları, örtünen kadının sırtına serbestçe bırakılırdı; o günün yaygın modasına göre, kadınların giydiği gömleğin ya da bluzun önünde genişçe bir açıklık bulunur ve böylece göğüsler örtülmezdi. Bunun içindir ki göğsün 'hımar' ile örtülmesinin emredilmesi, bu iş için mutlaka hımar kullanılmasının gerektiğini ifade etmez; fakat yalnızca, kadınların göğüs kısmının, örfen açık bırakılmasında sakınca bulunmayan yerlerden olmadığını ve dolayısıyla örtülmesi, gösterilmemesi gerektiğini ifade eder."[78]

Muhammed Esed, *"(örfen) örtülmemesinde sakınca olmayan yerler ya da, kendiliğinden görünen kısımlar hariç" (illa ma zahara minha)* ifadesini de şöyle yorumlamaktadır:

" 'Örfen' sözcüğüyle yaptığımız ilave, İslam alimlerinin ve özellikle (Razi'nin kaydettiğine göre) el-Kiffali'nin yaptığı 'kişinin hakim örfe' (el-adetu'l-cariye) uyarak açık tutulabileceği, yani 'örtmemesinde beis olmayan yerler' şeklindeki açıklamayı yansıtmaktadır. İslam hukukunun geleneksel temsilcileri 'görünmesinde örfen sakınca olmayan' ifadesinin tanımını her ne kadar kadının, yüzü, elleri ve ayaklarıyla sınırlı tutma

[78] Muhammed Esed, Kur'an Mesajı Meal-Tefsir, Tükçesi: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Y., İst. 2000, s. 713.

eğilimini göstermişler, hatta sınırlamayı daha da ileri götürmüşler ise de- illa mı zahara'nın anlamı, bizce çok daha geniştir; nitekim, kullanılan ifadedeki kasdi belirsizlik (yahut çok anlamlılık) da bu hususta insanın ahlaki ve toplumsal gelişiminin gereği olarak ortaya çıkan zamana bağımlı değişikliklerin göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir. Burada hem erkeklere hem de kadınlara ulaştırılmak istenen mesajın özü, onların 'haramdan gözlerini çevirmeleri ve iffetlerini korumaları' noktasında düğümlenmektedir ki, kişinin yaşadığı çağda, Kur'an'ın toplumsal ahlak konusunda getirdiği ilkeleri göz önünde tutarak, dış görünüşünde, giyim-kuşamında göstermek zorunda olduğu dikkatin sınırlarını da ölçü belirlemektedir."[79]

Bazı araştırıcılar, metin dışı yorum yapanların, başörtüsünü toplumsal koşulların dayatması sonucu geçici bir hüküm olarak nitelendiren görüşlerini eleştirerek, ilgili ayetleri metin merkezli yorumlamak gerektiğini öne sürmüşlerdir. Eğer örtünme ve başörtüsünü içeren ayetler, insan toplumu ve toplumsal gelişim parantezе alınarak yorumlanırsa, bizi doğru bir sonuca, başörtüsünün bağlayıcı bir hüküm olduğu sonucuna götürecektir. Bu görüşte olan araştırıcılar, metin merkezli yorumları yine birbiriyle çelişkili yorum ve rivayetleri içinde barındıran klasik tefsirlerden aktarmaktadırlar.[80] Bunun en büyük

---

[79] Muhammed Esed. Kur'an Mesajı Meal-Tefsir. s. 713.

[80] Bkz. Zemahşeri. Keşşaf, IV/123-124; Razi. et-Tefsiru'l-Kebir, XXIII/208; Abdurrezzak, el-Musannef, el-Meclisu'l-İlmi, thk. Habiburrahman el-Azami, Beyrut, ty., III/1324-136 (Aktaran: Mehmet Görmez, İlahi Dinlere Göre Başörtüsü, ss. 30-32. (İslamiyat IV, 2001, sayı: 2 içinde).

nedeni, başta da vurguladığımız gibi, İslam. Rönesansı'nın sonundan bugüne kadar insan ve özellikle kadınla ilgili dinsel hükümlerin, homosentrik değil, teosentrik bağlamda teşkil edilmiş olmasıdır. Başka bir deyişle, temel problem, Tanrı-insan- din ilişkilerinin insandan değil, Tanrı ve dinsel emirlerden kalkılarak kurulmuş olmasıdır. Bu kör döngü tersine çevrilmediği sürece hiçbir reform ve yenileşme çabası sonuç vermeyecektir.

Başörtüsü, modern çağın gelişme ve değişimi adeta dayatması sonucu, insan sorunu çevresinde ele alınacak yerde, hep kadını bireysel ve sosyal yaşamdan uzaklaştırma cezası olarak tecelli etmiştir. Bu konuda son yapılan çalışmalar da, yine klasik literatürü olduğu gibi referans verdiklerinden, kamusal bir dindarlık simgesinin İslam'ın temel şartlarını unutturacak kadar, klasik eserlerdeki rivayetleri tartışılamaz ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez dogmaya dönüştürmüşlerdir.

Örneklere bakalım:

Hımar'a başörtüsü anlamı yükleme yanlışlığından daha ileriye gidilmiş, bu kavramı yüz örtüsü ya da peçe şeklinde tercüme ederek, 24 Nur 31. ve 60. ayetleri delil gösterilmiştir. Hımar'a peçe anlamı verenlere göre belli bir çağa ulaşmış kadınlar ile cariyeler bu yüz örtüsünden (humar'dan) muaf tutulmuşlardır. Adetten kesilen bir kadına peçenin farz olmadığını iddia eden bazı araştırıcılar, hür kadınların peçe kullanmalarının farz olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu farzı yerine getirmemenin herhangi bir cezai müeyyidesi olmadığını bildikleri için, bunun Allah ile kul arasında olduğunu söylemek zorunda kalmışlardır. Hiçbir dinsel gerekçe ve kanıta dayanmadan

hımar'ın anlamı başörtüsü ötesinde peçeye kadar genişletilmiştir.[81] İslam muamelatının İsrailiyat ve Mesihiyyat adı verilen Yahudi ve Hristiyan geleneklerden de beslenerek çelişik rivayetler içerdiği önemli konulardan biri, belki de en önemlisi, hiç kuşkusuz örtünme emridir. Peçe, Yahudilikte kullanılan bir kavramdır. İslam'a bu din ve gelenekten sızdığını söyleyebiliriz.[82]

Başörtüsü, başı örtmek, çıplak baş ve saçların örtülmesi gibi kavram ve uygulamalar en açık-seçik olarak Talmud'da geçmektedir. Eğer bunları başörtüsü için dinsel delil olarak kabul etseydik, ya da Yahudiliğe mensup olsaydık, başörtüsünün hiç tartışmasız ve kesin bir dinsel emir olduğunu söyleyebilirdik. Kaldı ki Talmud, Yahudi dini hukuku ile ilgili kitaplardır. Mişna ve Talmud'da, açıkça başı ve saçları örtmenin gerekliliği defalarca vurgulanır. Ama Kur'an'da böylesine açık bir kanıt olmadığı için, vurgu da tabiatıyla yoktur.

Birkaç örnek verelim:

"Erkekler bazen başlarını kapatırlar bazen de kapatmazlardı; fakat kadınların başları daima kapalı idi..." (Talmud Bavli, Nedarim, 306)[83]

---

[81] Bkz. İsmail Lütfi Çakan, Sünnette Giyim-Kuşam ve Örtünme, İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, İsav, Ensar Neşriyat, İst. 2004, s. 71-72, 74, 75, 76.

[82] Bkz. Neşideler Neşidesi, 1:7; 4:1, 4:3; 6:7; Tekvin, 38:24; 38:15 (Aktaran: Hakkı Şah Yasdıman, Yahudilik'te Tesettür, İlkem Ofset, İzmir 2002, s. 144, 157, 179).

[83] Ülkemizde günlük yaşamda erkekler bir zamanlar başı açık gezmeyi adaba aykırı bulurlardı. Günümüzde bu bakış açısı değişmiş, yalnız namazda başı örtmek gerekli görülmüştür. Klasik geleneğe göre, erkekler de namazda başlarına bir takke geçirmelidirler.

"Mişna zamanında kadınların başlarını kapatmaları genel bir uygulamaydı" (Talmud Bavli, Nedarim, 306)

"...geleneksel Yahudi uygulamasına göre, kadına başı açık bir şekilde dışarı çıkması yasaklanmıştır." (Talmud Bavli, Kethuboth, 726)[84]

Bedenin kapatılması ve başın örtülmesine gerekçe olarak gösterilen nedenler, yapay geleneksel İslam ile, Yahudilik'te neredeyse birbirinin aynıdır. Bu ayniyet, İslam'ın geçersiz ilan ettiği Yahudiliğin, İslam'a eklemlenen yapay gelenekte varlığını nasıl sürdürdüğünü belgelemektedir.

Yahudilik'te bedenin örtülmesine ilişkin gerekçeler şöyle sıralanmaktadır:

1.Kadın vücudu tahrik edicidir.

2.Kadınların kapalı giysiler giymeleri erkeklerin kışkırtılmalarını engeller.

Başörtüsü kullanmayı gerektiren nedenler de şöyle sıralanır:

1.Başörtüsü kadının en cazip bölgesini kapatmak içindir.

2.Başörtüsü asil ve zengin kadınların sembolüdür.

3.Başörtüsü kadının erkeğin alt seviyesinde olduğunu gösterir.

4.Başörtüsü kadının tabiatındaki kötülüğün simgesidir.

Zamanla bu uygulama zayıflamış olsa da, zihinlerde varlığını sürdürmektedir. Yahudiler erkekler ise, başlarına Kippa giyerler.

[84] Bkz. Yasdıman, Yahudilik'te Tesettür, s. 186-187.

5.Başörtüsü çıplaklığı kapatmaktadır.[85]

Bu gerekçeler, İslam'da örtünme ve özellikle başörtüsü için öne sürülen gerekçelerin hemen hemen aynıdır. Son maddeye dikkat edersek, çalışma boyunca vurguladığım gibi, başörtüsü, çıplaklığı kapatmanın sembolüdür. Başka bir deyişle, kadın ne kadar örtünürse örtünsün, başörtüsü kullanmadığı sürece çıplaktır. Yahudilik'teki başörtüsü ile yapay İslam geleneğinde yer alan başörtüsü söylemi, birbirine çok benzemektedir. O halde, her ikisinde de başörtüsü hem nedenleri, hem rolleri ve hem de sonuçları bakımından birbirinin aynıdır, diyebiliriz.

Klasik İslam kültüründe imanın altı şartı içinde geçmediği halde tesettür kavramının simgesi olan başörtüsü, "zarurat-ı diniyye" den sayılmış; başörtüsü kullanmanın da zımnen bu altı şart içinde bulunduğu iddia edilmiştir. Gerekçe olarak da, birbirleriyle çelişik rivayetler tevatür kabul edilmiştir. Namaz ve orucun ihlali ile tesettürün ihlali farksız görülmüştür. Ama yapılıp yapılmamasını değerlendirecek hukuki ya da imani herhangi bir müeyyide gösterilememiştir. Ayetlerde işaret edilen tesettürü kabul ettiği halde bu yerleşik yorum geleneğinin aksine teviller yapmak, dolaylı inkar ya da küfür olarak hükme bağlanmıştır. Tesettüre riayet etmemek, hem büyük günahlardan değildir denmiş, hem de

[85] Hakkı Şalı Yasdıman, Yahudilik'te Tesettür, ss. 202-208.

zinadan korunma emriyle 'örtünme emri' bir tutulmuştur.[86]

İçki içmek, zina etmek gibi fillerde İslam hukuku devreye sokulurken, neredeyse imanla, İslam'la özdeşleştirilip simgeleştirilen başörtüsü veya peçenin takılmamasının kul ile Allah arasında bir "suç" olarak görülmesi, başörtüsünün dinsel temele dayandığı tezini çürütmektedir. Kaldı ki farziyeti konusunda söylenenler birbiri ile taban tabana çelişkili olup, "örtünmek gerekir, başörtüsü örtülinelidir; çünkü başörtüsü kadının namusu, İslam'ın sembolüdür" demekten başka bir bağlayıcı kanıta dayanmamaktadır.

Başörtüsüne dinsel ve hukuksal ikna edici bir kanıt bulunamayınca, geçmiş din ve uygarlıklardaki uygulamalar referans gösterilerek onlardan istimdat beklenmiştir.

"Kitab-ı Mukaddes, havari Pavlus'tan Korintoslulara yazdığı mektupta örtünmeyi emreder: Ben Mesih'e uyduğum gibi, siz de bana uyun. Bilmenizi isterim ki her erkeğin başı Mesih, ve kadının başı erkek, ve Mesih'in başı Allah'tır. Erkek Allah'ın sureti ve izzeti olduğu için başını örtmemelidir. Fakat kadın erkeğin izzetidir. Bu nedenle ve melekler uğruna kadın, bir yetki işareti olarak başını örtmelidir. Kadının örtüsüz Allah'a dua etmesi yakışır mı?[87]

---

[86] İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, Soru-Cevap Tartışma (Bekir Topaloğlu'nun Görüşleri), s. 22-23.

[87] Kitab-ı Mukaddes, I, Korintoslulara Mektup, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İst. 1988, Bab 11, 1-16.

İslam'ın geçersiz kıldığını ilan ettiği Tevrat'tan da bu konuda kanıtlar getirilmiş; klasik İslam literatüründeki —buna en sahih hadis kitapları da dahil— konuyla ilgili zaten karmakarışık ve çelişkili rivayetler böylece iyiden iyiye içinden çıkılmaz hal almıştır.

Örnek vermek gerekirse: Aişe'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: *" Kadınlar başörtülerini yakalarının üstüne salsınlar" (24 Nur 31) ayeti indiği zaman, izarlarını (uzun eteklerini) aldılar da etekleri yönünde yardılar ve bunlarla başlarını örttüler".*[88]

Bu rivayet, baştanbaşa çelişkilidir. Bir kere, ilgili ayette, *"örtülerini (başörtüsü söylemine göre başörtülerini) yakalarının üstüne salsınlar"* ifadesi bulunmaktadır. Arap kadınlarından bir kısmının zaten başlarına aksesuar ve süs olsun diye örtü taktıklarını biliyoruz. Olmayan başörtüsü, bu rivayete göre, nasıl salınacaktır? Kaldı ki Arap kadınlarının hepsinde de başa atılan bir örtü de yoktu. Bu rivayet doğru ise, ayetteki başörtüsü, bizim anladığımız anlamda olmamalıdır. Çünkü eteklerini yırtıp başörtüsü yapan kadınlardan bahsedilmezdi. Kaldı ki, kadının başını örtmek için, ağır avretini örten eteğini yırtıp başörtüsü yapması, hangi dine, ahlaka ve medeniyete sığabilir? Tamamen tutarsız ve çelişkili olan bu ve benzeri rivayetlerin Buhari veya Muslim'de geçmesi, akla, ahlaka ve iz'ana saygıyı elden bırakmamızı ve insanlığımızdan ödün vermemizi gerektirmemektedir.

---

[88] Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Kitabu't-Tefsir, X/4619, Bab: 226, Hadis no: 279.

Kur'an ve Hz. Peygamber'e nispetinde kuşku götürmeyen hadislerin hiçbirinde başörtüsüyle ilgili açık ve kesin bir emir olmadığı için, başörtüsü söylemi, yine aynı söylem sahiplerinin yeri geldiğinde muharrefliğini kuvvetle vurguladıkları, başörtüsüne dinler arası diyalogla dinsel destek aradıklarında da "İbrahimi dinler" diye meşrulaştırdıkları Hristiyanlık ve Yahudilik'teki uygulamalardan desteklenmiştir. Halbuki 'İbrahimi Dinler' kavramı, ilk defa Louis Massignon tarafından kullanılmış; Müslümanları ve dinler arası ilişkileri Hz. Muhammed'den koparmak için icat edilmiştir.[89] İslam'da başörtüsü söylemi, hep konuyla ilgisiz ayet ve birbiriyle çelişkili rivayetlerle güçlendirilmeye çalışılmıştır. Dil oyunu ile din uygulaması yapılmıştır.[90] Bu da çelişkinin başka bir boyutudur.

Örneğe bakalım:

"Tevrat'ta erkekler de başını örtüyor. Yüz de öyle. Hz. Yakub'ın annesi Rebeka, Hz. İshak'ın eşi, Yehuda'nın gelini Tamar, Hz. Yusuf'un eşi Rachel, ve Hz. Yakub'ın eşi, hepsi de başörtülü. Tevrat'ta bunları görüyoruz. Demek ki İbrahimi gelenek olarak da, başörtüsü yaşıyor."[91]

---

[89] Bkz. Yümni Sezen, Dinlerarası Diyalog İhaneti, Kelam Yayınları, İst. 2006, ss. 10-11.

[90] Bkz. Mehmet Göktaş, Örtünmeye Çağrı, s.64. Mehmet Göktaş, İslam'da açık-seçik kanıtını bulamadığı için başörtüsü söylemini, kitabının başından sonuna kadar hiç ilgisi olmayan ayetlerle güçlendirmeye çalışmıştır.

[91] Mustafa İslamoğlu, "İslam'da ve Diğer Medeniyetlerde Başörtüsü", Dünü Bugünü ve Yarınıyla Başörtüsü, Pınar Y., İst. 2004, s. 34.

Başörtülü-başörtüsüz ayrımını keskinleştirmek ve başörtüsünün, temel insani örtünmeyi gölgede bırakacak kadar vurguyla dayatılmasını sağlamak için, Asurlular'ın bile kanıt gösterildiğine tanık olmaktayız.[92] Oysa tarihi, Hz. Peygamber'le başlatan ve dördüncü halife ile sona erdiren İslam tarih konsepti ile İslam öncesi tarih birbiriyle çatışırken,[93] Asurlular'ın, Hristiyanlar'ın ya da Yahudiler'in uygulamaları kanıt olarak gösterilemez.

Talmud'da *"bazen erkeklerin de başı kapalıydı"* ifadesi, "sünnette başı açık olmak diye bir şey yoktur, Hz. Peygamber evde ve ev dışında daima sarık sarardı" iddiasının İslam'ı değil, İslam öncesi din ve gelenekleri, çağrıştırdığını fark etmemek mümkün değildir. Ülkemizin bazı bölgelerinde 15-20 yıl öncesine kadar, başı açık, şapkasız dolaşan erkekler de kınanırdı. Aynı araştırıcı, Müslüman kadının başörtüsüyle simgelendiği iddia ettiği gibi, Müslüman erkeğin de müşriklerden farkının sa-

---

[92] John L. McKenzie, S.J., Dictionary of the Bible, Collier Books, Macmillan Publishing Co., NY. 1965 (Aktaran: Mehmet Görmez, İlahi Dinlerde Başörtüsü, İslamiyat IV, 2001, sayı: 2, ss. 19-33 içinde). Başörtüsü söylemine kanıt olarak, Asurlular'ın başörtüsü uygulamasını içeren şu metin aktarılmaktadır: *"Başörtüsünün yer aldığı ilk hukuk metni olarak Asur kanunları gösterilmektedir. Kanun şöyledir: Kadınlar, dullar ve Adem'in kızları ve Harem'e kabul edilen cariyeler, başlarını örtmek zorundadırlar. Tapınak fahişeleri evlenmek isterlerse, başlarını örtmek zorundadırlar. Eğer evli değillerse örtmeyebilirler. Profesyonel fahişeler başörtüsü kullanmazlar."* (Mehmet Görmez, A.g.m., s. 11-33.)

[93] İslam tarih konsepti ve onun eleştirisi için bkz. Şahin Filiz, Tarih Felsefesi Açısından İslam Tarihi ve Müntehab Sivai'l-Hikme, Türk-İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Konya 2006, Sayı: 2, ss. 51-70.

rık olduğunu söylemiştir. Ona göre, Mevlevi kavuğu veya fötr şapka hoş görülmemiştir. Ama kimin, neden bu şapkaları ya da külahları hoş görmediğini belirtmemektedir. Bu kanıtsız ve dayanaksız görüş, başörtüsü savunusundaki mantıkla aynıdır. Hımar, araştırıcıya göre, yalnız başörtüsü değil, tüm eli, yüzü örtecek bir örtüdür. Aslında bu örtü, gözleri de örtmelidir. Ne var ki kadının yürümesi ve önünü görmesi bir canlı varlık olarak zaruri olduğundan, gözlerini kapatmamasına izin verilmiştir.[94]

İslam dini gelinceye kadar, aşağılanan, horlanan ve insan vasfı layık görülmeyen kadın, tam İslam'la aydınlığa kavuştum, insanlığım iade edildi derken, hem de akademik düzeyde, onun mahremiyetinden hareketle İslam öncesi mahrumiyete yine İslam kullanılarak mahkum edilmesi, geçerliliğini yitirmiş din ve geleneklerin, İslam'a eklemlenen yapay gelenek içinde varlığını sürdürdüğü gerçeğini ortaya koymaktadır.

Kadının tüm varlığı ve bedeniyle **mahrem, avret** ve **cinsel cazibe kaynağı** olarak görülmesi, hiçbir dinsel, insani ve medeni ölçü tanımadan, aklı ve mantığı hiçe sayan boyutlara ulaşmış; kadının başını örtmesi, çarşafa girmesi, tepeden tırnağa tek gözü hariç her yerini kapatması, onu "sakıncalı bir cinsel varlık" olmaktan kurtaramamıştır. Örneğin, Hayrettin Karaman, başın avret olduğunu söylemekte, hangi başörtüsünü örterse örtsün, başın çizgilerinin belli olacağından, başörtüsünün bile avret olan başı tam örtmediğini öne sürebilmiştir. Kara-

[94] Bkz. İsmail Lütfi Çakan, Sünnet'te Giyim-Kuşam ve Örtünme, s. 58.

man, başörtüsünü kesin ve vazgeçilmez bir dinsel emir olarak anlatmak için, bu şekilde, avret olan başın çizgilerini göstereceği "tehlikesi"ne işaret ederken, başörtüsünün kutsiyetini haleldar etmemek için, cariyelere de konumlarını hatırlatmayı ihmal etmemiştir:

*"Kadınların hizmetine ihtiyaç varmış. Bu hizmet de **cariye denilen bir insan tipiyle** karşılanmış. Bunun mümini de var, kafiri de var. Mümin oldum diye örtünmez. Cariyeyse cariyedir."*[95]

Açıkça görüleceği gibi, kadın, erkeğe göre daha az insan; cariye de kadına göre daha az kadındır. Bir cariye, Müslüman da olsa, kadınlık, insanlık makamına yükselememektedir. O cariye olarak kalmalıdır. Çünkü lütfedilirse hizmetkar, kahredilirse satılık bir maldır. Örtünme ve başörtüsü kullanabilmesi için, kadın olması yetmez; hür de olmalıdır. Bugün fiili olarak cariyelik geleneğinin olmadığını, dolayısıyla, akademisyenlerin bu konuyu bir fikir teatisi bağlamında ele aldıkları gibi iyi niyetli iddialar varsa da, teorik açıdan, aynı akademisyenlerin, cariyeliği hala zihinlerinde İslami bir kurum ve uygulama tarzı olarak muhafaza etmeye çalıştıklarını da görmemezlik edemeyiz. Daha kötüsü, teorik düzeyde akademik bir tartışma gibi değerlendirilen bu konunun, başörtüsü vurgusu ve dayatması yapıldığında, toplumsal pratikte nasıl bir ayrımlaşmayı tevlit edeceği aşikardır.

---

[95] Hayrettin Karaman, Giyim-Kuşam ile İlgili Sorular ve Cevaplar, İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, İsav, Ensar Neşriyat, İst. 2004, s. 155, 165, 166.

Örtünme, cariyeler söz konusu olduğunda bir hak, bir özgürlük anlamına geliyor, erkekler söz konusu olduğunda ise, avretten avrada, mahremiyetten mahrumiyete dönüşen bir mahkumiyet anlamına büründürülüyor.

Oysa örtünme ya da tesettür, dinsel temele dayanmayan başörtüsü ile bir değildir. Başörtüsü örtünmenin yerine geçmediği gibi, başörtüsüzlük de çıplaklıkla açıklanamaz.

Tesettür, açık-saçık olmamak, hicap ise, kadının kendisine nikahı helal olanlar karşısında açmaması gereken kaba avret yerlerini açmamasıdır. Kur'an'da kadınlar için, *ziynetlerini açmasınlar, ırzlarını korusunlar* emri, örtünmeyi anlatır, başörtüsünü anlatmaz.

Peygamber zevceleri için örtünme ve rasının özel bir anlamı vardır. Peygamber ve zevceleri konuklarına çok ikram ederler ve yoksullara yemek vermekten zevk alırlardı. Bu yüzden birçok kimse, yemek için Peygamber'in evine gelir, bazen yemeğin pişmesini bekler, bazen yemek piştikten sonra konuşmaya dalardı. Peygamber'in zevceleri ise zorunlu olarak bunlar arasında dolaşır ve yemekte beraber bulunurlardı. Hicap (örtünme) ayeti bu durumu bir koşula bağlamak için indirilmiştir.

Aslında, başta Peygamber'in evi olmak üzere, insanların birbirlerinin evlerine temel insani görgü kurallarına riayet ederek girmelerini emreden Kur'an, örtünmeye dikkati, genellikle görgü kuralları bağlamında çekmiştir. Araplar, Peygamber'in evine dahi paldır-küldür,

destursuz girerler, onu ve ailesini zor durumda bırakırlardı.

"Siz ey imana ermiş olanlar! İzin verilmedikçe Peygamber'in evlerine girmeyin; ve yemek için (davet edildiğiniz zaman erkenden) gidip hazırlanmasını beklemeye kalkışmayın: çağrıldığınızda (en uygun zamanda) girin; yemeği yiyince hemen ayrılın, lafa dalmayın: bu durum Peygamber'i üzebilir, ama sizden (gitmenizi istemeye de) çekinebilir: fakat Allah doğruyu size öğretmekten çekinmez."[96]

Tesettür ayetinin iniş sebebi de, dışarı çıkan kadınları cariye sanarak taciz eden ayak takımının davranışları idi. Bu gibi kadınlar tanınsınlar diye örtünmeleri bildirildi. Ayetteki *tanınsınlar ve incitilmesinler* illeti de bunu gösterir.[97] Bu gün ise böyle bir illet ya da neden zaten mevcut değildir. Çıplaklık nedir, örtülü olmak nasıl tanımlanır gibi hususlar, Türk kültür ve örfüne göre belirlenerek saptanır.

---

[96] Kur'an, 33 Ahzab 53.

[97] Bkz. Ebu'l-Fald İsmail b. Kesir el-Kureşi ed-Dımeşki, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Kahire, ty., VI/471; Yusuf Ziya Yörükan, Hz. Muhammed'in Doğumundan Ölümüne Kadar İslam Tarihi, Hazırlayan: Türkan Turgut, K.B.Y., Ank. 2001, s. 213-214.

NEDEN ÖRTÜNME, NEDEN BAŞÖRTÜSÜ?

Zaman ve toplumsal koşullar değişir, "cilbab"lı ve "başörtülü" olanlar, toplum tarafından kötü yolun yolcusu olarak telakki edilmeye başlanırsa, bu kıyafetlerin hemen değiştirilmesi gerektiğini söyleyen bazı araştırıcılar, zımnen, başörtüsü söyleminin, kalıcı ve kesin bir dinsel emir olmadığını da belirtmiş olurlar.[98] Başörtüsü, *Müslüman kadının kimliği, onun ayrılmaz bir parçası, onu çıplaklıktan kurtaran örtü ve kesin bir farzdır* iddiası, Müslümanlıkta şekilciliğin hangi boyutlara kadar vardırıldığını gösteren en açık örneklerdendir. Oysa İslam'daki her emrin illeti ve gerekçesi, bütünüyle ahlak yasalarıdır. Manevi ve ruhi derinliğin ifadesidir.

Özellikle kadın konusu etrafında yoğunlaşan bu şekilcilik, yeni değildir. Cumhuriyet kurulmadan çok önce başlamış bir süreçtir. Ancak biz, çok daha gerilere gitmeden, Cumhuriyetimiz'in kuruluş arefesine rastlayan dönemde, bugünkü başörtüsü şekilciliği ve dayatmacılığını açıkça görebiliyoruz.

Şeyhulislam Musa Kazım'ın kadın ve örtünme ile ilgili sözlerine bakalım:

"Erkek ve kadının namus ve iffeti örtüye bağlıdır. Karı ile kocanın kendi iffet ve ismetlerini son derece muhafaza etmeleri ve korumaları ise, behemehal kadınların mestüre (örtülü) olmalarına bağlıdır. Çünkü insanlarda ve umumiyetle ka-

[98] Bkz. M. Zeki Duman, Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları, s.51 (İslamiyat IV, 2001, sayı:2 içinde)

dınlarda rekabet ve kıskançlık hissi yaratılıştan gelen bir durumdur. Eğer bir kadın gayri mestüre olarak rast geldiği erkekle görüşmekte, konuşmakta ve hatta istediği bir erkeği kendi evine kabul etmekte ve arzu ettiği erkek meclis ve mahfellerinde bulunmakta serbest kalırsa kocasından daha zarif, daha latif erkeklere, tabii ve gayrı ihtiyari olarak kendisinde bir meyil ve muhabbet hasıl olacağı...."[99]

1920'lerden önce tesettürle ilgili olarak verilen bu fetva tarzı hükümde, erkeğin namus ve iffeti de kadına havale edilmiştir. Namus ve iffetin biricik ölçüt ve işareti olan tesettür (daha sonra sadece başörtüsü söylemine dönüşecektir), kadının günlük yaşamını, sosyal ilişkilerini ve toplumda alması gereken rolü elde etmesini kolaylaştıracak bir enstrüman değil, tam aksine, en azından Musa Kazım'a göre, engelleyici, hadi bilemediniz kısıtlayıcı bir işlevsellik yüklenmiştir. 'Mestüre' olarak bile bir kadının en meşru toplantılara katılması, 'ya davulcuya ya zurnacıya gider' şeklindeki folklorik ve primitif bahaneyle hem de İslam adına, yasaklanmıştır.

Kur'an, tam da bu iddiaların tersini söyler. Kadınlar, sosyal hayatta, normal koşullarda ve toplumsal ilişkilerde erkeklerle bir arada olabilirler. Bu yasaklama İslam kaynaklı değildir. Kur'an'da bir arada bulunmakla ilgili birçok ayet vardır. Kadınlara getirilen en küçük, ama adaletsiz kısıtlamaları bile Kur'an onaylamaz. Tanrı, kadınlara seslenerek şöyle izin vermektedir: *"Sizin*

---

[99] Şeyhulislam Musa Kazım (1858-1920), ss. 86-89 (İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, Gerçek Hayat Dergisi Y., İst. 2001 içinde).

için evlerinizde ya da çocuklarınızın evlerinde, babalarınızın evlerinde yahut arkadaşlarınızın evlerinde yiyip içmenizde bir beis yoktur. Birlikte yahut ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur."[100] Erkek ve kadınlar, hicret ve Allah yolunda çaba sarf[101] etmek gibi en ciddi eylemlerde bile erkeklerle bir arada anılırlar. Camide, çarşıda, pazarda, ülke savunmasında hatta insanın bulunabileceği her yerde kadın vardır. Hz. Peygamber'in eşi Aişe'nin, Cemel Savaşı'nda askere komuta etmesi bu örneklerden biridir.

Bir başka örnek de İsmail Hakkı İzmirli (868-1946)'nin sözleri:

"Kadının örtünme halini muhafaza etmesi, hakkında en büyük şeref ve saadettir. İslam dini, kadın hakkında tercih edilen bir hayır olan örtüye karşılık kadına bir takım menfaatler temin etmiştir: a. Kazanç temin etme yolları kadından düşmüş olmasına karşılık, erkek üzerine vaciptir. En ağır vazife olan geçim temini örtüye karşılık kadından kaldırılıyor. b. Cihat erkeğe vacip, kadına değildir. Örtü, ilim ve faydalı bilgi tahsil etmek için hiçbir zaman engel olmaz. Kadın ilmi ile, aklı ile yüceliyor. Kadına faydalı terbiyeyi vermek lazımdır." [102]

İzmirli, örtünmenin kadın hürriyetini sınırlandırmak olduğunu açık yüreklilikle belirterek sözlerine şöyle devam etmektedir:

"Kadının eğitim ve öğretimi, fıtri vazifelerini ihlal etmeye kadar varırsa, mesela kadın ev işlerini terk ederek dış iş-

---

[100] Kur'an, 24 Nur 61

[101] Bkz. Kur'an, 3 Al-i İmran 195

[102] İsmail Hakkı İzmirli (868-1946), ss. 465-46 (İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, Gerçek Hayat Dergisi Y., İst. 2001 içinde).

lere giderse, zaruret olmaksızın maişet ve kazanç peşine düşerse, analıktan nefret ederse, evlenmeye karşı isteksiz olursa, bu gibi kötü durumları ortadan kaldırmak için tabii olarak eğitim ve öğretimi sınırlandırılır.

Yüce Şeriat kadın hürriyetini bir dereceye kadar sınırlandırarak örtüyü meşru kılmıştır. Bu maddi medeniyetinin gereği olarak, mutlak anlamda kadın hürriyetinden, kadınlara ait eğitim ve öğretim hususunda İslam dininin yüce tavsiyelerine ihtimam göstermek gerekir.

Fesat galebe çalarsa yüzünü de örtmelidir. Kadının dışarı çıkması, imkan ölçüsünde ziynetini gizlemek, çıkmaya mecbur olmak, fitnenin yokluğunun kesin olması gibi kayıtlarla sınırlıdır.

Kadınların erkeklerle beraber bulunmaları (ihtilat) fuhuşun artmasına sebep olacağından, kadının erkeklerin toplantılarında beraber bulunması yasaklanmıştır. Kadın için hasıl olan sınırlama, ahlak zayıflığının doğurduğu bir netice olduğundan örtü içtimai bir zaruret olur."[103]

Bu metni dikkatle okuduğumuzda, başörtüsü ve örtünme söyleminin bugün karşı karşıya kaldığı kafa karışıklığının ne kadar eskiye dayandığını görürüz. Kadına örtü verilirken, ona ödül olarak evde oturması ve hiçbir kazanç yükümlülüğü çekmemesi bağışlanıyor. Çalışıp kazanması için açık olması gerekiyormuş gibi, kadının tüm eylemlerini kazanç temini için çalışmakla sınırlandırıyor, fakat bu hakkın da, örtünme karşılığında ödül olarak verildiği öne sürülmektedir. Örtü karşılığında, kazanç ve geçim temini için dışarı çıkmaması sağlanan

[103] İsmail Hakkı İzmirli, ss. 467-468.

kadın, nasıl olur da ilim ve fenni tahsil edebilir? Bu çelişkiler ve çözülemeyen kafa karışıklıkları, bugün de başörtüsü söyleminin handikaplarıdır.

İkinci nokta, kadının örtünmesini içtimai hayata katılmak için şart koşarken, içtimai hayatı da sınırlandırılmaktadır. Buna göre kadın, en çok sosyal hayatta değil, evde örtülü olacaktır. Demek ki örtü, kadınlar için özgürlük değil, onların bireysel ve toplumsal yaşam alanlarını sınırlamak anlamına gelmektedir.

Üçüncü nokta, kadının hem örtünmesini istemek hem de onu sosyal hayattan tecrit etmek, onun ahlak zafiyetine bağlanmaktadır. Başta vurguladığımız gibi, kadının örtüsü ve başörtüsü sorunu, onun ikinci sınıf bir insan, Sadık Albayrak'ın deyimiyle belki insandan farklı bir "**yaratık**", ya da Hayrettin Karaman'ın deyimiyle '**bir insan tipi**' olarak görülmesine; '**alınıp satılan bir mal**' şeklinde değerlendirilmesine yol açan çelişkilerden hala bir türlü sıyrılamamış olmaktan kaynaklanmaktadır.

Kadın, Cumhuriyet öncesine kadar uzanan bu zihniyette, ancak *İslam'a hizmet etmek* için tahsil hayatına atılabilir. Ancak, bu köktenci ve tekil amaç bile, onun, örtünmesinden sonra gelir. Ne yazık ki, İslam'ın ve Kur'an'ın onaylamadığı, hatta kökten kaldırmaya çalıştığı bu zihniyet, Cumhuriyet kurulduktan sonra da, hem de hiç bir değişikliğe uğramadan devam etmektedir:

"İslam'a hizmet etmek gayesiyle okumanın zaruret kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü, 'iyiliği emir, kötülüğü nehiy', farz-ı ayn (herkesi tek tek bağlayan farz-ş.f..) olmadığı gibi, kişinin itikadı ve ibadeti için gerekli olanın dışındaki

ilimleri tahsil etmesi de farz-ı ayn değildir. Kadınların mutlaka bilmesi gereken şeyleri, başlarını açmayı gerektirmeyen okul ve kurslardan öğrenmesi pekala mümkündür. 'İyiliği emir' görevini başka yollarla kendisini yetiştirenler de yapabilir. Üstelik, İslam'a hizmet etmek mutlaka resmi bir okulda okumayı ve resmi bir dairede çalışmayı gerektirmez. İslam tarihi, hiçbir resmi tahsili olmadığı halde, kendisini özel olarak yetiştirip İslam'a ve ilme hizmet eden kadınlarla doludur. Şüphesiz kadınların bazı sahalardu okuyup yetişmelerinin büyük faydaları vardır. Ama bu bir haram işlemeyi tecviz edemez. Özellikle büyük günahları işlemekte müsamaha yoktur.[104]

Ülkemizin sayılı din adamlarından biri olarak bilinen Günenç'in bu görüşlerine bakılırsa, kadın ancak İslam'a hizmet için, iyiliği emir, kötülüğü yasaklama için okuyabilir. Kaldı ki bu görevi başkaları yapıyorsa (büyük olasılıkla erkekleri kastediyor-ş.f.) kadınların okumasına hacet kalmamış demektir. Kendi kendilerine 'alim' olabilirler. Ancak, İslam tarihinin 'alim' kadınlarla dolu olduğu iddiası temenniden öteye, tarihsel bir gerçekliği yansıtmaz.

O halde kadın, harama düşmemek için örtünmelidir. Yani başını örtmelidir. Büyük günah işlemekten uzak kalmak istiyorsa, başını örtmeli; bu uğurda, bırakın sanat, ilim, fen, musiki ve diğer insani etkinlikleri, Tanrı'nın her insana helal kıldığı kazanç işlerini bile feda etmelidir. Bu görüş, bir kere, ticaret kervanına sahip, ti-

[104] Halil Günenç, Giyim-Kuşam İle İlgili Sorular ve Cevaplar, İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, İsav, Ensar Neşriyat, İst. 2004, s. 132.

caret zengini ve bugünkü deyimle işkadını Hatice ile hayatını birleştiren Peygamber'in yaşam felsefesine taban tabana zıttır.

Sözü dinlenen bir din adamı olan Günenç, başörtüsü örtmemeyi **haram** ve **büyük günah** saymaktadır. Bu tamamen onun kişisel ve keyfi bir yorumudur. Çünkü çalışmanın ilgili bölümünde böyle bir haramın ve büyük günahın olmadığını, klasik İslam eserlerinin tanıklığında ortaya koyacağız.

Başka bir İlahiyatçı akademisyense, Günenç'in yoruma dayalı bu yargısını farklı bir açıdan desteklemektedir. Ona göre örtünme (tabiidir ki başörtüsü kastediliyor-ş.f.) *"sadece Allah'ın, hepimizin ve her şeyin yaratıcısının buyruğunu kabul etmektir. Açıklığa gelince, basit bir hürriyetin kullanılması uğruna birçok esaretin kurbanı olmaktır."*[105]

Bu araştırıcıya göre, başörtüsüne riayetsizlik, köleliği, cariyeliği kabullenmektir. Başı açmak basit bir hürriyettir; ama sonucunda esaret vardır. Bu esaretin adını koymak gerekirse, —her ne kadar görüş sahibi itiraftan çekiniyorsa da— örtünenler hür; örtünmeyenler cariyedir, diyebiliriz. Topaloğlu'na göre, esaretten kurtulmak, başka bir deyişle, cariye olmamak için örtünmelidir.

Bu alıntılardan çıkan görüşlerin ortak yönü, başörtüsünün farz-ı ayn olduğu tarzındadır. Başörtüsü buna göre, Tanrı'nın kuşku götürmeyen bir buyruğudur. Böyle olunca, onu yapmamak, haram işlemek, hatta büyük günaha girmek demektir.

---

[105] Bekir Topaloğlu, İslam'da Kadın, Nesil Y., İst. 1995, s. 193.

Peki, acaba, başörtüsü, kadının özgürlüğünü mü, yoksa esaretini mi simgeler? 'Başörtüsüne özgürlük' talebi ile, 'başörtüsü özgürlüğü' talebi hangi noktada birbiriyle çelişmektedir? İlki, başörtüsüne özgürlük elde edip, örtenin esaretinin önündeki engellerin kalkmasını mı anlatmaktadır? İkincisi, her kadının başlarını örtmeleri ve örttürülmelerinin yolunu açmak için istenen bir özgürlüğü mü anlatmaktadır? Bu talepler yoksa, Türk toplumunda, hala Cahiliye dönemi 'hür kadın-cariye kadın' ayrımının yaşamakta olduğunu mu savlamaktadır? Bir taraftan başörtüsü, hatta tek göze kadar örtünme, diğer taraftan da, 'zorda kalmadıkça evde oturmanın gerekliliği', nasıl aynı söylemde birleşebilmektedir? Eğreti birleşmeyi, hangi çelişki beslemektedir?

Başörtüsünün farz olmadığını; erkek ve kadın için kaba avret yerlerinin örtülmesi ile ilgili ayetlerin bile, sadece tek bir ayette geçen ve başörtüsü anlamına gelmeyen ayetten başörtüsünün farz olduğu sonucunun çıkarıldığını bir defa daha yineleyelim. Çelişkinin ana kaynağı, dil oyunları ile aksesuar olan bir enstrümanın farz gibi gösterilmesidir. Dinsel temeli bulunamayan bir 'farz' ile, kamusal bir dinselliğin yaratıldığını saptamaktayız. Asıl sorun teolojik bağlamda odaklanıyorsa da, başörtüsünün siyasal ve sosyal bir farz olarak takdimi, sorunun sosyolojik yanıyla analizinden de yararlanmamızı uygun kılacaktır:

"Dine sadakatleri ile mesleklerine duydukları heves arasındaki her çatışma, ya batı modernizminin eleştirisine ya da gelenekselliğin eleştirisine dönüşmektedir.

İçinde bulundukları karma yaşam biçimi, kamusal görünürlükleri, başörtüsü ardında gizlense de, İslamiyet'in kuralları ile ne ölçüde bağdaşmaktadır? Kadını mahrem alanda tutmaya, cinsler arası ayrışma ve hiyerarşiye dayalı İslami düzen ile ne ölçüde uyum içindedir?

İslam'ın kadına tanıdığı mahrem alanı, eğitim ve siyasal hareket aracılığıyla terk etmekte, kendilerini sınıfta, yolda, otobüste, tüm kentsel mekanlarda kadın erkek ortak yaşam alanlarında bulmaktadırlar. Toplumsal pratikleri, İslamcı söylemi zorlamaktadır. Bireyselleşen yaşam stratejileri, potansiyel olarak İslami çevre ve özellikle erkeklerle çatışma tohumu taşımaktadır.

Kadınlar ev içinde ve erkeklerle olan ilişkilerinde geleneksel anne ve zevce rolleri içinde tutulmakta, 'doğaları' öne sürülerek sınırlamalar getirilmekte, dini-politik eylem bağlamında ise bilgilenmelerine hoşgörülü bakılmaktadır. Toplumda militan, özel yaşamda geleneksel Müslüman kadın, siyasal İslamcı hareketin idealize ettiği kadın tiplemesidir."[106]

Başörtüsü söyleminin yarattığı teolojik ve sosyolojik çelişkileri, açmazları bir yana bırakıp, neden örtünme ve başörtüsü sorusuna verilen yanıtlar üzerinde durmaya devam edelim.

Nur Suresi'nin 31. ayeti, 'başörtüsü'ne tek ve kesin kanıt olarak yorumlandığında, doğal olarak kadın bedeninin tümü, avret, yani görülmesi haram cinsel bir metaya dönüşmüş olmaktadır. Nitekim aynı ayet, kadın bedeninin tümünün avret olduğu hükmüne dayanak ola-

[106] Nilüfer Göle, Modern Mahrem, Metis Y., İst. 1994, ss. 95, 99, 114, 115.

rak kullanılmıştır. Bunun tek nedeni de, ilgili ayetin boyun, kulaklar ve gerdanı örtmesi gereken başörtüsünün farz bir hüküm ortaya koymuş olduğu kanaatine varılmış olmasıdır. Çünkü bu hükme göre, İslam kaynaklarında zikredilmemiş olsa da kadının başı da, saçı da, bedeninin geri kalan kısımı gibi avret sayılmaktadır. Her ne kadar el ve yüzler avret değildir, örtülmese de olur deniyorsa da, fitne olursa, toplum bozuksa gibi hazırda bekleyen bahanelerle buraların da örtülmesi gerekebilir hükmüne kolayca varılabilmektedir.[107]

Şu halde, kadın baştanbaşa avret ve cinsel bir varlıktır. Örtünmesi, hem kendisinin, hem de erkeğinin namusunu korur. Namus ve iffetinin simgesi, örtünmesi, yani başörtüsüdür. Kadın, örtü ile cinsel cazibesini gizler; güzelliği, düzensizlik ve fitne yaratmamak için gizlemek gerekir. Erkeklerin bakışlarını engellediği gibi, edepli olmasını sağlar. Çünkü kadının cinselliği ve güzelliği toplumsal düzeni tehdit eder. Tesettür, yasak buyruğu ile ilgilidir ve yasak alanı gösterir.[108]

Başörtüsü söylemi başörtüsü, kadının özgür olduğunu, namuslu ve iffetli olduğunu belgeler. Başörtüsü, aynen namaz ve oruç gibi temel bir farzdır ve dinin kesin bir emridir. Uymamak, haram işlemektir, büyük günaha girmektir, şeklinde özetlenebilir. İşte örtünme ve özellikle başörtüsü kullanmanın en genel-geçer gerekçe ve nedenleri olarak bu yargılar gösterilmektedir.

---

[107] Bkz. M. Zeki Duman, Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları, ss. 89, 90; Necdet Kutsal, Kadının Değeri Ölçüsü Örtüsü, s. 133-136.
[108] Bkz. Nilüfer Göle, A.g.e., s. 89, 90.

Örtünme ve başörtüsü, gerçekten kesin bir farz mı? Uymamanın herhangi bir cezai müeyyidesi var mıdır?

ÖRTÜNME VE BAŞÖRTÜSÜNÜN HÜKMÜ

Çalışmanın başından beri, zaman zaman başörtüsünün bugün artık gerçek bir dinsel temele dayanmadan farz olarak hükme bağlandığını ve uymamak durumunda, bu durumun 'büyük günahlardan" kabul edildiğini belirtmiştik. Konunun, insanın asli örtünmesi öne sürülerek saptırılması nedeniyle yeniden ele alınmasında yarar vardır.

Önce, en muteber klasik kaynaklardan birine bakarak büyük günahın ne olduğunu inceleyelim:

Büyük günahın sözlük anlamı: Allah'ın ateş azabıyla korkuttuğu şeydir. Dinen yasaklanan çirkin bir fiildir. Adam öldürmek, fuhuş yapmak, savaştan kaçmak gibi çirkin fiiller büyük günahlara dahil birkaç örnektir.

Terim anlamı (ıstılahta büyük günah): Hacer el-Askalani'ye göre, haddi gerektiren suçtur. Yani hukuki bir müeyyidesi olan ve bu müeyyidenin uygulandığı cezadır. Kitap (Kur'an) ve Sünnet'teki nassla (kesin bir dinsel hüküm le) sahibini tehdit altına sokan günahtır. Maverdi ve Bağavi de aynı tanımları yapmışlardır.[109]

İlahiyat Fakülteleri'nde en yaygın olarak okutulan Kelam kitaplarından birinde büyük günahlar 12 maddede toplanmaktadır. Hadislerde on iki olarak zikredilen büyük günahlar (kebair) şunlardır:

---

[109] Ez- Zeheb (663/748), Kitabü'l-Kebair ve Tebyinü'l-Meharim, ed. Muhyiddin Mestuv, Mektebetu Dari't-Turas, Medine 1988, s. 18-21.

1.Allah'a ortak koşmak,

2.Haksız yere adam öldürmek,

3.İffetli, temiz bir kadına zina etti diye iftirada bulunmak,

4.Zina yapmak,

5.Düşman hücumu sırasında savaştan kaçmak,

6.Sihir ve büyü yapmak,

7.Yetim malı yemek,

8.Müslüman ana-babaya asi olmak,

9.Aileye karşı istikameti terk etmek,

10.Faiz yemek,

11.Hırsızlık yapmak,

12.İçki içmek.[110]

Bu 12 madde içinde, bırakın başörtüsünü, tesettürün terki dahi büyük günahlar arasında geçmemektedir.

Büyük günahlar ez-Zehebi'nin eserinde 76 olarak maddelenmektedir. Ancak bazı rivayetlerde bu sayı 4, 9 veya 7 olarak belirlenir. Büyük günahların sayıları her ne kadar farklı verilmiş olsa da, sayılan suçlar hep aynıdır ve içinde başörtüsü takmamak diye bir madde geçmemektedir. [111]

Buhari ve Muslim'de kaydedilen hadislerde büyük günahların sayıları değişmektedir. Hz. Peygamber bir hadiste: *"Size en büyük üç günahı söyleyeyim: Şirk, anne-*

---

[110] Şerafettin Gölcük-Süleyman Toprak, Kelam, Tekin Dağıtım, Konya 2001, ss. 135-136.

[111] Buhari 2766; Muslim 89. (Aktaran: ez. Zehebi, a.g.e., s. 37).

babaya kötülük ve arkasına yaslanıp olur olmaz iftirada bulunmak."[112]

Ez-Zehebi, eserinde İslam'da büyük günah kategorisine giren 76 günahı tek tek sıralamakta; her birine kanıt oluşturan Kitap ve Sünnet'teki nassları kaydetmektedir. Şirkten, haksız yere cana kıyıp adam öldürmeye, eşcinsel ilişkiden, ölçüde tartıda hile yapmaya kadar hemen her konudaki günahı içine alan bu sınıflama içinde, başı açıklık, başörtüsüzlük ya da iddia edildiği gibi "İslami tesettüre aykırı giyinmek" gibi bir günah kategorisi ya da konsepti yer almaz.[113]

Bu sayılan büyük günahlar, zaman ve mekanın gerektirdiği koşullar göz önüne alınarak değil, dinsel nassların kendi özyapısal özelliklerinden devşirilerek saptanmış günahlardır. Ancak İslam dini zaman içinde, kendi bilimsel ve kültürel dinamiğini sürdürülebilir kılacak insan kalitesi ve düşünce özgürlüğü platformunu kaybettikçe, bu büyük günahlar listesi kabarmış; nasslar yerine konjonktürün dayatmalarını "haram ve büyük günah olarak" adlandırma kolaycılığına kaçan insanlar geçmiştir.

Türk toplumunun bugün bile yakasını bırakmayan bu zihniyet, telaffuz ettikleri her sözcüğü, klasik bir dinsel esere veya kaynağa referans vermeden herhangi bir hükme varmaya kendini ehliyetli görmemesine karşın, her nedense başörtüsü mevzubahis olunca, kendi koyduğu bu kuralı çiğnemekten çekinmemektedir.

---

[112] Buhari 2654; Muslim 87. (Aktaran: ez. Zehebi, a.g.e., s. 37).
[113] Bkz. Ez-Zehebi, Kitabü'l-Kebair ve'l-Meharim, ss. 21-37.

Bu görüşün sahipleri tesettür ve örtünme kavramları altına gizledikleri asıl hükümleri olan başörtüsüne uymamayı, daha ileri giderek, iman-küfür çizgisi olarak belirlemekten kendilerini alamamışlardır:

"İslam alimleri Kur'an, Sünnet, İcma ve fiili tatbikatla sabit olan örtünme hükmünü hafife alarak ve onu alay konusu yaparak reddetmenin, iman dairesinden çıkaran küfür davranışı olduğunu belirtirler." [114]

Tanrı insanın fıtratına, kaba ve ağır avret yerlerinin örtülmesi duygusunu zaten vermiştir. Galiz avret (ön ve arka) konusunda hür ve kölenin eşit olduğunun; fakat hafif avret konusunda aralarında fark olabileceğinin kabul edilmesi (İbn Kudame, Muğni, II/286) ön ve arkanın örtülmesinin fıtri ve asli, bunun dışında kalan yerlerin örtülmesinin ise statüyle ilgili olup şeriatlara ve örflere göre değişebilir olduğu yorumunu teyit etmektedir.[115]

Klasik doktrinde sıkıntı ve fitne endişesi, örtünme konusunda iki anahtar kavram olup zaruret, örf ve adet de bunlara eklenerek birçok duruma ilişkin hükümler bu eksende verilmektedir.[116]

Bu örtünmeyi telaffuz edip başörtüsünü kastetmek, başörtüsüzlüğü, —tersinden okundukta— 'iffeti korumamak', 'müstehcenlik', 'açık-saçıklık' ve 'çıplaklık' gibi öne sürmek, hem Kur'an'a ve hem de İslam mantığına zarardır. Kadınlara, vaki olmayan bir şeyi farz ola-

---

[114] Zekeriye Güler, A.g.e., s. 205.
[115] Bkz. Yunus Apaydın, Klasik Fıkıh literatüründe Örtünme, ss. 93, (İslamiyat IV, 2001, sayı: 2 içinde)
[116] Yunus Apaydın, A.g.m., ss.89- 98..

rak yüklemek ve onları psikolojik baskı altında tutmak da bunun diğer bir zararıdır.

"Ey Ademoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek elbise, süslenecek giysi yarattık. Takva elbisesi ise daha hayırlıdır.... Ey Ademoğulları şeytan anne-babanızı (Adem ile Havva) ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi, sizi de aldatmasın" [117]

Önemine binaen tekrarladığınız bu ayet, doğal ve asıl ahlaki ve insani örtünmeye açıkça işaret etmektedir. Ayıp yerler (sev'etan), daha önce de belirttiğimiz gibi, erkek ve kadının ön ve arka kısımlarıdır ve bunları örtmek farzdır. Bu noktada hiçbir kuşku yoktur. Sadece İslam fıkhı için geçen 'setr-i avret' deyimi, esasen, vücudun bu kısımlarının örtülmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. İslam fıkhında, sadece ve özellikle namazda 'setr-i avret'ten bu anlamda bahsedilir. Ayrıca Nur Suresinde kadınların örtünmesine bir ilave vardır. O da göğüs kısımlarını örtmeleridir. Bu anlamdaki örtünme hakkında apaçık bir dinsel hüküm ortaya koyan bu ve benzeri ayetler —ki başörtüsüne en çok delil olarak getirilen tek ayet 24 Nur 31'dir—örtünmeyi anıp gizlice ve imalı olarak başörtüsünün farzlığını kesinlikle anlatmamaktadır. 'Sev'etan' denilen ön ve arka kısmın örtülmesi meselesinin fıkıh kitaplarında yer alması, onun usulden (temel dinsel konu) değil, fürudan (ayrıntı) olduğunu göstermektedir. Usul kavramıyla, yaygın olarak temel inanç esasları ve bunlara ilişkin konular; füru kavramıyla da, birey davranışlarını ilgilendiren hususlar kastedilir. Bu

[117] Kur'an, 7 A'raf 26-27.

anlamda örtünme namaz veya oruç gibi bir farzdır demek isabetli değildir.

Başörtüsü, Kur'an ve Sünnet'e ait apaçık nasslara dayanmamaktadır ve bu nedenle de farz olduğunu söylemek, ne Kelami ve ne de fıkhi açıdan doğru değildir. Eğer böyle olsaydı, her büyük günahın illeti ve açık-seçik dinsel nassı olduğu gibi, başörtüsünün de dayandığı böyle bir temel olurdu. Başörtüsüne uymamak, iddia edildiği gibi, kesin bir farzı ihlal etmek olsaydı, en eski İslam kaynaklarında sayısı 76'ya kadar çıkan "büyük günahlar" arasında mutlaka geçerdi.

O halde, başörtüsü, İslam'ın kendi özyapısına ait bir hüküm ve farziyet değil, zaman ve koşulları gözeten din adamlarının 'fitne ve kadının varlık olarak avret' sayılması gibi öznel değerlendirmelerinin tezahürü bir söylemdir.

Başörtüsü söyleminde, acaba, başörtüsünün sınırları nedir? Başörtüsü, örtünmenin sınırlarını nasıl belirlemektedir?

SINIR TANIMAYAN ÖRTÜNME SINIRLI GİYSİYE KARŞI

Daha önce vurguladığımız gibi, başörtüsü söylemi, kadının kat kat giyinmesini, başörtüsü üstüne cilbab, çarşaf ya da uzun bir giysi giymesini gerektiren birçok örtüden müteşekkil tesettür formunu simgeliyordu. Oysa Hz. Peygamber döneminde insanlar, galiz avret yerlerini örtecek, cenazelerini kefenleyecek giysi bulmakta zorluk çekiyorlardı. Masraflı ve çok zengin bir tesettür formunun, böyle bir döneme ait dinsel referanslarla farziyetini öne sürmek, tarihsel gerçeklerle de çelişmektedir.

Giysinin sınırlı olduğu bir çağ, örtünme ve örtünün zengin çeşitliliğinin nasıl dinsel dayanak noktası olabilmektedir?

Peygamber döneminde Müslümanlar kıyafet sıkıntısı içinde idiler. O yüzden öncelikle avret yerlerinin örtülmesine özen gösterilmiş ve asgari kaç parça elbise ile namaz kılınabileceği tartışılmıştır. Örneğin, tek elbise içinde namaz kılıp kılamayacağını soran bir kişiye Peygamber, "Hepinizin iki (parça) elbisesi var mı?" yanıtını vermiştir.[118]

Camide arka safta yer alan kadınlar, secdeye varan erkeklerin avret yerlerini (ön ve arkalarını) görebiliyor-

[118] Buhari, Salat, 4, I/95. (Aktaran: İsmail Hakkı Ünal, A.g.m., s. 63, 66.

lardı. O yüzden erkekler secdeden kalkmadan kadınların secdeden kalkmamaları istenmiştir.[119]

Muhammed b. Sirin'den rivayet edildiğine göre, Aişe, Safiye'ye konuk olmuştu. Safiye'nin kızlarını görünce şöyle dedi:

"Resul-i Ekrem bir gün odama girmişti. Odamda bir cariye vardı. Peygamber bana izarını (etek) atarak, "Şunu ikiye böl. Bir yarısını şuna, diğer bir yarısını da Ümmü Seleme'nin yanındaki genç kıza ver. Çünkü bu kızların adet görme çağına geldiklerini görüyorum.".[120]

Bu rivayetler sahih olsun olmasın, o dönemde, giysi sıkıntısının hangi boyutlarda olduğunu belgelemekte; izarın üleştirildiği kızların yarı çıplak oldukları anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber sonrasında İslam toplumu artan gelirler sayesinde bir hayli zenginleştiği için, erkek ve kadın giyimi konusunda gelişme ve değişmeler meydana gelmiş; buna bağlı olarak da hayatta bulunan eşleriyle diğer sahabilere daha değişik sorular sorulmaya başlanmıştır.[121]

Örtünme ve başörtüsü sınırsız ve olabildiğince kadını tepeden tırnağa örtmek olarak yorumlandığı için, giysi darlığı dikkate alınmamış; neredeyse edep yerlerinin örtülmesi bile başörtüsü örtmek kadar ehemmiyetli

---

[119] İbn Ebi Şeybe, II/53-54; Buhari, Salat, 6, I/95; Ezan, 136, I/198. (Aktaran: İsmail Hakkı Ünal, A.g.m., A.yer).

[120] Sünen-i Ebu Davud, Kitabu's-Salat, II/504, Bab: 84, Hadis no: 642.

[121] İsmail Hakkı Ünal, A.g.m., A. Yerler.

bulunmamıştır. Tüm dikkatler başın ve saçın örtülmesine yoğunlaştırılmıştır.

Cahiliye kadınlarının, tavafı çırılçıplak icra etmeyi kutsal saydıkları, fuhuşu yaşamlarının bir parçası olarak gördükleri, İslam'ın da bu çıplaklığı her insanın yaratılışı gereği önlemeyi amaçladığını, ancak buna rağmen, namazda dahi giysi sıkıntısı ve yokluğu nedeniyle, kadınların erkeklerden önce secdeden kalkmamalarının istendiği, aksi takdirde erkeklerin cinsel organlarını görebilecekleri uyarısında bulunulduğu tarihsel gerçekler ışığında sayıp dökülmekte, bu olaylara ilişkin klasik referanslar sıralanmaktadır. Buna karşın, aynı akademisyen, herhangi bir delil getirmeden, tüm bunları, başörtüsünün ve hatta çarşafın gerekliliği tezine dayanak yapmaya çalışmaktadır:

"Hicap ayetinin inişinden sonra, Müslüman hanımların en büyük kaim çarşaf ve kumaşlarını yırtarak başlarına sardıkları, tepelerinde sanki kuşlar varmış gibi derin bir dikkatle mescitte hazır olduklarına dair sayısız rivayetler vardır." [122]

Bu rivayetlerin birbirlerini tekzip eden çelişkili haberler olduğunu yeniden hatırlatmamız yanında, İslam'ın 'sev'etan'ları (kaba avret yerleri) bile açık Arap toplumunu insan gibi giydirmeye yönelik asıl hedefinin saptırıldığına ve konunun başörtüsüne getirilip dayandırıldığına ilişkin ilginç bir örnekle karşı karşıyayız. Eğer, hicap ayetinden önce kadınlar çarşaflı iseler, bu çarşaf ya

[122] İsmail Lütfi Çakan, Sünnette Giyim-Kuşam ve Örtünme, ss. 44-45 (İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, İsav, Ensar Neşriyat, İst. 2005 içinde).

da uzun elbise şekli, başı örtmüyor muydu? Çarşaf var idiyse, çıplak olanlar kimlerdi? Bu soruların yanıtlarını, birbiriyle çelişen rivayetlerin dayanak alınıp doğal olarak bu çelişkili malzemeden çelişkili sonuçların çıkarıldığı yorumlarda bulmamız mümkün olamamaktadır.

Transparan ya da neredeyse çıplak olan yetişkin kızların üzerlerine hiç değilse bir parça giysi alarak edep yerlerini örtmeleri gerektiğini bildiren rivayetler bile, başörtüsüne yorumlanmıştır. Vücudu gösteren ince elbise yerine, Peygamber tarafından daha uygun bir giysi önerildiği halde, sanki bin bir türlü başörtüsü markası ve modeli varmış gibi, bunun ince başörtüsünü yasaklayan, kalın bir başörtüsünü emreden bir rivayet olduğu ileri sürülmüştür.[123]

Akademik düzeyde yapılan tartışmalarda kadının başı, el ve yüzlerin örtülmesiyle tam olarak örtülü kabul edilmiştir. Başörtüsünün sınırları tek göz dışında her yerin örtülmesi gerekliliğine kadar genişletilir. Peçe takmak, bu sınırın boyutlarının nerelere vardığını gösteren iyi bir örnektir.[124] Eller ve yüzler, 24 Nur 31. ayette "kendiliğinden görünen kısımlar hariç-illa ma zahara minha" kapsamına alınmamış; bunların da başa dahil olduğu öne sürülmüştür. O halde, el ve yüzlerin örtülmesi de bu tartışmacılar tarafından farz kılınmıştır. İnsan mantığını ve aklını alt-üst edecek yorumun devamında, "kendiliğinden görünen kısmın" dış elbise olduğu bile öne sü-

[123] Ebu Davud, Salat 85, 1/422. Öteki rivayetler ve yorum için bkz. İsmail Hakkı Ünal,, A.g.m., s. 59.
[124] Bkz. Ebu Davud, Cihad, 8, III/13 (Aktaran: İsmail Hakkı Ünal, A.g.m., s. 60).

rülmüştür.[125] Yani, kadının üstüne aldığı dış giysi, kendiliğinden göründüğü için günah olmadığı iddia edilmiştir. Düşünsel ve bilimsel ciddiyetle, akademik düşünme yöntemiyle örtüşmeyen bu yorumların, Kur'an'da ve İslam'da yeri olmadığını söylemek bile gereksizdir.

Ellerin ve yüzün (tek göz dahil), örtülmeyebileceğini savunanlar da bunu, şehvet, fitne korkusu yoksa..." diye öznel ve keyfi bir koşula bağlamışlardır.[126] Bu görüş, insanı tanımamanın en açık itirafını içerir.

Ülkemizde başörtüsü ve örtünme ile ilgili görüş serdedenlere bakıldığında Türk ulusunun kültürü, geleneği ve hayata yüklediği anlamı, tabii ki bunun içinde örtünme kültürünü dikkate almadıkları görülmektedir. İnsanı tanımamak, Türk toplumunu ve doğal olarak Türk kadınını da tanımamak sonucunu doğurmuştur. Türk kadınının İslam'ı örtünme ve başörtüsü noktasında yorumlayış ve uygulayış tarzı, modern çağın örtünme ve başörtüsü mühendislerinin belirlediği "İslami" kategoriye dahil edilmemiştir. Başörtüsünün şekli, Türk ulusunun anlam kümesi dışında çizilmiş; çarşaf, peçe ve cilbab kavramlarını aynıyla karşılamayan Türk kadınının örtünme şekli, meşruiyet kazanamamıştır.

Örnek verelim:

---

[125] Bkz. Alusi, XVIII/141, 142; Cessas, V/172; Kurtubi, VII/229; Süyuti, el-Iklil,192; Ebu's-Suud, (Razi Kenarında) VI/801; Elmalılı, V/3928. Ebu's-Suud ve Elmalılı gibi alimler, tek göz dışında her yerin örtülmesi gerektiğini iddia derler. (Aktaran: Faruk Beşer, Fıkıh Açısından Avret ve Örtünme, ss. 113, 114.

[126] Zekeriya Güler, A.g.e., s. 206.

"Cilbab ayeti indiği zaman Ensar kadınları siyah elbiseler giydiklerinden dolayı başlarında kargalar varmış gibi çıktılar"[127] şeklindeki rivayet, açıkça, bugün kullanılan başörtüsünün bile, başörtüsü söylemini savunanlarca yeterli görülmediğine zımnen de olsa sıklıkla işaret eden sözde hadislerdendir. Bu rivayetin tarihsel ve mantıksal zafiyeti bir yana, başörtüsünden kastın, "siyah bir çarşafla bütünleşen" komple bir örtü olduğu anlaşılmaktadır.

Bu rivayeti, benzer rivayetlerle destekleyen bir yazar, şöyle demektedir:

"İbn Sa'd'ın, Habibe binti Abbad'ın, 'Aişe'nin üzerinde siyah bir başörtüsü gördüm' demesinin bir değeri olabilir. Cilbab'ın görevlerinden birinin de ziyneti örtmek olduğu, binaenaleyh, ziynetten en uzak rengin de siyah olduğu gerçeği de hesaba katılırsa, cilbab için siyah veya en azından koyu bir renk istihbab ve tavsiye derecesini ihraz edebilir. Cilbab ayeti indiğinde Aişe'nin nakline göre, kadınların elbiselerini yırtıp cilbab yapmaları, cilbabın biriiniilen bir elbise olduğunu gösterir. Cilbabın şekli örfe bırakılmamıştır." [128]

Bu metine göre, bugün kullanılan başörtüsü tarz ve şekilleri bile İslam'a uygun düşmemektedir. Başörtüsü, çarşafı andırır biçimde siyah veya koyu renkli olmalıdır. Kadın ne kadar özensiz, bakımsız ve silik giyinirse o kadar tesettüre uygun giyinmiş sayılmaktadır.[129]

---

[127] Ebu Bekr el-Cessas, Ahkamü'l-Kur'an, III/372'den Sabuni, II/382. (Aktaran: Faruk Beşer, Fıkıh Açısından Avret ve Örtünme, ss. 118-119).

[128] Faruk Beşer, Fıkıh Açısından Avret ve Örtünme, ss. 118-119.

[129] Kadının koku sürünemeyeceğine dair bkz. Ebu Davud, Tereccül, 7; Tirmizi, Edeb, 35; Nesei Zine, 35; Darimi, İsti'zan, 18; Sünen-i

Salih Tuğ, Peygamber devrinden söz ederken hiçbir antropolojik ve sosyolojik kaynak kullanmaksızın, Dört Halife ve daha sonraki devirlerde kadınların peçe takındıklarını ve sokağa çıktıklarında önlerini görecek kadar bir göz açıklığı dışında tümden örtündüklerini öne sürmektedir.

Ona göre, örtünmemiş, bunun yanında saç ve elbise tuvaletini iyi yapmış olan bir kadın da cinsi cazibesini ortaya koymuş olmaktadır. İslam'ın takdim ettiği örtünme ve sakalda; her iki tarafın cazibesi bir miktar kamufle edilmektedir.

Peygamber devrinden sonraki devirlere kadar, başörtüsünden anlaşılan şey, tek gözü dışarıda bırakan tek bir tesettür biçimi, yani peçe olmaktadır. Bu doğruysa, bugünkü başörtü şekli dine dayanmaz. Eğer doğru değilse, bugünkü başörtüsünün tarihte tatbik örnekleri ve referansları yok demektir. Şık giyinmek, başını örtmeyen, peçe örtmeyen kadınlara mahsus bir maharetse, peçe takmanın kadını ancak pejmürde ve salaş bir giyime mahkum etmek olmayacak mıdır? Ya da, örtünmek, elden geldiğince bakımsızlık ve dağınıklık mıdır? Cinsel cazibeyi azaltmak, 'sakallı ve pejmürde' bir örtünme şekli midir? Sakal koyarak başka kadınlara karşı cinsel cazibesini azaltmış erkek, evine döndüğünde kendi helali karşısında nasıl bir durumda olacaktır? Sabah sakal bırakıp, akşam evine geldiğinde tekrar kesecek midir?

Nesei, Müterecimler: A. Tekin ve Diğerleri, Kalem Y., İst. 1981, Süslenme Bölümü, VII/614, Bab:36, Hadis no: 5094; Zekeriya Güler, A.g.m., s. 209.

Bu tür sorular, meslekten ilahiyatçı ve sosyolog olan mevzu bahis araştırıcıların aklına gelmeyecek sorular değildir. Ancak, olmayan bir gerekçeye dayandırdıkları başörtüsü söylemi, gayri iradi olarak araştırıcıların kafa karışıklıklarına neden olmaktadır.

Ümid Meriç de sakalın Müslüman erkeğin bir alameti olduğunu iddia etmektedir.[130]

O halde, bu mantığa göre, sakal koyan herkes Müslümandır; sakalsızlar da, Müslümanlığını test için başka ölçütlerin de kullanılması gereken durumu şüpheli kişilerdir. Oysa bu iddiaların İslam dininde herhangi bir dayanağı ya da gerekçesi bulunmamaktadır. Zaten hükümler verilirken sağlam hiçbir dinsel nassa dayanmaksızın yargılara varmak, ciddi araştırıcıları sıkıntıya sokan noktalardandır. İşte aynı mantığın, hukuk ve yargıya intikal eder çekincesi olmasa, başörtüsü için de geçerli olduğu açık açık belirtilecektir.

Yırtılan elbisenin nasıl boydan boya cilbab yapıldığını anlamak mümkün değildir. Eğer bürünülen elbise söz konusu ise, eskiden beri Türk kadınlarının kullandıkları çar, bürgü ve atkı gibi örtünme tarzları neden geçerli değildir? Ölçüyü ve örfü belirleyen, Arap geleneği mi olmalıdır? Böyleyse, bir gelenek dinen farz oluyor da, öbür giyinme geleneği neden meşru bile kabul edilmiyor?

Bu sorular, ancak çelişkiye düşülerek yanıtlanabilecek türden açıklamaları doğurur. Oysa, İslam'a göre er-

---

[130] Bkz. İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, Soru-cevap Tartışma, ss. 39, 40.

kek de kadın da asıl örtülmesi gereken kısımlarını örterler; bedenin ayrıntı kısımlarının örtülme tarzı ise, İslam'ın yaşadığı toplumun örf ve kültürü doğrultusunda kendiliğinden ortaya çıkar.

Bu insani ve İslami hakikati göz ardı eden bir yaklaşım, örtüyü, başörtüsü sınırları içinde kalıplara sokmakla kalmamakta, başörtüsünü hemen her yerde uyulması gereken bir farz olarak dikte etmektedir. Toplumsal yaşamda farz olduğu ileri sürülen başörtüsü, nasıl ki siyah veya siyaha yakın çarşaf ve peçe olarak belirleniyorsa, bunun tatbik alanları da o derece genişletilmekte; hemen her türlü özel hal ve ibadetlerinde dahi kadını bağlayıcı kesin bir dinsel emir olarak dayatılmaktadır.

Aişe'nin Peygamber'den aktardığı, *"Allah ergenlik çağına girmiş başörtüsüzlerin namazını kabul etmez"*[131] ve *"Muhammed b. Zeyd'in annesinden rivayet edildiğine göre; Ümmü seleme'ye, 'Kadın hangi elbise ile namaz kılmalıdır?' diye sormuş. O da, ' Başörtüsü ve ayaklarının üstünü de örten uzunca bir fistanla kılar' yanıtını vermiştir"*[132] rivayetleri buna örnektir.

'Cinsel anlamda kadının toplumsal fitneye neden olmasını engellemek' illetine dayandırılan başörtüsü, camilere gitmelerinin bile ülkemizde henüz hoş görülmediği kadınlara, kendi evlerinde kılacakları namaz için ne-

---

[131] Ebu Davud, Salat, 85. I/421 (Aktaran: İ. Hakkı Ünal, A.g.m., s. 64).

[132] Sünen-i Ebu Davud, Kitabu's-Salat, II/500, Bab: 83, Hadis no: 629; Aynı Bab, Hadis no: 640.

den gerekli görülmektedir? Bunun açıklaması yoktur. Ama çelişkili ve birbirini tutmayan rivayetleri çoktur.

Örnek verelim:

"Kadına bakmanın fitne korkusu yüzünden caiz olmadığı"[133] şeklindeki görüşte yer alan "fitne" gerekçesi, yayınlanmış aynı bildirinin 111. sayfasında, yine aynı araştırıcı tarafından şu sözlerle tekrar ortadan kaldırılır: *"Bakma konusunda kafir kadın da Müslüman kadın gibidir. Ancak kafir kadının saçına bakılabileceğini söyleyenler de vardır. Süfyanü's-Sevri, zimmi kadınların ziynetlerine bakmakta mahzur yoktur. Bunun yasak olması fitne endişesindendir. Haram olduğundan değildir, der."*[134]

Tabloya bütün olarak baktığımızda, bu görüşten şunu çıkarabiliriz: Yabancı kadına bakmak, dinen değil, toplumsal olarak 'haramdır' ya da sakıncalıdır. Bu sakınca, 'fitne' korkusundan kaynaklanır. Özde bu fiil haram değildir. İşte başörtüsü de, dinen değil, toplumsal ve siyasal açıdan farzdır. Başörtüsü söylemin en derinlerde yatan mantığı budur.

Aişe saçlarını tararken erkek kölesi yanında idi. Peygamber, Aişe'ye, endişeye gerek yok, ben baban ve yanımda da kölen var deyip Aişe'nin odasına girdikleri ile ilgili rivayeti yeniden hatırlayalım.

'Başörtüsü, toplumsal yaşamda kadının iffeti, namusu ve Müslüman kadın kimliğinin simgesidir' şeklindeki gerekçe, kendi başına namaz ve ibadetinde, hatta evinde bile geçerli ise, bu gerekçe kendi kendine çürü-

---

[133] Faruk Beşer, Fıkıh Açısından Avret ve Örtünme, s. 102.
[134] Faruk Beşer, A.g.m., s. 111.

mektedir. Çünkü insan, başka bireylerle birlikte paylaştığı yaşam alanında simgeleriyle ortaya çıkar. Nitekim, başörtüsü ve örtünme, kadının sosyal hayata katılmasını sağlamak amacına yöneliktir görüşünde olanları[135] dikkate aldığımızda, bu sefer de, evde yalnızken veya kendi başına ibadet ederken kadının örtünmesi, başını örtmesinin gerekliliğinin nereden icap ettiğini sormanız kaçınılmazdır.

Bir akademisyen, kadının kendi evinde tek başına iken bile başını açmamasını dinsel bir nedene dayandırmaya çalışarak, ama yumuşak bir üslupla şöyle izah etmektedir:

"Evinde tek başına bulunduğunda kadının başını açma ruhsatı vardır. Ancak bazılarına göre, kapatması daha evladır. Elbette ki Allah açığı da görür kapalıyı da görür. Ancak açanı edebi terk etmiş olmak, kapatanı da edepli olarak görür."[136]

Ruhsatı veren kimdir? Ne adına vermektedir? Edebin ölçülerini koyarken hangi dinsel gerekçelere dayanılmaktadır?

Anlaşılan o dur ki, başörtüsü, kadını toplumsal ve bireysel, özel ya da genel her yaşam alanında bağlamaktadır. Böyle olunca, 'iffet ve namusun simgesi' olmaktan çok, kadını, cahiliye döneminde ona biçilmiş olan kısıtlı dünyasına hapsetmenin simgesine dönüşmektedir.

---

[135] Örneğin bkz. M. İslamoğlu, İslam'da Başörtüsü ve Müslümanlarda Başörtüsü Algısı, Dünü Bugünü ve Yarınıyla Başörtüsü, Pınar Y., İst. 2004, s. 34.

[136] Faruk Beşer, Fıkıh Açısından Avret ve Örtünme, s. s. 103.

BAŞI ÖRTMEMEK YA DA ÇIPLAKLIK

Başörtüsü, İslam'daki asıl örtünmeyi de temsil eden bir anahtar kavram olarak kullanıldığı için, özellikle günümüzde tesettür ve örtünme ile ilgili kaleme alınan yazılarda, 'umum telaffuz edilip husus kastedilmek'tedir. Umum, örtünme, husus ise, başörtüsüdür. İktidar, siyaset ve farklı bir kamusallık yaratma çabasının bir yansımasına dönüşen başörtüsü, örtünme ve tesettür kavramları içine gizlenerek onlar gibi farz olarak takdim edilmektedir. Asıl yanıltıcı noktalardan birisi budur.

Tesettüre ve örtünmeye riayet etmemek, özellikle günümüz araştırmalarında, başörtüsü örtmemekle neredeyse özdeşleşmiştir. O halde, ilk iki kavramla yapılan açıklamalar ve hükümler, doğrudan doğruya aklımıza başörtüsünü getirmektedir.[137]

Başörtüsü söylemine göre, kadınların tesettüre riayet etmemeleri durumunda, toplumda giderek ahlak bozulacak, iffet ve haya duygusu zayıflayacaktır. Tesettürlü kadınlar, erkeklerin sarkıntılığına maruz kalmazken, açık-saçık giyinip başka erkeklere şık görünme hastalığı olan kadınlar, serserilerin saldırılarına hedef olmaktadırlar. Şüphesiz bunda açık-saçık şekilde arz-ı endam etmesinin büyük payı vardır.[138]

---

[137] Bkz. Abdullah Yıldız, İslam ve Diğer Medeniyetlerde Başörtüsü Dünü Bugünü ve Yarınıyla Başörtüsü, Pınar Y., İst. 2004, ss. 19-25.
[138] Z. Güler, A.g.e., s. 210, 211.

Bu yaklaşıma göre, örtülü olanlara kimse saldırmaz. Çünkü örtülü olanlar, açık-saçık olanlar gibi, şık görünmek derdinde değildirler. Böyle olunca, açık-saçık giyinmek, her zaman her yerde ve her kadın için, erkeklere cinsel davetiye çıkaran kadınlardan başkası değildir. Şimdi bu hükmü, mantıksal mı, tarihsel mi yoksa temel İslam düşüncesi ve ahlak ilkeleri açısından mı eleştirmek gerekir? Her açıdan, suçlayıcı, garazkar ve karalayıcı bir yargı olduğu için, ciddi bir eleştiriye mahal bırakmamaktadır.

Üniversitelerde okuyan başörtülü kız öğrencilere seslenen bir kitapta, örtünme ve tesettürden başörtüsü kastedildiğine açıkça tanık oluyoruz:

"Her şeyi kaybetmeyi göze alıp örtünmenizi istiyoruz. Özellikle başınızı geniş bir örtüyle mükemmelce örtün, başörtünüzü omuzlarınız üzerine indirin." [139]

Örtüsüzlük yani başını örtmemek, aynı araştırıcıya göre, erkeklerin kadınlarla ilgili olarak girdikleri her türlü günahın ve kötülüğün kaynağıdır. Bizim, tesettür ve örtünmeden başörtüsü kastedildiğine dair saptamamıza esasen en açık kanıtlardan biri bu yazara aittir. Böyle düşünenler, başörtüsünün temel bir dini emir olmadığını herkesten daha iyi bildikleri halde, bunu her insanın asgari koşullarda örtünmesi kılıfında sunmakta ve örtüsüzlüğü, daha açıkçası başörtü örtünmeyi küfür saymaktadırlar. Aynı yazar şöyle diyor:

"Örtüsüzlük, açık-saçıklık hiçbir dine dayanmaz. Tam aksine, vahye kapalı, hatta vahiyle savaşan, vahyi kendisine en

[139] Mehmet Göktaş, Örtünme Çağrısı, s. 25, 26, 27.

büyük düşman ilan eden, Allah ile ilişkisi olmayan sekiller, dinsiz bir kimliği temsil eder, böyle bir kimliğin ibrazıdır bu kıyafet.

Bir bayanın örtünmeyi terk ettiği durumda, öncelikle Allah'ın bir emrini, tartışmasız ve kesin bir farzını terk etmiştir ve O'nun haram kıldığı bir haramı işlemiştir.

Bir bayan örtünmemekle Müslüman kimliğini reddetmiş, başka bir kimlikle tanınmayı tercih etmiştir.

Gizleee örtünmüş, tepeden tırnağa örtünmüş bir bayan, ben de Müslümanım deme gereği duymaz. Ama açıksaçıklar bunu söyler." [140]

Akademik ve bilimsel değeri çok tartışma götürür nitelikte olsa da, bu yazara ait eser, başörtüsü söyleminin geri planında hangi niyet, kasıt ve yargıların bulunduğunu açık-seçik ortaya koyması bakımından çok kıymetlidir. Dil ucuyla verilmeye çalışılan yargılar burada çok net bir şekilde dile getirilmektedir. Buna göre, başörtüsü —her ne kadar seyrek telaffuz ediyorsa da— kesin bir farzdır. Yapmamak, haramdır, hatta Müslüman kimliğini reddetmektir. Başörtüsüne uymayan kadın, *kafir*dir. Çıkan neticeden çok, açıkça dile getirilen yargılar bunlardır.

Yine başını örtmeyen ve özellikle üniversiteli kız öğrencileri hedef alan sözlerinde yazar, ağır ithamlar ve hakaretlerle başörtüsünün adeta Kelime-i Şehadet'ten öte bir emir olduğunu iddia etmektedir. Başörtüsüzler ona göre, hiçbir erdeme ve değere sahip olmayan kadın-

[140] Mehmet Göktaş, A.g.e., ss. 48-50, 56.

lardır. Bunlardan ne anne, ne ev hanımı ne de gelin olur. Kimsenin yanında yerleri yoktur. Çünkü başı açıklar, bu halleriyle sadece erkeğin bir an için hayvani duygularını kabartan bir **mahluk**[141]tan başka bir şey değildir.[142]

Bu ifadeler doğrudan doğruya hukukun ve yargının müdahil olabileceği suçlama, karalama ve hakaretlerle doludur. Ancak konunun bu yönüyle ilgilenmiyoruz. Bununla birlikte, Türk toplumunun, başını örten ve örtmeyenlerin barış içinde birbirlerini eşit kadın statüsünde görerek yaşayabilecekleri muhayyel bir toplum olmadığını, söylemin bu açık yürekli arka planının izharından kolayca anlayabiliyoruz. Baş örtmemenin baş örtmek kadar sıradan bir olgu olduğu gerçeğine inanmadan, başörtüsünü temel insan hakkı olarak savunmak, bu simgede biriken siyasal ve toplumsal ama sözde din ve yapay gelenek kaynaklı öfkenin sabıkasını ortadan kaldırmayacaktır.

---

[141] Başörtüsü söylemini savunan diğerlerinin, çalışmamızın başında kadına "**yaratık**", "**bir tip insan**" dediklerini hatırlayalım. Bu tanımlamalar, acaba, 'cariye' sözcüğünü açıkça dile getirememekten mi kaynaklanmaktadır, bunu bilmiyoruz.

[142] Mehmet Göktaş, Örtünmeye Çağrı, s. 58.

DİNDARLIĞIN SİYASALLAŞMASINDAN SİYASALIN DİNSELLEŞMESİNE

İslam'da emir ve yasaklar, erkek-kadın ayrımı yapmaksızın, insanın yaratılış onuruna uygun düşünmesi ve eylemesini, onun ruh yüceliğini ve gönül derinliğini başat amaç olarak belirler. Ahlaki değerler ve erdemler, yalnız insana özeldirler. İnsan kendi öz doğasını ve yüceliğini bu erdemler aracılığıyla keşfeder. İslam ise, bu keşfinde insana kılavuz olur. Bu bakımdan İslam, en temel ve genel anlamıyla, bir ahlak uygarlığı projesi sunar.

Bu ahlak uygarlığı, birkaç ibadet dışında, şekle, hacme, sayıya ve ölçmeye gelmez. Ahlaki değerlerin, dolayısıyla sade ve içten dindarlığın hacmi ve şekli yoktur. Değerler değişmez ancak bu değerlere zaman ve mekan koşullarında denk düşen olgular ve pratikler değişebilir. Ne var ki halk kesimi, din ve Tanrı ile olan ilişkilerini simge ve olgularla, yani pratiklerle kurduğu için, işin ruhuyla ilgilenmez. Bu nedenle, olgu değer çatışması, halk gözünde her zaman olgu lehine sonuçlanır.[143]

Başörtüsü ve örtünme, olgusal bir durumdur. İffet ve namus, değere ve erdeme ilişkindir. Ancak ne var ki, ilki ile ikincisi, her zaman birbirini gerektirmez. Başörtüsünü bu anlamda değer ve erdemin kendisi olarak kabul

[143]Geniş bilgi için bkz. Şahin Filiz, Ahlakın Aklı ve İnsani Temeli, Çizgi Kitabevi Y., Konya 1998.

etmek, olgunun değere; hukukun ahlaka kaynaklık ettiğini kabulle aynı kapıya çıkmaktadır. En basiti, başı açık olan, nasıl ki, bu olgusallıktan olayı her zaman erdemsiz değilse, başı kapalı olan da, yine bu durumda her zaman erdemli olmayabilir. Sorun, kimin erdemli olup olmadığı değil, erdemin ve değerin, şu ya da bu yüzyılda, şu ya da bu yerde nasıl olgusallaştığı ve tecelli ettiği sorunudur.

Ahlakilik ve dindarlık, teoride birbirleriyle örtüşmesi gereken düşünce ve eylemin birlikteliğini dayatır. Bunlar, olgusallığa, oradan sembol ve simgeselliğe hapsedildiğinde, dindarlığın ya da ahlaksallığın siyasallaşması kaçınılmaz olur. Üstelik olgusallık arttıkça, ahlaki derinlik yüzeyselleşir; anlam derinliğini yitirir.

Dindarlığın siyasallaşması, ahlaka hukukun; değere de olgunun yön vermesi sonucu meydana gelmiştir. Artık dindarlık, cezayı ya da mükafatı ölçebilen hukukla, toplumun takdiri ya da tekdirinin sınanmasıyla da siyasetle ölçülüp biçilmeye maruz bırakılmıştır. Bunun tabii ki en açık örneği, başörtüsü söylemidir.

Başörtüsü söylemi, dindarlığın nasıl siyasal alanın, olgudan-yapılma bir siyasal değere dönüştüğünü şu yargılarla somutlar:

"Başörtüsü yasağı, en temel insan hakkının gaspıdır."

"Başörtüsü yasağı, dine saldırının en açık göstergesidir."

"Başörtüsü mücadelesi, gelecek nesillere ibret olacaktır."

"Başörtüsü yasağı, yasakçıların takrif etmeye çalıştıkları dini, kültürel ve ahlaki duruşu tahriftir."

"Başörtüsü yasağı, dönüştürme projesinin bir parçasıdır."

"Başörtüsü yasağı, İslam inancını yok etme ve Müslüman kadını dönüştürme ve unutsuzluğa itmektir."

"Çünkü başörtüsü, insanlık için vazgeçilmez olan değerlerin bir ifadesi, toplumu ayakta ve bir arada tutan inancın bir tezahürüdür." [144]

Başörtüsüyle simgelenen ve siyasallaşan modern dindarlık tarzının bu aşamaya kadar gelmesinde, Türk ulusunun kültürel değerleri ve ulusal çıkarlarına uygun ve sağlıklı bir din eğitimi projesi ortaya koymak yerine, sorunu, yasaklarla savmak aceleciliğinin de katkısı bulunmaktadır.

Özellikle başörtülü kadın sivil toplum örgütleri, kadının, evde ve kendi özel hayatında örtünmesi gerekmediğini; başörtüsünün kamusal bir unsur olduğunu bugün sıklıkla dile getirmektedir. Ahlakilik ve dindarlık değerinin kendi iç dinamizmindeki gelişime ayak uyduracak ilkeler değil, modern yaşam kurallarının ve pratik kaygıların dayattığı zoraki değişimler, başörtüsünü evde ve ibadette koşul olmaktan çıkarmış, artık kamusal bir fenomen olmuştur. Başörtüsü, başörtülüler tarafından, 'Müslüman kadınların toplum içine çıkmaları koşulu'nu ifade etmektedir. Başörtüsünün erkek söyleminden daha geniş bir kadın yaşam alanı yaratılmıştır.[145]

---

[144] Dünü Bugünü ve Yarınıyla Başörtüsü, Pınar Y., İst. 2004, ss. 7-13 (Başörtüsüne Özgürlük Girişim Grubu).

[145] Bkz. Cihan Aktaş, Bir İktidar Alanı Aracı ve Bir Özgürlük Sembolü Olarak Başörtüsü, s. 109.

İşte tam da bu noktada, siyasalın dinselliği kendini göstermektedir. Başörtüsünü, 'cinsel cazibe ve kadın fitnesini önleme, örtme' illetine bağlayan başörtüsü söylemi, artık, illetini, 'iktidarı elde etme ve kendine özgü kamusallık alanı yaratma mücadelesi' olarak değiştirmiştir ve bu söylemin, İslam ve ahlaktan çok, siyasetle göbek bağı oluşmuştur.

Başörtüsü söylemi, 'Müslüman kadının özgürleşmesi'[146], ahlaksal ve dinsel bir erdemliliğin özgürleşmesi değil, siyasal ve kamusal alanı, kendi benzerlerinin girebileceği bir iktidar alanı olarak elde etme ya da yaratma özgürlüğüdür.

Özgürlük istenci, başörtüsüyle simgelenen ve gittikçe her kesime karşı içine kapanarak, kendi dinsel kamusallığını yaratmayı hedefleyen bir amaç taşır. Özelde Türk kadını, genelde Müslüman kadın, XIII. Yüzyıldan itibaren, sürekli olarak aleyhine geciktirilmiş ve elinden alınmış İslami ve insani hakkını, başörtüsü simgesiyle aradığına inanmaktadır. Başörtüsünü, Müslüman kadının Rabbine bağlılığı ve dişiliğinin gizlenmesi söylemi altında öne süren çevrelere de[147] artık baş kaldıran bir kadın ruhu ortaya çıkmıştır. Bu özgürlük, ya hür kadın olarak cariyelerden ayrılmayı, ya da modern bir özgürlüğü ifade etmektedir.

---

[146] Bkz. Cihan Aktaş, Bir İktidar Alanı aracı ve Bir özgürlük Sembolü Olarak Başörtüsü, ss. 92, 84, 97.

[147] Bkz. Abdullah Yıldız, İslam'da ve Diğer Medeniyetlerde Başörtüsü Dünü Bugünü ve Yarınıyla Başörtüsü, 28, 31.

Klasik literatürde, daha az kadın olarak tanımlanan cariyelerle, daha az insan olarak tanımlanan kadınlardan olmadıklarını kanıtlamanın tek yolu olarak başörtüsü söylemine sığınan kadınlar, yine bu söylemin 700 yıldır çizdiği kadın profiline karşı çıkmaktadırlar. Neredeyse tümüyle 'avret ve cinsel istismarın tek sorumlusu' olarak işaret edilmek, onları hem yapay klasik geleneğe, hem de modernizmin dışarıdan zorladığı değişim koşullarına karşı isyankar hale getirmiştir. Tek gözüne kadar örtünmek, tek başına evdeyken bile başını, saçını örtmek yükümlülüğünden tutun, tahsillerini ancak lise son sınıfa kadar yapma ruhsatı verilmesine[148] kadar, kadına, hem sosyal alanda, hem de bireysel yaşamında, 'kendileri için en iyi yerin, yerin altı olduğu'[149] telkin edile edile, İslam'ı, yüzyıllardır aleyhlerine işleten zihniyete, siyasal dinsellikle yanıt vermişlerdir. Bir taraftan, 'kadın-erkek ilim her Müslüman'a farzdır[150], denmiş, diğer yandan, kadının İslam'a göre hangi ilimleri tahsile mezun olduğu listelenmiş[151], başka bir yandan da, kadının dışarı çıkması için ya zorunluluk ya da koca izni şart koşulmuştur.[152]

---

[148] Bkz. Şeyhulislam Musa Kazım (1858-1920), s.88.

[149] Bkz. Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig, Hazırlayan: Reşit Rahmeti Arat, TTKY., Ank. 1994 (aktaran: Şahin Filiz, Kutadgu Bilig Etiğinde İnsan Eleştirel Bir Yaklaşım, S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:2, Sayı:14, Konya 2002, s. 251-270).

[150] Bkz. Şeyhulislam Musa Kazım (1858-1920), s. 88; İzmirli İsmail Hakkı (1868-1946), ss. 463-469 (İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, Gerçek Hayat Dergisi Y., İst. 2001 içinde).

[151] Bkz. Faruk Beşer, Fıkıh Açısından Avret ve Örtünme, 139-140.

[152] İzmirli İsmail Hakkı (1868-1946), ss. 463-469.

Bununla birlikte, onların istediği özgürlük, kendilerini "cinsel meta olarak gören yapay dinsel belirlenim"lerden sıyrılmaktır. Ancak, aleyhlerinde kurgulanan yapay geleneği eleştirmenin, İslam'a itiraz etmek olduğu şeklindeki yerleşik kanaatleri, itirazlarının modernizmin başında patlamasına neden olmuştur. Başörtüsü ve örtünme, kadını belirlemiş, ama tersi olmamıştır.

Başörtüsü söylemi, özellikle 1980'lerden sonra, 'dinsel gerekçeden kalkılarak 'namus ve iffetin muhafazası' amacına hizmetten vazgeçmiş; kendisine, siyasal iktidar alanı açabilecek kamusal dinselliği kimlik olarak tercih etmiş görünmektedir. Bu bizim saptamamız değil, başörtüsü söyleminin pratikteki taşıyıcılarının kendi itiraf ve ifadeleridir. Bu siyasallık, her zaman olduğu gibi, ilhamını 'kökü dışarıda dindarlık' modelinden almıştır:

"80'li yıllar, başörtülü öğrencilerin okuma haklarını dillendirmek üzere medya ve meydanlarda göründükleri yıllardır. Dindar kadınlar dergi ve gazetelerde kılık-kıyafetlerini ve güzellik anlayışlarını, moda ve kozmetik sanayilerinin kararlarına göre belirleyen hemcinslerini, dinlerine hizmet etme yerine çeyiz ve benzeri meşgalelere zaman ayıran ev kadınlarının bakış açısını, kadınlardan cinsel çekiciliklerini kullanmalarını bekleyen iş ortamlarını, tüketime dayalı hayat tarzını, tüketici çekirdek aile modelini, kadını ikinci sınıf sayan ya da kadının erkek için yaratıldığını savunan dinsel iddialı yorumları eleştirdiler. İran devrimi bu yazılara siyasal ve entelektüel bir açılım kazandırdı. Özellikle Ali Şeriati'nin 'Fatıma, Fatıma'dır' isimli eserinden yapılan tercümelerde, Müslüman kadının özde gelenekler tarafından tanımlanan ve biçimlenen kadın olmadığı, tarihteki görünüşünden Kur'an ayetlerine ve

hadislerdeki görünüşüne göre hem yanıltıcı hem de yetersiz kaldığı şeklindeki değerlendirmeler Müslüman kadına ilişkin tartışmalar içine yerleşti."[153]

Başörtüsü söyleminin bugün neyi simgelediğini, nereden nereye geldiğini ve nereye varmak istediğini anlatan belki de en açık-seçik ifadelerle karşı karşıyayız. Bu yazıda, başörtülü kadın, başka bir kadın; tasarladığı din de başka bir dinmiş gibi bir profille tasvir ediliyor. Başörtüsü buna göre ne aileyi, ne Türk kadının örtünme tarzını ne de sade bir dindarlığı simgelemek için değildir. İran devriminin ilham ve tarif ettiği 'kara çarşaflı bir kadın' bu yazıda imalı olarak model gösterilmektedir. Çünkü kozmetikçi kadınlar ile ailesine çeyiz hazırlayan kadınlar, bu denklemin dışındadır. Birinci kısımdaki kadınların eleştirilmesini anlayabiliriz. Ancak aile kuran, Türk toplumunu ayakta tutan kadının yabancı görülmesi, işte, başörtüsü söylemindeki içerik ve biçimin yarattığı 'kökü dışarıda dindarlık' tarzının doğal sonucudur. Türk ulusu Milli Mücadeleyi, kadını ve erkeğiyle vermiştir. Türk kadını, hem cephede hem de okulda var olmuştur. Ne var ki, Türk kadının eşarp, yazma ve atkı, ya da çar türü örtüleri, 1980 öncesi tarihlere rastladığı için, örtü veya başörtüsü olarak meşruluk kazanma şansını elde edememiştir ve 'tarih dışı' kalmıştır.

Peki, acaba, gerçekten 'İslami bir kıyafet' var mıdır? Bu konuda, kesin bilgi ve düşünceye sahip olduklarını sananlar bile, bir yerde var, bir yerde yok, gibi, iler-

---

[153] Cihan Aktaş, Bir İktidar Alanı Aracı ve Bir Özgürlük Sembolü Olarak Başörtüsü, Dünü Bugünü ve Yarınıyla Başörtüsü, s. 105.

tutar olmaktan uzak bir kafa karışıklığı ve çelişkili söylem sarmalından kurtulmuş değildirler.

Daha önce bu fikirde olanlardan yaptığımız alıntılarda, kadının örtünmesi, örtme şekli bile örf ve adete bırakılmamaktadır. Gerekçesi ise, örtünmenin, 'zarurat-ı diniyye'den; dinin vazgeçilmez hüküm ve talimatından biri olmasıdır.[154] Buna göre, bir Türk kadını, başına yazma, eşarp ve benzeri örtüler alsa, Türk örfüne göre örtündüğü için, bu caiz olamayacaktır. Peki, hangi örfe göre olmalıdır?

Cilbab, ferace, çarşaf, peçe ve nihayet 1980'lerden sonra moda evlerinin onayıyla da yerleşmiş bulunan pardösü ve başörtüsü tarzı. Her kavramda, Arap veya İran Müslümanlığı örfü farzmış gibi gösterilirken, Türk kadının anılan örtüleri bir türlü meşru kabul edilmemiştir. İşte başörtüsüne farzdır diyenler, Arap ya da İran tarzı örtünmenin dinsel siyasetini farz kılmış olmaktadırlar. Başörtüsü ile ilgili yazıların, **siyasal ve entelektüel açılımını**, İran devriminden ve Ali Şeriati'den yapılan tercümelerle gerçekleştirdiğini iddia eden Aktaş, bizim bu yargımıza en kesin kanıtı sunmaktadır.

Şimdi de, 'İslami bir kıyafet var mı? sorusunu, yakın bir dönemde akademik bir toplantıda yapılan birbiriyle tutarsız görüşleri izleyerek yineleyelim:

Halil Güneş: İslami bir elbise şekli teklif edilemez.

Hayrettin Karaman: Tek tip bir elbise teklif edilemez. Her Müslüman ille de siyahı bir çarşaf giyecektir denilemez.

---

[154] Bkz. Zekeriya Güler, Kırk Hadiste Kadın ve Aile, Konya 2005, ss. 205-212.

Her Müslüman ille de uzun bir pardösü giyecektir de denilemez. Böyle bir vücubun delili yoktur.

Bekir Topaloğlu: Elbisenin şekil bakımından gayri Müslimlerinkine benzemesi bir sakınca doğurmaz. Bu benzerlik, itikadi açıdan onlara benzemek anlamına gelmez. Çünkü gerek örtünme ile ilgili nasların, gerekse Asr-ı Saadet'ten beri çeşitli İslam toplumlarının giyindiği kıyafetlerin incelenmesinden anlaşılıyor ki, kılık-kıyafetten asıl maksat, belli özelliklerdeki elbiselerle örtünmenin sağlanmasıdır.

Aynı kitabın 16. sayfasında ise Topaloğlu, bu iddialarının tam aksini dile getirmiş idi ve arada sadece dört sahifelik bir mesafe vardır. Topaloğlu'nun burada, İslam'daki kıyafetin bir örf ve adet görüntüsü olmadığını, çünkü Arap kavimlerinin İslam'dan önceki kıyafetlerinin değişik ve umumiyetle bugünkü Avrupai tesirin görüntüsü gibi olduğunu iddia etmektedir. Aynı sayfada, İslam dininin kendine has bir kıyafet sistemi getirdiğini, bir Müslümanın fiilen, yani kendi kıyafetiyle buna muhalefet etse, giyim ve kuşamını İslami sisteme uydurmasa, günahkar olacağını söylemiştir.[155]

İ. Lütfi Çakan: İslami bir elbise diye tek şekil tavsiye ve teklifi imkansızdır. Bu konuda hareket noktası, sünnetin kabul etmediği giyim-kuşam şekillerinden uzak kalmak olacaktır.[156]

Aynı tartışma toplantısının yayınlandığı kitabın ilerleyen sayfalarında, bu görüşlerin neredeyse tam tersi

---

[155] Bkz. İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, Soru-Cevap-Tartışma Kısmı, s. 16.

[156] İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, s. 142, 143, 144, 145; A.g.e., Soru-Cevap-Tartışma Kısmı, s. 21.

savunuluyor ve 'İslami bir kılık-kıyafet'in gerekliliğinden söz ediliyor:

İ. Lütfi Çakan: O halde Müslümanın kendisini hem dostlarına (Müslümanlar olmalı-ş.f.) hem de düşmanlarına (gayri Müslimler olmalı-ş.f.) tanıtacağı alamet-i farika niteliğinde bir giyim-kuşamı olacaktır. Bu husus, Müslüman erkeklerde sarık ve sakalla, Müslüman kadınlarda baştan aşağı örtünmeyle gerçekleşmektedir.

Bir başka açıdan bakıldığında da, Müslümanın Müslümanlara has bir giyim-kuşama sahip olması, kendisiyle aynı inancı paylaşan insanlara duyduğu saygı ve bağlılığın gereğini yerine getirmesi demektir.

Kitabın sonuç bölümünde ise, bu son değerlendirmeyi teyid, katılımcıların çoğunun söylediklerini tekzip eden bir deklarasyon yayınlanıyor ve şöyle deniyor:

"İslam'ın kendine has bir kılık-kıyafet nizamı ve adabı vardır. Bunu kabul zorunludur. Tesettür hakkında icma vaki olmuştur."[157]

En önde gelen İlahiyatçı ve din adamlarının yayınlanan konuşmalarındaki çelişkileri sergilememiz, kılık-kıyafet konusunda İslami bir modelin olup olmadığı hakkında bir fikir edinmektir. Ancak, klasik yapay gelenekteki çelişki ve kafa karışıklığı, modern Türkiye Cumhuriyeti akademisyenlerinde de hemen hiç değişikliğe uğramadan sürmektedir. İstikrar, toplum üzerinde yüzyıllarca dayatılmaya çalışılan din mühendisliğinin dün de bugün de değişmeden sürmesinde kendini göster-

[157] İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, s. 173, 179.

mektedir. Ancak asıl istikrarsızlık, yüce dinimiz İslam'ı, tüm Müslüman ulusların örf ve adetleri yerine, Arap ve İran geleneğiyle sınırlandırmaktan kaynaklanmaktadır. Başörtüsü söylemi, açık ve reddedilemez dayanağını Kur'an ve sahih hadislerde bulmakta zorlandıkça, klanik pratikler meşruiyet ölçütü olarak öne sürülmekte; hatta dayatılmaktadır.

Kur'an'da örtünme emri vardır. Ama bu emir, başörtüsü değil, takvaya uygun örtünmedir. Kur'an'da ve sahih Sünnet'te başörtüsünün açık ve kesin bir nassa dayanmaması, onun yasak ve haram olduğunu göstermez. Ancak bir şeyin yasak ve haram olmaması, onun kesin bir farz olduğuna da kanıt olarak gösterilemez. Yüzyıllarca devam eden bir uygulama varsa, bu icmayı değil, kökleşmiş bir geleneği ifade eder. Öyle bir gelenek aranıyorsa, o da Türk kadının kendine has örtüsü olmalıdır.

33 Ahzab 59'da geçen "cilbab", İslami bir kıyafeti tanımlamaz. Ayete yeniden bakalım:

"Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve (öteki) bütün müminin kadınlara (toplumu içine çıktıklarında) dış kıyafetlerini (cilbablarını) üzerlerine almalarını söyle: bu, onların (temiz kadınlar olarak) tanınmalarını ve rahatsız edilmemelerini temin eder. Ama (unutma ki) Allah çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır."

Ayetin spesifik ve zamanla kayıtlı ifade tarzı (ki Hz. Peygamber'in eşlerine ve kızlarına atıfta bulunmasından açıkça bellidir) ve kadınların toplum içine çıktıklarında 'dış kıyafetlerini (min celabibihinne-cilbablarını) üzerlerine almaları' önerisindeki bilinçli müphemlik, bu

ayetin, terimin genel, zaman ve mekan üstü anlamıyla, bir hüküm ortaya koymaktan çok, zamanın ve sosyal çevrenin sürekli değişmesi karşısında uyulması gerekli ahlaki bir rehber anlamı taşıdığını gösterir. Ayetin sonunda, Allah'ın affediciliğine ve rahmetine yapılan atıfta, bu görüşü desteklemektedir.[158]

Çıplaklığın, tavafta bile kutsallaştırıldığı İslam öncesi dönemdeki kadınlardan, inanan kadınların ayırt edilmesi için, cilbab sembolleştirilmiştir. İlleti, namus ve şerefi, iffet ve ahlakı belirlemesi değil, bunların simgelenmesidir. Erdemin kalktığı yerde, semboller ve simgeler içeriklerini yitirirler.

Tanrı, giyim-kuşamdan söz ederken, nimetini hatırlatmayı amaçlar. Giysi, bir nimettir. Başörtüsü söylemindeki gibi, kadınlar üzerinde Demokles'in kılıcı değildir. Tekrar vurgulayalım. Yalnız Nur Suresi 31.ayet, başörtüsü söyleminin dayanağı olarak gösterilmektedir. Oysa kalan tüm ayetler, erkek ve kadının örtünmesi, giyim-kuşamın bir nimet olarak verilmesi ve kış-yaz bu nimetle erkek-kadın herkesin korunduğuna ilişkindir.[159] En çarpıcı vurgu ise, 'takva elbisesi'dir. Yani insan şeref ve haysiyetini, iffet ve namusunu, maddi bir örtüye endekslemediği yüce dinsel ve ahlaksal erdemliliktir. İşin zor kısmı burası olduğu için, simgeler ve semboller, içerikleri boşaltılmışsa da, hep tapınılan objeler olarak manevi derinliğe tercih edilmiştir. Bu konu esasen, din mi-

[158] Muhammed Esed, Muhammed Esed, Kur'an Mesajı Meal-Tefsir, ss. 865-867.
[159] Bkz. Kur'an, 16 Nahl 5; 18; 7 A'raf 27.

tolojisinin enine-boyuna araştırması gereken mitik ve majik bir olgudur.

"Ey Ademoğulları! Size yüceler den, hem çıplaklığınızı örtesiniz diye, hem de bir görkem-güzellik nesnesi olarak giyim-kuşam (yapma bilgisini) bahşettik: ama Allah'a karşı sorumluluk bilinci örtüsü her şeyin üstündedir."[160]

Bu ayet, sırf kadınları hedef alan 'iffet ve namus' yükümlülüğünü, hiç ayırt etmeden erkeklere de yüklemektedir. İkinci ve daha önemli nokta ise, takva tarif edilen en yüce ahlaki erdemlerle donanma ve her an Tanrı'nın huzurunda gibi hareket etme elbisesidir. Bu elbise, gayet açıklıkla vurgulandığı gibi, insanın ontolojik ve teolojik yüceliğini, manen ve ruhen temsil sorumluluğudur. Ne var ki, bazı araştırıcılar, 'takva elbisesi' deyimini de, yün ve kalın elbise" gibi maddi bir örtü olarak yorumlamışlardır.[161] Bu yorum ayetin ruhuna tamamen terstir. Ve başörtüsü söyleminin hangi boyutlarda putlaştırıldığına dair ilginç bir örnektir. Çünkü baş tarafta, ince ve pamuk elbiseden söz edilmemektedir ki, takva elbisesi ile bu 'düzeltilmiş' olsun.

Asıl takva elbisesinin önemli olması, çıplak gezmek anlamında değildir. İslam'ın itirazı, başörtüsünün ya da örtünmenin, 'iffet ve namusu', hem de yalnızca kadının iffet ve namusunu koruyan ve belirleyen biricik ölçü diye hükme varılmasıdır. Yukarıdaki ayet, bu itirazın en açık ifadelerinden biridir. Hz. Peygamber'in "gi-

---

[160] Kur'an, 7 A'raf 26.

[161] Bkz. Zekeriya Güler, Kırk Hadiste Kadın ve Aile, Konya 2005.

yinik çıplakları ya da çıplak giyinikleri"[162], "birbirlerinin elbiselerini giyen kadın ve erkekleri"[163] eleştirmesi, bu itirazın sünnetle teyididir.

Kadın ve erkeğin örtünmesine ilişkin nasslar, başörtüsü söylemiyle, sırf kadını bağlayan yükümlülüklerin ifadesi olarak yorumlanmıştır. Oysa her iki cinsin de insanlık şeref ve haysiyetini, iffet ve namusunu korumaları yükümlülüğünü, irade ve akıl bahşedilen insan yerine, maddi örtüye havale edilmesine bağlamak İslam'ın ruhuyla bağdaşamaz. Örtü, dinsel ve ahlaksal erdemliliğin ancak simgelerinden birini teşkil edebilir, ama belirleyemez. Diğer pek çok ibadet ve muamelat meselelerinde olduğu gibi, örtünme pratiği konusunda Kur'an'daki müphemlik de, İslam öncesi şeraitlerin pratik değişimleri karşısında, İslam şeriat ve hukukunun değişimi potansiyel olarak kendi özünde taşıdığının bir göstergesidir. Önceki dinlere ait şeraitleri değiştirmeyi üzerine alan Tanrı, İslam'ınkini değiştirme yetki ve yükümlülüğünü de Hz. Muhammed'in ümmetine emanet etmiştir. Ancak bu emanet, başörtüsü söylemiyle, hem ahlaksal ve hem de eylemsel açılardan, ortada kalmıştır.

Namusu ve iffeti korumak, her iki cins için de zaruridir. Tanrı her insana, ayıp yerlerini örtme duygusu

---

[162] Buhari, Libas, 61; Müslim, Libas, 125; Cennet, 52; Muvatta, Libas, 4.

[163] Kütüb-i Sitte ve Şerhi, Çağrı Yayınları, İst. 1992, Sünen-i Ebu Davud, Kitabu'l-Libas, X-XIV/354, Bab: 28, Hadis no: 4097; Sünen-i Tirmizi Tercemesi, Mütercim: O.Z. Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Y., İstiʾzan ve Adab Babı, IV/484, Bab: 67, Hadis no: 1935 ve Hadis no: 2934.

vermiştir. Örtünme, tesettür ve bunlara ilişkin adap, birçok ayet ve hadiste erkek ve kadın için hemen hemen aynıdır. Bununla birlikte, başörtüsü söylemindeki karmaşa ve çelişkiler, yapay geleneğin rencide edici kadın profilinden kaynaklanmaktadır Ancak erkek egemen söylem, örtünmeyi, başörtüsü simgesiyle sadece kadının sorumluluğu imiş gibi yerleşik inanç haline getirmiş; başörtüsü gittikçe kadının iffet ve namusunu koruyan alternatifsiz bir enstrümana ve sembole dönüştürülmüştür.

Başörtüsü söylemi, ülkemizdeki Türk örf ve adetlerine göre örtünen samimi ve sade dindar kadınlarımıza yabancılaşan siyasal ve ideolojik bir temele dayanmaktadır. İslam'ın kendi özyapısıyla doğrudan ilgili olmadığı için, siyasal ve sosyal koşulların öngördüğü değişimler paralelinde gerekçe ve neden değiştirmiştir.

Kadın başörtüsüyle var edilip tanımlanan bir nesne durumuna düşürülmüştür. Avret ve mahremiyetin başörtüsüyle temsili, sosyal ve medeni diyalogdan çok, monologu doğurmuştur. Bu söylem, *başı örtün, eve kapanın* telkini ile, *okuyup her alanda kendinizi yetiştirin* önerisi arasında kalmış bir kafa karışıklığının simgesidir.

Hz. Peygamber asrında ve İslam Rönesansı döneminde, haklar, roller ve sorumluluklar cinsiyet ayırımına göre değil, insan kavramına göre belirlenmiştir. Bu dönemlerde kadınların durumu daha saygındı. Kur'an'da kadın tözsel ve ontolojik olarak ayrı bir varlık olarak değil, işlevsel açıdan anılır. İslam'a ve onun Peygamber'ine karşın, yapay gelenek, kadın cinsine yönelik düşmanlığı, başörtüsü söylemi altında gizlemiştir. Başörtüsü söyleminin en önemli dayanağı, kadının zararlı bir fitne ve

avret olduğu tezidir. Oysa, hür kadın-cariye kadın ayrımında, avret ve mahremiyet değil, sosyal statü ölçüt kabul edilmiştir. Ölçütteki bu kayma, başörtüsünün dinsel anlamda olmaktan çok, siyasal ve sosyal anlamda bir farz olarak va'z edildiğini ortaya koymaktadır.

Oysa farz olan, insana yakışır bir örtünmedir. Ağır avret yerlerini örtmek bu farzın kapsamındadır. Bunun ötesindeki örtünme tarzı, İslam'ın yaşadığı ilgili toplumların kendi kültürel değerlerince kendiliğinden belirlenir.

Başörtüsü söyleminin üzerinde tanık olunan şiddetli ısrar ve vurgu ile Yahudi geleneğindeki başörtüsüne ilişkin katı ve tavizsiz söylem arasında yakın benzerlik bulunmaktadır. Bu durum, ne Yahudiliği küçültür ne de İslam'a herhangi bir eksiklik getirir. Her din ve medeniyet birbirinden öyle ya da böyle etkilenebilir.

İslam kelanu ve fıkhında başörtüsü örtmemek, en ayrıntılı büyük günahlar listesinde bile yer almamaktadır. Terk edilmesi büyük günah olmayan bir uygulamanın, namaz ve oruç gibi bir farziyeti olamaz. Nur 31. ayet de dahil, hiçbir ayet başın ve saçın örtülmesini amir bir hüküm ortaya koymaz. Bu hüküm, sonradan yapılan yorumların eseridir. Diğer bir açıdan, başörtüsü örtmek, dinimiz açısından haram ve günah da değildir. Ancak bu, başı örtmek, en az başı açmak kadar sıradanlaştığı takdirde anlaşılabilir.

İslam, erkek ya da kadın, insanın ruhi ve manevi yönden yücelmesini hedefler. Bu bakımdan İslamiyet, baştanbaşa bir ahlak medeniyetidir. İşin şekle dönük kıs-

mı, oldukça sınırlıdır. Sınırlı bir alanla, sınırsız bir alan olan ahlakı belirlemek, İslam'ın ruhu ve mantığıyla bağdaşmaz. Hatta şekil, içerikten daha fazla vurgulandıkça, içeriği tamamlaması düşünülen semboller ve simgeler anlamsızlaşır. İffet ve namusu koruyan, Peygamber'in yüce ahlakıdır ve bu ahlak üzere yaşamaya çalışmaktır. Çünkü onun ahlakı, Kur'andır. Eğer kadının iffet ve haysiyeti, ırz ve namusu, başörtüsü söylemiyle simgelenirse; onunla var kılınırsa, bu simgenin yokluğu, simgelediği değerlerin yokluğunu da beraberinde getirecektir. Ahlakilik ve dindarlık, ölçülebilir simgelere indirgendiğinde ise, başörtülü-başörtüsüz ayırımı derinleşerek insanın ve özellikle kadının onurunu zedeleyici kategorilere kapı aralayacaktır.

Siyasallaşan ve seçkinci bir kamusal dinsellik alanını gittikçe 'ötekiler' aleyhine genişleten başörtüsü söylemi, İslam'ın ahlaki ve medeni özünü gölgelediği gibi, bugün, tüm ABD, AB yanlısı ve küresel ılımlı İslam söyleminin yerli işbirlikçileri için, emperyalist ve mandacı tuzağın halk yığınları nazarında meşruiyetini sağlayan "İslami" makyajla servis edilmesini de kolaylaştırmaktadır. Avrupa Birliği, ABD kaynaklı ılımlı İslam propagandası ve dinler arası diyalog faaliyetleri, "Başörtüsüne özgürlük" talepleriyle çakışan bir sürecin temel parametreleri olarak "İslami kesim"de dinsel olarak onaylanmış ve sindirilmiştir. Ülkemizi ve Türk ulusunu parçalamayı amaçlayan AB'ne ve onun ülkemizdeki sivil uzantılarına karşı çıkmak, başörtüsü özgürlüğüne ve doğal olarak da İslam'a karşı çıkmakla bir tutulmak için, başörtüsü söy-

lemi, Milli devlete muhalefetin dinsel motifi olarak iş-levselleştirilmektedir.